

VADEMECUM “NAAR ZERO- AFVALWIJKEN”

**120 COLLECTIEVE, LOKALE EN
INNOVERENDE ACTIES**

leefmilieu
brussel
.brussels

WWW.LEEFMILIEU.BRUSSELS

INHOUDSOPGAVE

INLEIDENDE FICHE

Naar Zero-afvalwijken: samen actie voeren werkt krachtiger.....	p. 2
De wijk, en collectieve en lokale actie.....	p. 5
Vademecum: gebruiksaanwijzing.....	p. 6
De Ladder van Lansink: voorkomen als prioriteit.....	p. 7
Leessleutels: spelers en middelen.....	p. 8

ACTIEFICHES

HOOFDSTUK 1. 'VERMIJDEN'

1 - Aan tafel zonder verpakking.....	p. 10
2 - De 'deel'-wijk.....	p. 14
3 - Dieren in actie.....	p. 17
4 - Lichte renovatie van gebouwen.....	p. 20

HOOFDSTUK 2. 'HERGEBRUIKEN EN HERSTELLEN'

5 - Bidons in de wijk.....	p. 23
6 - Geef het door aan je buur.....	p. 25
7 - Hergebruik en tweedehands in de wijk.....	p. 29
8 - De 'herstellers'-wijk.....	p. 33
9 - Antivoedselverspilling.....	p. 36
10 - De creatieve wijk.....	p. 40
11 - De 'textiel'-wijk.....	p. 44
12 - Recup'Structie.....	p. 48

HOOFDSTUK 3. 'RECYCLEREN EN COMPOSTEREN'

13 - Klaar voor de inzameling.....	p. 51
14 - De 'compost'-wijk.....	p. 54

HOOFDSTUK 4. 'ENERGIE RECUPEREREN'

15 - De energieke wijk.....	p. 57
-----------------------------	-------

FICHE-INDEX

Leesrooster 'Welke acties voor welke spelers?'	p. 60
Leesrooster: 'Welke fiche voor welke afvalstroom?'	p. 62
Documentaire bronnen.....	p. 63

NAAR ZERO-AFVALWIJKEN

SAMEN ACTIE VOEREN WERKT KRACHTIGER

De stad staat voor een hele reeks uitdagingen: als dichtbevolkte leefplek met een hoge concentratie aan bewoners en activiteiten, produceert ze bergen afval. Wist u dat men in Brussel 2.000.000 ton afval per jaar genereert? Het 'gamma' is breed: plastic, papier, glas, organisch afval, baksteen, beton, afgedankte spullen, elektrische en elektronische apparaten, giftige producten, ...

WIE PRODUCEERT DEZE 2.000.000 TON AFVAL?

Eerst en vooral denken we hierbij aan gezinnen, die een groot deel van hun afval in witte vuilniszakken (restafval) lozen terwijl het andere afval gesorteerd wordt voor selectieve vuilnisophaal. De andere Brusselse spelers, onder andere bedrijven, openbare collectiviteiten, de verenigingssector, handelszaken, industrieën, ... produceren samen 3/4e van het afval van het Gewest. De bouwsector is hieronder de grootste afvalproducent.

Bovendien schuilt er achter elk product wat men 'verborgen afval' noemt: elk product heeft nog vóór zijn consumptie al 10 maal zijn uiteindelijke gewicht aan industrieel afval geproduceerd, waarbij een grote hoeveelheden grondstoffen, water en energie betrokken zijn voor de productie en distributie ervan.

Ons Gewest zet zich al meer dan 20 jaar in om de afvalproductie te beperken. Er worden heel wat maatregelen genomen en men merkt overigens een positieve evolutie: de gemiddelde totale hoeveelheid afval per bewoner daalt en de gesorteerde hoeveelheden blijven aangroeien.

?

Leefmilieu Brussel heeft een 'Preventie- en beheerplan voor afval' opgesteld in samenwerking met Net Brussel. Het eerste deel van dit plan werd ingevoerd in 1992; het vierde 'Afvalplan' werd aangenomen in 2010 en is vandaag nog steeds van kracht. De maatregelen en de resultaten ervan worden om de 5 jaar geëvalueerd. [Beschikbaar online]

Maar samen moeten we nog een stap verder gaan: collectieve actie werkt doeltreffender en vermenigvuldigt het aantal oplossingen!

NAAR EEN NIEUW STADSMETABOLISME

Om de 'zero-afvaldoelstelling' te bereiken (of ten minste hiernaartoe te werken) dringt zich een eerste reflex op: alles vermijden wat afval kan worden. Vervolgens moet het recuperatie- of transformatiepotentieel van alle producten en materies gevaloriseerd worden. De afvalproducten van de enen kunnen bruikbare bronnen zijn voor de anderen. Niets gaat verloren en alles krijgt een plaats binnen een nieuwe aanpak waarbij gesloten cycli centraal staan.

Het vademecum wil bijdragen tot deze nieuwe manier van aanpakken. Het verenigt een honderdtal originele en innoverende acties die op bijzondere schaal geleid worden: het wijkniveau. Het lokaal niveau, dat tussen dat van het individu en het Gewest ligt, biedt mogelijkheden om met elkaar te communiceren en samen te werken, dat zodoende een nabijheidsdynamiek creëert (zie p. 5).

De voorgestelde acties gaan hand in hand met een mentaliteitswijziging: ze gaan alle in tegen een helaas dominerende logica binnen onze huidige consumptiemaatschappij, die ons voortdurend aanzet om te consumeren, accumuleren en vervangen.

Het vademecum kadert binnen de principes van de 'circulaire economie', die het verkeer van materies (en energie) tussen de verschillende spelers aanwezig op het territorium wil optimaliseren. Zie ook de 'cradle to cradle'-theorie die gebaseerd is op de 'bron-afval-bron'-cycli.

DE WIJK, EN COLLECTIEVE EN LOKALE ACTIE

SPELERS EN ACTIES WORDEN EXPONENTIEEL VERMENIGVULDIGD

Het Brussels Gewest geniet gelukkig van een gunstige context: binnen heel wat wijken leeft een sterke lokale dynamiek, waar burgers al gewoon zijn om zich te verenigen om ideeën te laten ontspringen en collectieve projecten op touw te zetten. De wijkcomités bestaan al enkele decennia, maar deze worden vandaag verenigd door de Duurzame participatieve wijken, de Transitie-initiatieven enz.

De gemeentes en administraties werken ook aan nieuwe oplossingen om het hoofd te bieden aan nieuwe milieu-uitdagingen. Ze creëren stimuli, doen prangende ideeën ontstaan en ontwikkelen projecten (vaak in partnerschap).

We denken dan in het bijzonder aan de lokale Agenda 21, de verschillende projectoproepen van Leefmilieu Brussel, de Duurzame wijkcontracten, het label 'Ecodynamische onderneming', aan de Europese week van de Afvalvermindering (EWAV), de Europese financieringen, ...

De scholen namen de afvalkwestie onder de loep, Atrium steunt de handelaars bij deze stappen, verschillende bedrijven sluiten zich aan bij deze afvalverminderingstrategieën (zoal de EWAV - Europese week van de Afvalvermindering).

RESULTAAT: In Brussel vermenigvuldigen de afvalverminderinginitiatieven zich, op zoek naar een andere oplossing dan de verbrandingsoven. Maar ook (en vooral): onze gewoontes veranderen, in de richting van afvalarmere handelingen.

Sinds minder dan 5 jaar groeit de ontwikkeling van acties exponentieel aan. Vernieuwende projecten zoals de repair cafés, collectieve compostbakken, de GiveBox enz. schieten in meer en meer wijken steeds sneller uit de grond. We mogen dan wel nog niet over een globaal overzicht beschikken van bepaalde acties, maar we kunnen wel al prat gaan op de vruchten die we hebben geplukt uit onze praktische experimenten.

HANDELEN OP WIJKNIVEAU: EEN WAAIER AAN VOORDELEN

Het wijkniveau biedt mooie opportuniteiten:

- Lokale actie creëert competitiviteit, vooral wanneer de resultaten zichtbaar en toegankelijk zijn.
- Bepaalde acties zijn niet mogelijk omdat ze op meerdere personen en bevoegdheden steunen. De verbanden en mogelijkheden worden vermenigvuldigd. Er bestaan netwerken om bepaalde projecten te ondersteunen (zie index, p. 61).
- De nabijheid van de verschillende spelers nodigt uit om samen te werken en synergieën te creëren, waardoor creatieve oplossingen tot stand kunnen komen: 'Uit twee ideeën kan een derde gecreëerd worden.'

Goed om te weten

- 'Polen van uitmuntendheid': verschillende plaatsen, zoals culturele en gemeenschapscentra, buurthuizen, hebben als doel om mensen samen te brengen en banden te smeden. Ze zijn de basis voor meerdere activiteiten die handig gebruik maken van deze nabijheid.
- 'Alles zit in alles': de afvalverminderingacties dragen transversaal bij tot de onderdelen van duurzame ontwikkeling: duurzame voeding, zachte mobiliteit, het behoud van natuurlijke bronnen, energiezuinigheid, het omarmen van biodiversiteit, ... Deze acties zijn ook de vectoren van sociale cohesie met een economische toegevoegde waarde, die duurzame lokale activiteiten creëren en socioprofessionele re-integratie stimuleren. Het verminderen van afval is soms slechts een indirect gevolg van de actie.

VADEMECUM: GEBRUIKSAANWIJZING

Het vademecum wil bovenal praktisch zijn: het biedt een overzicht van 120 experimenten die al in de praktijk gebracht zijn (of worden gebracht), in Brussel, in België of elders.

Deze werden geselecteerd op basis van hun originaliteit, vernieuwende aspecten, maar ook voor de meerwaarde die eruit wordt gehaald dankzij de interactie tussen de spelers en de nabijheid die het wijkniveau biedt.

EEN VADEMECUM, VOOR WIE, VOOR WAT?

- Het vademecum richt zich tot zij die collectief actie ondernemen. Het richt zich tot zowel particulieren die als groep optreden, als publieke of privé-instanties. De fiche 'Leessleutels, spelers' biedt een presentatie van elke groep van spelers.
- De doelstelling is om de acties in bredere kringen bekend te maken: de voorgestelde experimenten zijn stuk voor stuk uitnodigingen om ze beter te leren kennen - wat zijn de principes en hoe gaat het in zijn werk? En dit als stimulering tot engagement voor actie, en waarom ook niet om deze als bron van inspiratie te gebruiken en mits wat aanpassingen voor andere situaties te gebruiken. Elk actievoorbeeld biedt minimumaanwijzingen betreffende de dragers en de middelen (p. 9 'Leessleutels, middelen').
- Het vademecum beoogt een productievermindering van alle soorten van afval. Er werd een breed veld van materialen, objecten en producten opengetrokken (index p. 60).

STRUCTUUR VAN HET VADEMECUM

4 HOOFDSTUKKEN

De 4 hoofdstukken volgen de Ladder van Lansink (cf. p. 7), die de lezer oriënteren naar handelingen en gedragswijzen die als prioritair beschouwd moeten worden.

15 ACTIEFICHES

De thematische actiefiches zijn ofwel toegespitst op een bepaald afvalstype dat vermeden moet worden, of op een bepaalde reflex die aangenomen moet worden om hierin te slagen.

59 VOORBEELDACTIES

In elke fiche worden ongeveer 2 tot 6 actievoorbeelden voorgesteld. Telkens wordt een van de acties door een 'schijnwerper' gedetailleerd in het licht gezet.

120 CONCRETE EXPERIMENTEN

De 59 voorbeeldacties bestaan hoofdzakelijk uit twee of meerdere lokale experimenten. Enkele van deze experimenten worden dan kort voorgesteld. Soms gaat de focus naar één enkel experiment.

Gemeenschappelijk punt voor alle experimenten: ze zijn prioritair in één wijk gevestigd en halen hun voordeel uit de factor van de nabijheid en de uitwisselingen tussen de spelers.

FICHES INDEX

Op het einde van het vademecum zijn er 3 synthesefiches beschikbaar:

- Leesrooster 'Welke fiche voor welke afvalstroom?': Geeft aan welke actiefiches gebruikt kunnen worden om welke materies en producten te verminderen;
- Leesrooster 'Welke acties voor welke spelers?': Repertorium van actievoorbeelden en aanwijzing van de spelers die in aanmerking komen om ze te implementeren;
- Documentaire bronnen (algemene documentatie, specifieke documentatie).

DE LADDER VAN LANSINK: VOORKOMEN ALS PRIORITEIT

De Ladder van Lansink is een erkende norm inzake afvalbeheer, waarbij voorrang gegeven wordt aan de meest ecologische afvalverwerkingsmethoden. Deze norm wordt toegepast in het Afvalplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. En de hoofdstukken van het vademecum volgen deze zelfde logica, volgens het principe van de omgekeerde piramide:

HOOFDSTUK 1: 'VERMIJDEN'

ACTIEFICHES 1, 2, 3, 4

Volgens het principe «het beste afval is geen afval» ontplooit de collectieve actie oplossingen om de productie of de aankoop van nieuwe producten tegen te gaan. Dit is afvalpreventie. Men heeft het ook over reduceren aan de bron.

HOOFDSTUK 2: 'HERGEBRUIKEN EN HERSTELLEN' ACTIEFICHES 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

Via de collectieve actie krijgt een nutteloos geworden of zelfs defect product een nieuw leven: hetzij in de gegeven toestand, hetzij na herstelling, transformatie of met een nieuwe look. Zo vermijdt men dat het in de vuilnisbak belandt en krijgt het opnieuw een plaatsje bij zijn eigenaar of iemand anders uit de buurt.

HOOFDSTUK 3: 'RECYCLEREN EN COMPOSTEREN' ACTIEFICHES 13, 14

Een product dat klaar is om weggesmeten te worden zal zijn eerste leven als volledig uit elkaar gehaald beëindigen. Vervolgens zal elk bestanddeel eruitgehaald en gescheiden worden om als grondstof te dienen voor nieuwe producties. De lokale actie biedt nabijheidsoplossingen.

HOOFDSTUK 4: 'ENERGIE RECUPEREREN' ACTIEFICHES 15

Als de productie van restafval niet vermeden kan worden, kan men in laatste instantie energie produceren door de verbranding ervan, in sommige gevallen via een voorziening uit de wijk.

Wist u dit?

Deze ladder werd gecreëerd door Ad Lansink, een Nederlands politicus: In 1979 ontwikkelde hij een hiërarchie die de prioriteit verleende aan de minst vervuilende en meest milieuverantwoorde manieren om afval te beheren.

LEESSLEUTELS: SPELERS EN MIDDELEN

DE MEDEPELERS

Het vademecum nodigt de medespelers van een wijk uit om collectief actie te ondernemen: de initiatieven die voorgesteld worden hebben stuk voor stuk de eigenschap dat ze voordeel halen uit de ontmoeting van verschillende entiteiten uit eenzelfde wijk, dat ze gecreëerd worden dankzij partnerschappen en dat ze verschillende middelen met elkaar kunnen uitwisselen. Het doel is om via collectieve actie en/of actie ten voordele van de lokale gemeenschap afval te verminderen.

De medespelers werden in zes categorieën ondergebracht: de 'burgergroepen', de 'verenigingen', de 'lokale overheden', de 'uitrustingen', de 'bedrijven' en de 'handelszaken en horeca'.

Het principe van het vademecum is het volgende: elke actie die ontspringt uit het idee van een groep medespelers kan ook als inspiratie voor andere dienen.

De potentiële medespelers worden in de actiefiches aan de hand van pictogrammen voorgesteld:

'Burgergroepen'

Van de meest informele, zoals enkele bureaus die op straat of op hun binnenplein samenkomen, tot de meer georganiseerde, zoals bewoners- of wijkcomités, soms ondergebracht in een vzw.

In het bijzonder: de Participatieve duurzame wijken verenigden zich dankzij een projectoproep van Leefmilieu Brussel. De transitie-initiatieven kaderen in de Europese beweging 'In Transitie' [www.participatieveduurzamewijken.be - www.transitie.be]

'Verenigingen'

Actief in een veelvoud van sectoren: cultuur, sociale hulp, tewerkstellingsbijstand, opleidingen, kleine kinderen, jeugd, huisvestingsbijstand, milieu, ... Ze hebben stuk voor stuk hun belang, direct of indirect, bij het verminderen van afval in hun werk. De verenigingen zijn een hefboom om met verschillende doelpublieken te werken en de burgers de capaciteit te bieden om actie te ondernemen.

Zijn hierbij ook ondergebracht: bedrijven voor sociale economie, die bovenal een sociaal doel nastreven met de tewerkstellingsintegratie van personen die zwak staan op de arbeidsmarkt.

'Lokale overheden'

In het bijzonder de verschillende openbare gemeentediensten, maar ook de gewestelijke, federale, van de gemeenschap en alle andere openbare spelers (zoals de sociale huisvestingsmaatschappijen ...).

Zij zijn de belangrijkste operatoren die strategische programma's leiden zoals de Duurzame wijkcontracten en de Agenda 21.

'Infrastructuur'

Instellingen en open diensten die een specifieke dienst aanbieden en min of meer voor iedereen toegankelijk zijn. In het bijzonder: scholen, kinderdagverblijven, buurthuizen, sportzalen, culturele centra, ... Het kan openbare of privé-infrastructuur betreffen.

'Bedrijven'

Productieve activiteiten met een commercieel oogmerk, van goederen of diensten. In Brussel betreft het essentieel de tertiaire sector.

'Handelszaken en horeca'

De handelsverenigingen verenigen meerdere eenheden, met een gemeenschappelijk doel om steun te bieden en promotie te maken. Handelszaken kunnen zich buiten een formele structuur groeperen, per kern, wijk of straat.

DE MIDDELEN

Het vademecum identificeert de noodzakelijke middelen voor het implementeren van de voorgestelde acties om de lezer te oriënteren bij het begrijpen van de acties. Elk voorbeeld bevat aanwijzingen betreffende de noodzakelijke infrastructuur (lokaal, plaats buiten, multimedia) en de financiële middelen, die berekend worden op een minimumbasis en die in het bijzonder «recup'» valoriseren! Deze middelen worden geïllustreerd aan de hand van pictogrammen. Merk op dat het beknopte evaluaties betreft die slechts een eerste indicatie geven van de nodige middelen en uitnodigen tot diepgaander onderzoek.

Nood aan een lokaal

Acties die een plaats binnenshuis vereisen, gesloten en/of beveiligd, op gerichte tijdstippen of permanent (voor de opslag van materiaal, gereedschap dat al dan niet veel ruimte in beslag neemt).

Er bestaan mogelijkheden om een lokaal te bezetten en uit te wisselen (gratis of tegen een lage prijs), in het bijzonder via buurthuizen, culturele centra en andere nabijheidsfaciliteiten.

Nood aan een ruimte buitenshuis

Acties die een ruimte in open lucht vereisen, die al dan niet verbonden is met een lokaal. Het terrein kan openbaar of privé zijn, en in beide gevallen een toestemming van de eigenaar vereisen. Een bezettingsovereenkomst is hier aanbevolen (die de duur, de rechten en plichten, voorwaarden, ... bepaalt).

Nood aan multimedia

Acties die de ondersteuning van (nieuwe) multimedia vereisen (en dus ook computerondersteuning): internet, blog, Facebook, ...

Financiële middelen: < 100 €

Acties die georganiseerd kunnen worden met (bijna) geen budget. Gebaseerd op het recupereren van materiaal, uitleningen of uitwisselingen, vrijwillige investeringen, giften, ...

Financiële middelen: 100 > 1000 €

Niet duur. Acties waarvan de organisatie en het functioneren een kleine investering vereisen. In het algemeen kan de investering die vereist is voor het lanceren van de actie (installatie, uitrusting, communicatie, ...) ten laste genomen worden van de projectdrager of een projectpartner via een gerichte subsidieaanvraag of via crowdfunding.

Financiële middelen: 1000 > 10.000 €

Acties die een gemiddeld tot groot budget vereisen. Het is nuttig dat hiervoor een beroep wordt gedaan op een projectoproep, subsidies, ...

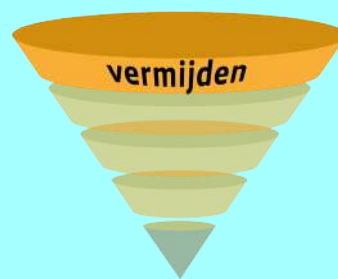

Financiële middelen: < 10.000 €

Acties die een groot budget vereisen: als eigen financiering moeilijk blijkt te zijn, is het noodzakelijk om een beroep te doen op openbare hulp, gerichte of permanente subsidies (die in het bijzonder wordt gerechtvaardigd door het aanwerven van personeel, de kost voor infrastructuur, ...).

1 ACTIE

AAN TAFEL ZONDER VERPAKKING

Om voedingsmiddelen van bij de producent tot de consument te brengen, zijn ze in zekere mate verpakt: hoe langer het traject, hoe meer tussenpersonen en hoe meer de producten verpakt worden. Het afval stapelt zich in onze vuilnisbak op. Maar vandaag de dag worden er steeds meer praktijken ontwikkeld om onze manier van consumeren te verbeteren - we slaan onze voorraad direct bij de producent in en snijden het circuit kort. Deze nieuwe praktijken beperken het teveel aan verpakkingen en 'wegwerp' bij het transporteren van de boodschappen. Er bestaan overigens ook oplossingen om wegwerpverpakkingen van bereide meeneemgerechten te vermijden.

HOE HET AANTAL VERPAKKINGEN BEPERKINGEN OP WIJKNIVEAU?

Collectieve acties om het volume aan verpakkingen te beperken zijn er genoeg. Door samen actie te ondernemen zijn bepaalde gewoontes te overwegen die alleen moeilijk uit te voeren lijken.

Meerdere initiatieven - commerciële of op initiatief van de burgers - zijn gebaseerd op het leveren van losse voedingsmiddelen (voorbeelden 1 tot 3 en 'schijnwerper'). Bovendien brengen deze projecten de consumenten en producenten weer met elkaar in contact.

Ook de productie en consumptie van lokale producten is in Brussel zeer aanwezig: groentetuinen, boomgaarden, bijenkorven, collectieve broodovens enz. zien steeds meer het licht. De consument doet zijn aankopen met zijn eigen voorraaddozen die hij kan hergebruiken. Bepaalde producenten organiseren tevens 'plukdagen', direct op het veld: iedereen brengt zijn eigen tassen en manden mee.

Andere projecten stimuleren dan weer het gebruik van herbruikbare verpakkingen: dozen, bекers, tassen, servies, ... (voorbeelden 4 tot 6).

3 miljard
plastic zakken worden in België
jaarlijks weggegooid
= 15.000 ton
afval.

SOURCE INFO: FOST+

MAAR OOK ...

De verpakking van een product kan voor een ander gebruik aangewend worden (fiche 5), als omhulsel of voor een andere functie, zoals verpakkingen die creativiteit stimuleren (fiche 10).

Een wijziging in culinaire gewoontes kan een positieve impact hebben op voedingsafval (fiche 9).

6 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

In de drie volgende voorbeelden koopt de consument verse en lokale producten van de producent, en levert hij zelf ook een zekere inspanning. Deze drie systemen maken het mogelijk om de producten los te leveren in herbruikbare kratten. Om minder afval te produceren voorziet de consument herbruikbare verpakkingen om zijn producten te transporteren. Vaak bieden de producenten die zich bij achter dit gebruik scharen producten aan in verpakkingen met statiegeld waardoor ze opnieuw gebruikt kunnen worden (fruitsap, yoghurt, enz.).

1. bioguide.be/paniers

mon-panier-bio.be

biosain.be

lespaniersverts.be

lheureuxnouveau.be

...

2. Het Netwerk van de SAGAL: www.sagal.be

3. www.agricouvert.be
(27 leverpunten in Brussel)

1

BIOMANDEN

Lokale producenten leveren 'kant-en-klare' manden in bijvoorbeeld winkels, verenigingen of werkplekken.

Dankzij dit systeem kan de consument biofruit en -groenten kopen. De bestellingen en praktische aspecten worden door de producent zelf of door de tussenpersoon beheerd (buurthuis, handelaar, ...). Bestellingen worden op voorhand geplaatst (via het internet of ter plaatse) en de manden worden gevuld met seizoensproduc-

ten. De producent bepaalt met welke producten hij de manden vult in functie van zijn oogst en externe bevoorradingen.

2

SOLIDAIRE AANKOOPGROEPEN

Dit nieuwe principe vond in Brussel snel zijn plaats. Sinds 2006 zagen ongeveer 70 'Solidaire aankoopgroepen voor agrarische landbouw' (SAGAL) het licht. Dit zijn burgergroepen van consumenten die zich organiseren om groenten direct bij een producent naar keuze te kopen. De inhoud van de mand varieert naargelang het seizoen en is voor de hele groep gelijk.

De groepen zijn gebaseerd op vrijwilligerswerk - de deelnemers kiezen zelf hun groenteboer en verbinden zich ertoe om regelmatig aankopen te doen. Elk lid draagt bij tot de logistieke taken, zoals onder andere de permanenties en de verdeling van de manden, en de administratie. Er

bestaat een Netwerk van de SAGAL dat het circuit ondersteunt, de betrokkenen met elkaar in contact brengt, informatie verstrekt en bijstand biedt bij de lancering van een groep.

De producten zijn in combinatie met andere lokale producenten zeer divers: fruit, brood, eieren, kaas, ...

3

DE AANKOOPVERENIGINGEN

Het betreft een aankoopstelsel waarbij men via een tussenpersoon producten van lokale producenten aankoopt, die hoofdzakelijk biologisch telen. Er werden verenigingen zoals Agricovert in Gembloux opgericht, die producenten- en aankoopgroepen met elkaar in contact brengen. Deze verenigingen sluiten zich aan bij het principe van het korte circuit. De consument

kan zijn biomand bestellen en op een vaste dag op bepaalde leverpunten in Brussel afhalen.

Om zonder verpakkingen te leven, moet 'wegwerp' door 'herbruikbaar' vervangen worden. Gedaan met vershoudfolie en kartonnen borden - vandaag bestaan er oplossingen om 'echt' servies te gebruiken waardoor wegwerpdozen en -bekers vermeden worden.

4. Brooddozen op initiatief van bedrijven en scholen tijdens de EWAV:

www.leefmilieu.brussels

Dozen voor meeneem- maaltijden: tiffin.be

5. Leefmilieu Brussel: 10.000 bekers beschikbaar

Participatieve duurzame wijken: participatieve.duurzamewijken.be

6. Lijst en kaart van openbare drinkfonteinen in Brussel:

www.brussel.be

Vivaqua installeert ook gratis drinkfonteinen

4 BROODDOZEN EN KRUIKEN BINNEN DE VERENIGINGEN

Brooddozen worden al sinds jaar en dag in scholen gebruikt, maar worden nu ook gestimuleerd door bepaalde bedrijven. Zo verdeelde Belfius - dat tijdens de EWAV (Europese week van de Afvalvermindering) in 2013 een prijs kreeg - 500 brooddozen aan zijn werknemers om aluminiumpapier en vershoudfolie te vermijden. De gemeente Sint-Gillis organiseerde op haar beurt een verdeling van 300 kruiken voor het personeel dat buitenshuis werkt.

In de horeca wordt er een pilootproject met gedeelde maaltijdendozen georganiseerd. Tiffin

brenkt de partnerrestauranthouders en hun klanten die meeneem maaltijden consumeren met elkaar in contact. Hierbij worden inox dozen verhuurd in plaats van wegwerpverpakkingen aangeboden. Zo worden afval en extra kosten vermeden.

■ **Dragers:**
 ■ **Middelen:** €

5 HET GEMEENSCHAPPELIJKE HERBRUIKBARE SERVIS

Herbruikbare bekers en bestek worden steeds meer op evenementen zoals concerten, festivals, kerstmarkten enz. gebruikt. De Participatieve duurzame wijken in het bijzonder doen voor hun events een beroep op herbruikbaar servies. De naam of het logo van de wijk dat erop geplaatst wordt, vertegenwoordigt meteen ook de identiteit ervan. Leefmilieu Brussel, maar ook andere gemeenten, bieden bewoners of verenigingen herbruikbare bekers aan.

Om de aanhoudende afvaloverlast tijdens voetbalmatches in te perken, heeft de gemeente Anderlecht een interessant initiatief ontwikkeld: de cafés en brasserieën rond het Vanden Stock-

stadium werken mee aan een collectief statiegeldsysteem (1 €). Een politiereglement verplicht het gebruik van herbruikbare bekers. Voortaan worden supporters tijdens een match verzocht om hun lege glazen terug naar de verzamel punten te brengen. Goed idee: deze bekers beelden foto's af van de spelers van Anderlecht.

■ **Dragers:**
 ■ **Middelen:** €

6 DRINKFONTEINEN

Door toegang te bieden tot meer drinkfonteinen op verschillende plekken uit de wijk (straten, parken, sportclubs en andere infrastructuur) wordt de verspreiding van plastic flessen tegengegaan.

De Stad Brussel sluit zich aan bij dit beleid, vernieuwde haar netwerk van drinkfonteinen en plaatste er ook nieuwe, in het bijzonder in de parken. Er werden ook onlangs fonteinen geïnstalleerd op universitaire campussen, onder-

steund door een sensibiliseringscampagne. De Participatieve duurzame wijk Opale-Opaal installeerde vier fonteinnetjes in drie scholen uit de wijk.

■ **Dragers:**
 ■ **Middelen:** €

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

De sector voor losse verkoop ontwikkelt zich geleidelijk aan. In onder andere Bordeaux, Antwerpen en Berlijn ontstaan 'verpakkingsloze winkels', die de consument een alternatief bieden. De voordelen van losse verkoop zijn talrijk: verpakkingen worden vervangen door herbruikbare omhulsels, waardoor de productie- en opslagkost verminderd kan worden, alsook de impact op het milieu. Maar er is ook weerstand: deze structuur vereist een bepaalde organisatie van de consument voor het transport en de opslag van de producten die los werden gekocht. Algemeener gesproken dient de hele productieketen opnieuw georganiseerd te worden.

www.uclg-cisdp.org/fr/observatoire/premier-cas-de-mise-en-oeuvre-de-la-strat

www.comune.capannori.lu.it/node/14739

www.effecorta.it

www.zerowasteurope.eu/2013/09/the-story-of-capannori-a-zero-waste-champion/

LOSSE VERKOOP: HET VOORBEELD VAN CAPANNORI

Italië heeft vaak te kampen gehad met slechte reclame op het vlak van zijn afvalbeheer. Maar al meer dan 20 jaar lang is Capannori, een kleine gemeente van 45.000 inwoners in Toscane, de pionier van de zero-afvalbeweging in Europa.

In 2007 nam de stad een globale strategie aan voor de strijd tegen afval door honderd procent in te zetten op een preventie- en hergebruikbeleid, waaronder de ontwikkeling van losse verkoop. Vanaf het begin heeft de gemeente ervoor gezorgd om de bewoners te betrekken en maakte ze het sorteren van afval verplicht. Hierbij voerde ze een belasting in op niet-gesorteerd afval en verlaagde ze de ophaalkosten voor gesorteerd afval. Uiteindelijk leidden deze acties tot een vermindering met een derde van de afvalproductie.

CONCRETE ACTIES

- 'Effecorta': Oprichting van een coöperatieve winkel met 100% losse verkoop van wijn, olie, bloem, ... De klanten nemen hun eigen tassen of voorraaddozen mee. Voor zij die er geen meebrachten, zijn er bij aankoop ter beschikking met statiegeld.
- 'Fontanelli': Ontwikkeling van mineraalwaterverdelers in de partnerwinkels en op straat. De verkoop van mineraalwater wordt gescheiden van de verkoop van flessen, waardoor de verkoopprijs gedrukt wordt.
- Melkvereniging en verkoop in automatische verdelers: Net zoals voor het water wordt de verkoop van melk gescheiden van de verkoop van flessen. De melk wordt zonder tussenpersoon verkocht, waardoor de landbouwers

meer inkomsten genereren. Gemiddeld wordt er 200 liter per dag verkocht, hetzij 90.000 minder flessen per jaar.

- Verdelers van los detergent: Sinds 2008 ontwikkeld op basis van hetzelfde principe (enkel verkoop van het product, flacons te koop mits supplement).

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Eerst was er een politieke impuls van de schepenen voor milieu die erin slaagden om een nieuwe dynamiek op gang te brengen. Vervolgens konden de bewoners ervaring opdoen dankzij een gemeentelijk participatief proces. Ten slotte maakten geconsolideerde partnerschappen met verschillende medespelers (bewoners, werknemers, handelszaken, lokale verenigingen, ...) de realisatie van meerdere projecten mogelijk.

MET WELK BUDGET?

De projecten worden mede door de gemeente gefinancierd. Dankzij de lagere ophaal- en stortkosten, en dankzij de verkoop van gerecycleerde producten, bespaart de gemeente jaarlijks 2 miljoen euro.

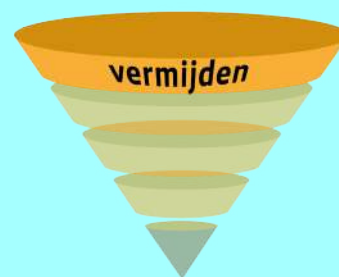
WELKE COMMUNICATIE?

De communicatie-inspanningen naar de bewoners en de ophaaldiensten toe waren fundamenteel. Er werden talrijke participatieve sessies georganiseerd en informatieve documenten verdeeld. De gemeente stelde vrijwilligersgroepen samen om in elke zone van het territorium personen in te kunnen zetten die de bewoners praktische uitleg konden geven en kits konden verdelen (boodschappentassen, compostbakken, ...).

2

ACTIE

DE 'DEEL'-WIJK

Wanneer men bepaald gereedschap of materiaal nodig heeft, zal men als eerste reactie het vaakst aan kopen denken. En dat geldt ook voor voorwerpen die we nodig hebben voor het werk, hobby's, reizen en de keuken, ... die we nochtans maar af en toe gebruiken. Deze nieuwe objecten nemen al gauw heel wat ruimte in en hebben een bepaalde kostprijs.

Er bestaan alternatieven voor aankopen zoals het nodige materiaal delen, lenen of huren. Meerdere medespelers organiseren collectieve terbeschikkingstellingen. Door met elkaar uit te wisselen, kan men eenzelfde goed opnieuw gebruiken, waardoor er geen nieuwe hoeven gemaakt te worden! Bovendien worden de kosten voor de verwerving, het onderhoud en opslagproblemen zo verdeeld. Dat noemt men functionele economie in plaats van economie van het bezit.

HOE KAN MEN GEREEDSCHAP, MATERIAAL ENZ. MET ELKAAR DELEN ... OP WIJKNIVEAU?

De notie van nabijheid die de buurt biedt is helemaal geschikt voor het uitlenen of verhuren van objecten die gemakkelijk te verplaatsen zijn. Bibliotheken, mediatheken, en ludotheken onder andere organiseren deze 'deel'-dynamiek al geruime tijd. Ook bedrijven zoals kluswinkels beschikken over betalende verhuurdiensten voor toestellen die slechts af en toe gebruikt worden (zoals bijvoorbeeld behangafstomers).

Nog recenter werden er door de burgers uitwissel- en 'deel'-systemen ontwikkeld. Deze (bijna) gratis initiatieven smeden ook solidariteitsbanden tussen de mensen (voorbeelden 1 en 2).

Het uitlenen van boeken is algemeen gekend. Maar andere, omvangrijkere of specifiekere objecten, zijn het ook waard om gecollectiveerd te worden, ook al is het delen of verhuren ervan complexer om te organiseren. Zo bestaat er in Brussel (voorbeeld 3) een uitleensysteem waarbij wasbare luiers ter beschikking van de gemeenschap worden gesteld. 'Les machines du voisin' in Namen organiseert dan weer het uitlenen van toestellen, gereedschap en machines (schijnwerper).

Het delen van wagens of fietsen wordt in Brussel steeds gebruikelijker dankzij diensten zoals Villo, Cambio, Zen Car, VAP ('vriendelijk anders pendelen'), BlaBlaCar, Taxisstop, Autopia. Deze systemen beperken het individuele gebruik van de invasieve wagen en stimuleren het delen van onze middelen.

MAAR OOK ...

Gereedschap en materiaal kan hersteld (fiche 8), geschonken of verkocht worden (fiches 6 et 7).

Ook dieren (fiche 3), woningen (fiche 4) of kookrecepten (fiche 9) kunnen gedeeld worden.

Goed om te weten

De nieuwe technologieën zoals websites, applicaties enz. vergemakkelijken deze vorm van delen omdat ze iedereen snel met elkaar kunnen verbinden.

Elke baby die gemiddeld 5 luiers per dag draagt, produceert zo **1062 kilo** afval alvorens hij zelfs nog maar op het 'potje' kan!

BRON INFO: ECOCONSO - OVAM

3 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1

MATERIAAL EN DIENSTEN UITWISSELEN

Er bestaan verschillende systemen om spullen tussen burgers onderling uit te wisselen en uit te lenen en zelfs om collectief te investeren. Zo kunnen we bijvoorbeeld het leenhuis van Louvain-la-Neuve aanhalen of het initiatief 'Prêt-à-prêter' dat collega's met elkaar in contact brengt.

Via de Lokale Economische Transactiesystemen (LETS) en de Kennisuitwisselingsnetwerken ('RES', 'Réseaux d'échange de savoirs') kan men ook goederen met elkaar delen om ze niet te hoeven te kopen. Ze hebben een gemeenschappelijk fundament en stimuleren directe contacten tussen de burens. In Brussel bestaan meerdere LETS- en RES-netwerken naast elkaar, per gemeente of per wijk (zoals bijvoorbeeld de LETS van de Participatieve duurzame wijk

'BLED'). Binnen de LETS-netwerken, worden de gratis uitwisselingen becijferd in virtuele eenheden; de RES-netwerken zijn gebaseerd op wederzijdse hulp.

Op wijkniveau zijn deze platformen gemakkelijk te organiseren en vereisen ze weinig menselijke en financiële middelen (minimum 2 tot 3 personen). In het geval van een online uitleendienst is een lokaal niet noodzakelijk; hiervoor bestaan hostsites om een webplatform te creëren.

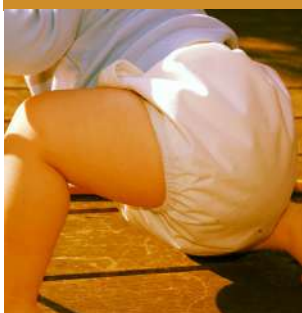
1. Leenhuis Louvain-la-Neuve: listes.agora.eu.org/listinfo/preterie

RES: www.rers.be

Communicatietools via het internet: Alterzero.be

2. www.lamachineduvoisin.fr

3. Informatiefiches van Leefmilieu Brussel: www.ecotribu.be

2

EEN WASMACHINE DELEN

Ook specifiek materiaal kan met elkaar gedeeld worden, zoals een wasmachine bijvoorbeeld: dit is het geval voor het Franse initiatief 'La machine du voisin', dat ontstond in het kader van de wedstrijd 'Défi-innovation' in 2011. Het project, dat werd gecreëerd door een groep studenten uit Lille, deelt zo'n 3000 wasmachines: een groot succes dus! En ook in België is het project actief, waar het 20% van de gebruikers telt.

Het principe is eenvoudig: mensen die hun kledij willen wassen, worden via een internetplatform in contact gebracht met mensen die een wasmachine bezitten. De prijs wordt gezet door de uitlener.

3

WASBARE LUIERS TER BESCHIKKING VAN DE GEMEENSCHAP STELLEN

Het alternatief voor wegwerpluiers is het systeem van de wasbare luiers. Dit vraagt echter meer inspanningen voor het beheer en de organisatie ervan.

Sinds 2010 bundelen een groep van ouders uit Schaarbeek hun krachten. Zij stelden vast dat wasbare luiers heel wat voordelen bieden (ze sparen honderden euro's uit, nemen minder plaats in en beperken het afval). Ze organiseren systemen voor de verhuur van wasbare luiers of voor het ophalen en wassen van de luiers.

Ze richtten de vzw Ecotribu op, die het ophalen en de herverdeling van de luiers aan de ouders en de kinderdagverblijven via een fietskoerier organiseert.

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

De uitleensystemen en structuren waarbij materiaal ter beschikking van de gemeenschap wordt gesteld, kunnen zich verrijken met andere diensten die het deel-circuit iets extra bijbrengen: toestellen kunnen geschonken of gerepareerd worden, in geval van panne kan vervangmateriaal uitgeleend worden, ... Ziehier een initiatief dat met succes een netwerk uitbouwde voor het uitlenen, schenken en repareren van spullen tussen de burgers onderling. Het project deed een nieuwe solidaire, sociale en circulaire economie ontstaan.

UITLENEN EN HERSTELLEN VAN ELECTRO: 'LES MACHINES DU VOISIN' (MDV) IN NAMEN

Dit project is het resultaat van het initiatief van een bewoner. Deze vertrok vanuit een dubbele vaststelling: heel wat mensen bezitten materiaal dat ze niet gebruiken, en omgekeerd zitten andere personen met de handen in het haar wanneer een of ander toestel panne heeft. Het systeem dat in het leven geroepen werd om hierop een antwoord te bieden is gebaseerd op uitwisselingen en schenkingen: MDV stelt toestellen ter beschikking, voor tijdelijk gebruik of als vervangingstoestel tijdens een herstelling. Om de leentoeestellen te bekomen, wordt een beroep gedaan op giften. En indien nodig staan er vrijwilligers of partners beschikbaar om het materiaal weer operationeel te maken.

Het project functioneert nu onder de structuur van een vzw, in samenwerking met verschillende partners: vzw Le Hublot herstelt toestellen of verstrekt tweedehandstoestellen (het oude toestel wordt dan aan de vereniging geschonken, die zo zijn uitleencapaciteit verhoogt). De kringloopwinkel van Namen evacueert onherstelbare toestellen. MDV evolueert voortdurend: onlangs werd een 'stadsatelier'-project (herstellingen) toegevoegd aan de andere projecten van de vereniging en vanaf 2015 wil men deze over de verschillende wijken verspreiden door meerdere lokale antennes te vestigen.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het project wordt door een verantwoordelijke van de vereniging gedragen, die wordt ondersteund door enkele vrijwilligers.

De vereniging is voor iedereen toegankelijk. Ze steunt op het 'empowerment'-principe en biedt de vrijwilligers een structuur die - wanneer mogelijk - het pad vrijmaakt om ontluikende ideeën en projecten te concretiseren.

MET WELK BUDGET?

Er zijn fondsen nodig om kosten voor materiaal en de logistiek te bekostigen. Momenteel is er een persoon aangesteld voor het functioneren van dit project.

- Participatieve financiering, in het bijzonder via crowdfunding (platform 'Kiss Kiss Bank Bank').
- Schenkoproepen, projectoproepen (Koning Boudewijnstichting, Nationale Loterij).
- Bijdrage van de leden: 20 tot 30 euro/jaar - 10 euro voor personen met een laag inkomen.
- Partnerschap met de Stad Namen (Plan voor Sociale Cohesie), subsidies van het gewest.
- Engagementen die voorzien zijn in 2015 via artikel 60 (OCMW).

WELKE RUIMTE IS NODIG?

De 'Foyer namurois' ('Naamse Haard') stelt in het centrum van Namen een lokaal ter beschikking, 'Le Garage' (+/- 50 m²), dat de verschillende projecten bij elkaar brengt. Symbolische huur van 1 euro (met als tegenprestatie het onderhoud van de ruimte).

Het delen van materiaal vereist ook een opslagruimte. MDV beschikt over kleine garageboxes die door particulieren uitgeleend worden.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Het transport van het materiaal vereist een voertuig met aanhangwagen. Betrokken materiaal: klein en groot elektro, diverse machines en gereedschap.

WELKE COMMUNICATIE?

De communicatie gebeurt hoofdzakelijk mondiaan-mond. De sociale netwerken spelen een belangrijke rol, voornamelijk voor het inzamelen van fondsen (Facebook-pagina van de vereniging). Ook zichtbaarheid via de website en de ligging van het lokaal 'Le Garage', midden in het centrum van Namen.

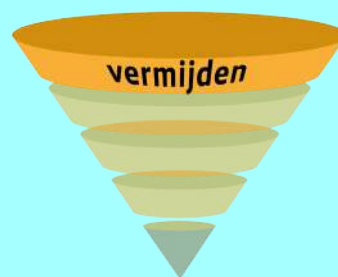

Facebook: Machines du voisin Namur

www.lesmachinesduvoisin.be

3
ACTIEDIEREN IN
ACTIE

Fokdieren zoals runderen, schapen, kippen en paarden, hebben altijd al een belangrijke rol gespeeld bij de evolutie van de mens. In onze moderne steden hebben deze fokkerijen niet echt meer hun plaats. Geleidelijk aan verlieten ze onze wijken ten gevolge van de toenemende stadsontwikkeling, de technologische evoluties en de mechanisering.

Maar vandaag wordt de kwestie over het samenleven van dieren en stad des te belangrijker, gezien het belang ervan voor ons milieu. Stedelingen en gemeenschappen worden steeds meer aangespoord om dieren opnieuw in de stad te integreren. Binnen het afvalbeheer kunnen de dieren een rol spelen, hetzij om de hoeveelheden organisch afval te verminderen, hetzij door hun trekkracht te gebruiken.

HOE KUNNEN WE DE DIEREN IN DE
WIJKEN (HER)INTEGREREN?

Bovenop het effect dat ze hebben op ons welzijn, blijken dieren in een stedelijk milieu zeer nuttig te zijn. De schaal van een wijk en de nabijheid die ermee gepaard gaat zijn uitnodigender voor de buurtbewoners om acties te ontwikkelen en de dieren tezamen te verzorgen.

Schapen, paarden, ezels, konijnen en kippen deden dus onder andere (opnieuw) hun intrede in de stad. Al enkele jaren lang steken originele initiatieven in verschillende wijken de kop op. Voortaan doen lokale gemeenschappen, bedrijven en bewoners bijvoorbeeld een beroep op dierenkuddes om hun groene zones en hun gazon te onderhouden (voorbeeld 1). In Schaerbeek bijvoorbeeld worden trekpaarden gebruikt voor het ophalen van het afval, zodoende kan men hiervoor gemotoriseerde voertuigen achterwege laten (voorbeeld 2). Ook gemeenschappelijke kippenrennen zien het licht, vaak in combinatie met collectieve tuinen of compostbakken (schijnwerper). Anderen experimenteren met het kweken van insecten, die bijzonder doeltreffend zijn voor het elimineren van organisch afval (voorbeeld 3).

MAAR OOK ...

In laatste instantie kunnen de dieren ook de voedingsresten zelf opeten (fiche 9). In combinatie met een compost, kunnen ze helpen bij het ophalen en het transport van groen afval (fiche 14).

1 schaap
kan een oppervlakte maaien ter
grootte van een
basketbalterrein
van 15 x 28 m op 6 maanden tijd!

BRON INFO: PILOOTPROJECT, STAD PARIJS

3156 - Environs de BRUXELLES. - Parc de Woluwe

3 CONCRETE VOORBEELDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

© COMMUNE DE SCHAARBEK

1

ECOLOGISCH MAAIWERK IN DE STAD

Verschillende gemeenschappen in bijvoorbeeld Gent, Moeskroen, Luik, Parijs of Genève hebben al een beroep gedaan op dieren ter vervanging van mechanische maaimachines en het gebruik van onkruidwieders. Er worden verschillende dieren ingezet, vooral schapen en geiten. De projectdragers in Parijs waren zeer tevreden over de operatie, en dus hebben ze die opnieuw aangevat in 2014. In Brussel schafte men in 2011 vijf schapen aan uit de boerderij van het Maximiliaanpark om het park van de abdij van Rood-Klooster te begrazen. In Watermaal-Bosvoorde heeft de Boerderij Kwartelzang een 'fokafdeling' met een kleine twintig melkschapen die in het park van het Sint Annaklooster grazen. De troef van deze kudde is dat ze de natuur terug naar het centrum van de stadswijk

ken brengen, met dieren die daar gewoonlijk niet aanwezig zijn. Hun speelse kant biedt ook een pedagogische en educatieve dimensie; ze sensibiliseren de jongeren en minder jongeren voor wat belangrijk is voor ons milieu. Het gebruik van dieren zorgt er ook voor dat de biodiversiteit in onze stedelijke omgeving bewaard wordt, daar waar mechanische werktuigen schadelijk zijn voor de insecten, amfibieën, bomen en planten.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

2

PAARDACHTIGEN IN PLAATS VAN GEMOTORISEERDE WERKTUIGEN

In Schaarbeek werd een gemeentelijke vuilniskar sinds 2011 vervangen door een trekpaard voor het ophalen van de vuilnisemmers. De circuits worden per wijk georganiseerd. Dit project, als alternatief voor de klassieke ophaaldienst, bevat verschillende dimensies: eerst en vooral het milieuaspect, het omzeilen van de aankoop van een gemotoriseerd voertuig, dat driemaal duurder is en meer kosten impliceert (brandstof, onderhoud). Het biedt ook een economische en sociale meerwaarde: paarden wekken altijd de nieuwsgierigheid van de bewoners op, creëren contact en geven een positief imago aan het verrichte werk waarbij de professionele carrière

van de werkers opnieuw wordt gevaloriseerd. Niet ver daarvandaan doorkruiste een ezels uit de boerderij van het Maximiliaanpark tijdens de zomer van 2014 de straten van de Maritiemwijk in Molenbeek. Sam haalde in het gezelschap van Carine compostafval op. Dit initiatief kaderde in de editie 2014 van Parckdesign en zal vervolgd worden.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

3

INSECTENBAR

Insecten kunnen bijdragen tot de vermindering van afval in een stedelijk milieu door zich te voeden met organisch afval. Daarenboven zijn meerdere insectensoorten eetbaar en wagen heel wat consumenten zich dezer dagen aan deze proteïnerijke voedingsmiddelen.

In Sint-Gillis lanceerde de start-up Little Food zich in de commercialisering van eetbare krekels, met degustaties en een aanbod van verschillende recepten. Om de krekels te voeden, doen de twee ondernemers een beroep op Brusselse brasserieën, restaurants en winkels om groenteafval en -schillen te recupereren. Een schoolvoorbeeld van circulaire economie! Op 25 mei 2014 schaarde het FAVV (Federaal

Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen) zich achter een rondzendbrief die de commercialisering van tien insectensoorten in België autoriseert (op voorwaarde dat de voorschriften betreffende de voedselveiligheid gerespecteerd worden). Dit in afwachting van een harmonisering in heel Europa, waar men momenteel de kwestie van 'novel food' bestudeert, waar insecten deel van uitmaken.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

1. www.lafermeduparcmaximilien.be

www.chantdescailles.be

Gent - Schapen-grazen

2. www.schaerbeek.be/news/chevaux-rues

www.parckdesign.be/fr/content/fermiers

3. Réglementation: www.afsca.be/denreesalimentaires/insectes/

Studies van de FAO: www.fao.org/forestry/edibleinsects/fr

Recepten met insecten – er meer over weten www.littlefood.org

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Nog niet zo lang geleden was het houden van kippen in Brussel vrij ongepast. Vandaag de dag verspreidt de idee zich meer en meer in meerdere wijken.

Kippenrennen dragen bij tot het verminderen van organisch afval: elke kip verorbert 4,5 kg voedselafval per dag, en bovendien bieden ze ook elke dag verse eieren. Collectieve kippenrennen zijn dan weer de gelegenheid om burens te ontmoeten en de taken te verdelen, zoals het beheer en het onderhoud van deze kippenhokken.

?

Bled: www.bled1082.be
Facebook: poulailler collectif

Kot kot in Laken: www.parckdesign.be

www.ville-geneve.ch

COLLECTIEF KIPPENHOK LE KIP-KOT IN SINT-AGATHA-BERCHEM

Er werd een gemeenschappelijke kippenrennecreëerd door de Participatieve duurzame wijk 'Bled', Berchem Lokaal en Duurzaam. In 2013 besloten enkele bewoners om de kippen te adopteren van het Plazey-festival in het Elisabethpark in Koekelberg. Tegenwoordig staan 14 gezinnen in voor het beheer van het kippenhok. Elk gezin gaat om de beurt naar de ren om de voederbakken uit te kuisen, de kippen te voeren, het hok proper te maken en de eieren te verzamelen. Het vernieuwende project biedt ook 'kip-sitting' aan: wanneer een van de buurtbewoners die kippen heeft enkele dagen op reis gaat, kan deze hier zijn kippen afzetten (middels een zak granen).

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

De groep bestaat uit een vijftiental gezinnen. Wanneer een gezin uit het project stapt, stelt het normaalgezien een vervangend gezin voor (er is vraag naar en de projectdragers ondervinden geen problemen om nieuwe leden te vinden).

MET WELK BUDGET?

De kippenrennecreëering werd met recuperatiemateriaal gebouwd en kostte niets. De enige kosten zijn deze voor de bevoorrading. Elk lid betaalt 0,20 € per ei. Met dit geld koopt de groep graan, oesterschelpen en producten tegen parasieten

Goed om te weten

De landelijke en oude rassen zijn bestendiger en meer geschikt om buiten te leven. Een gezonde kip kan 10 tot 12 jaar oud worden. Hanen zijn niet aanbevolen. Zij kunnen agressief en bijzonder luid zijn bij zonsopgang (risico op geluidsoverlast, Ordonnantie betreffende de strijd tegen geluidshinder in een stedelijke omgeving van 17 juli 1997).

indien nodig (om de kwaliteit van de eieren te garanderen).

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Het kippenhok vereist een gesloten en beveiligd perceel (ongeveer 25 m²), gelegen in een groene openbare ruimte of een privétuin. De afgesloten ruimte moet een overdekte en gesloten zone bevatten waar de kippen eieren kunnen leggen en een ruimte in openlucht. Hier wordt het terrein gratis ter beschikking gesteld door de gemeente (middels een bezettingsovereenkomst). De kippenrennecreëering ligt naast de collectieve groentetuin; zo kunnen de kippen het tuinafval, onkruid, netels enz. opeten.

WELKE COMMUNICATIE?

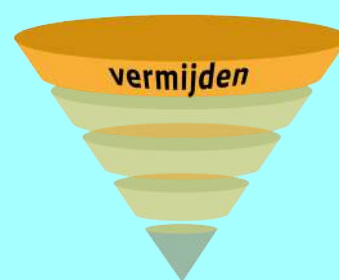
Het is nuttig dat de deelnemers goed geïnformeerd worden: over het functioneren, de interne organisatie, het onderhoud, de behandeling van de kippen (wat ze wel of niet mogen eten, ...). Er werd ook een Facebook-pagina gecreëerd voor het grote publiek om alle ervaringen te delen.

Andere ervaringen

- In Laken zag een collectief kippenhok het licht in het kader van Parckdesign 2014. 'Kot kot' onthaalt tien kippen, twee ganzen en twee schapen in de openbare ruimte van het nieuwe park van Tour en Taxis.
- Bepaalde Waalse gemeentes (Moeskroen, Ittre) beginnen met de verdeling van kippen aan hun inwoners.
- De pedagogische boerderij Dhénin in Lille heeft een kippenuitleensysteem op poten gezet (lening voor 6 maanden).
- De afgelopen jaren werden er meerdere kleine kippenrennen in Genève en de omliggende gemeentes gebouwd. Het 'Cocoricco'-project, dat de steun krijgt van de Stad Genève, biedt een praktische handleiding om kippenhokken een nieuwe plaats in de stad te geven.

4 ACTIE

LICHTE RENOVATIE VAN GEBOUWEN

«Niet meer weggooien maar hergebruiken!» werd in de jaren 80 door Inter Environnement Bruxelles gelanceerd. Deze slogan richtte zich tot de verspilling van bouwafval maar ook tot de verdwijning van een kwalitatief patrimonium. Maar 30 jaar later maakt bouwafval nog steeds een derde uit van het niet-huishoudelijk afval in Brussel ... Twee afvalbronnen ontstaan op de werven: de ene is verbonden met afbraak en de andere met overtollig geproduceerde restmaterialen. De redenen waarom er een neiging bestaat om af te breken en herop te bouwen zijn talrijk: de actuele standaarden, het gemak om met 'nieuw' te werken, het rationaliseren van een project en de vooruitzichten op de meerwaarde. Maar de impact van afbraakwerken wordt onderschat: de materialen dienen geëvacueerd te worden met een aanzienlijk wagenpark, wat stof, geluid, verkeershinder en verhinderende werven voor de gemeenschap en de buurtbewoners veroorzaakt.

Het is dus evident dat men zoveel als mogelijk lichte renovatie en het behoud van bestaande structuren moet stimuleren.

HOE KAN MEN AFVAL VAN BOUWERKEN UIT DE WIJKEN BEPERKEN?

De gemeentediensten die de vergunningen afleveren hebben een goede positie om de keuzes van de operatoren in de richting van een materiaalbesparende houding te sturen. Ongeacht of het over grote projecten gaat of over een enkel perceel. De overheden kunnen hun verwachtingen op wijkniveau verduidelijken aan de hand van reglementen (voorbeeld 1). Meerdere projecten worden leven ingeblazen door het mechanisme van de Duurzame wijkcontracten. Via het socio-economische luik ontwikkelen organisaties operaties die zich baseren op 'zachte' renovatie (voorbeeld 2). Anderzijds kunnen de bewoners via collectieve actie alternatieve projecten uitbouwen voor de transformatie van de bestaande gebouwen. Dit is het geval voor de gemeenschappelijke aankoopoperaties die gebaseerd zijn op het delen en de transformatie van verouderde industriële gebouwen (schijnwerper).

MAAR OOK ...

Men kan een beroep doen op recuperatiematerialen als grondstof voor de bouw of vernieuwing van een gebouw (fiche 12). De levensloop van het gebouw moet vanaf het ontwerp in acht genomen worden, om zo de transformatie en aanpassing ervan aan de toekomstige noden te vergemakkelijken (eco-ontwerp). De alternatieve projecten voor collectieve aankoop van gebouwen stimuleren gemeenschappelijke initiatieven als delen (fiche 2), gemeenschappelijke compost (fiche 14), herstellateliers, creatieve ateliers (fiches 8, 10) ...

Dankzij de lichte renovatie van een huis kan **300 ton** materiaal bespaard worden! (vs. afbraak/heropbouw)

BRON INFO: RESEAU RESSOURCES
CROISADE CONTRE LA PAUVRETE VZW

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1 DE ZONALE STEDENBOUWKUNDIGE VERORDENINGEN

Een stedenbouwkundige verordening is een tool dat een kader schept voor de transformaties van gebouwen. Deze kan het hele gewestelijke territorium beslaan (GSV), het gemeentelijke territorium (GemSV) of een welbepaalde wijk dekken. In dit geval hebben we het over 'zonale' verordeningen.

Zonale stedenbouwkundige verordeningen (ZSV) hebben een precieze doelstelling eigen aan de wijk; de basis hiervan wordt door de gemeente of het Gewest bepaald, die beslist over de uitwerking. De verordeningen die gestuurd worden door een wens om het patrimonium en de architecturale samenhang te bewaren hebben als indirect doel om de afvalproductie in grote mate te beperken: door de eis te stellen om het patrimonium te renoveren, zijn de interventies en werven 'lichter', waarbij

bestaande structuren (met of zonder wijzigingen) worden behouden of hergebruikt, en dus minder bouwafval geproduceerd wordt.

Dit is het geval voor de ZSV 'Wijk Gemeentehuis' van Sint-Gillis en van de ZSV's 'Terdelt' en 'Bloemenwijk' in Schaarbeek. Deze principes liggen ook besloten in de doelstellingen van de ZSV 'Grote Markt, UNESCO-erfgoed' van de Stad Brussel. In de Stad Brussel ondersteunen welbepaalde aanbevelingen reeds sinds 1997 het principe van de lichte renovatie voor het historisch centrum van de stad.

1. De Zonale Stedenbouwkundige Verordeningen: stedenbouw.irisnet.be/spelregels/stedenbouwkundige-verordeningen-svs/stedenbouwkundige-zoneverordeningen?set_language=nl

2. Projet X: projetx.be

Mariette Beyeler, Métamorphouse, *Transformer sa maison au fil de sa vie*, Presses techniques et universitaires romandes, 2014.

2 LICHTE RENOVATIE: DUURZAME WIJKCONTRACTEN

De Duurzame wijkcontracten (DWC), plaatsen van innovatie, zijn de gelegenheid om projecten te ontwikkelen die de voorkeur geven aan lichte renovatie van gebouwen en daarmee tegelijkertijd arbeiders een opleiding bieden. Deze opleidingen worden gedragen door instellingen met een sociaal oogmerk, en leiden tot een algemene opknapbeurt van het bestaande woningbestand. Door voorrang te geven aan lichte werken, beperken ze de afvalproductie.

De vzw Projet X, opgericht op initiatief van het OCMW van de Stad Brussel, komt eigenaars te hulp om hun woningen conform te maken met de normen van de Huisvestingswet in het kader van de DWC. Projet X ontwerpt, becijfert en realiseert de werken. Vereiste voorwaarden: de huurprijzen niet verhogen (zodat de bewoners in hun woning kunnen blijven) en het beheer van de gerenoveerde woningen aan het OCMW toevertrouwen.

Een andere formule bestaat uit het aanpassen van huizen zodat ze geschikt worden voor intergenerationeel samenwonen. Deze solidaire

manier van wonen voorkomt onderbezetting van gebouwen en verval, waarbij een persoon of een gezin wordt opgenomen in een huis dat te groot is geworden voor een ouder persoon. Het concept heeft drie objectieven: een sociaal (isolement bij senioren tegengaan, banden smeden), economisch (huisvesting tegen een goede prijs) en een milieugericht (het gebouw wordt bijna niet getransformeerd). In het kader van een Wijkcontract in Molenbeek renoveerde het OCMW gemeenschaps- en intergenerationele woningen in de Debonnestraat. Deze woningen onthalen elk 4 personen die ouder zijn dan 60 en een eenoudergezin. Op de werf werden arbeiders ingezet uit een programma voor socioprofessionele integratie.

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Een origineel concept dat in 1996 het licht zag heeft ervoor gezorgd dat atypische, verlaten industriële gebouwen in het centrum van Brussel werden getransformeerd en niet werden ontmanteld. De collectieve aankoopbeurs voor gebouwen ('Bourse d'achat collectif d'immeubles') brengt mensen samen die een goed willen kopen en delen. Dit proces impliceert dat men samen, in een samenwerking, duurzaam gaat renoveren. Twee motivaties om afbraak te beperken: enerzijds een financiële (economisch project waarbij niets van het gebouw verspild wordt), anderzijds het belang dat uitgaat naar het karakter van het industrieel patrimonium en de wil om zo veel mogelijk elementen te bewaren. Het programma wordt op maat aangepast aan de verwachtingen van de groep zodat het gebouw volledig gevaloriseerd wordt.

Link naar de fiche met de presentatie van de collectieve aankoopbeurs: www.aimf.asso.fr > Bibliothèque > Ressources par thème > Aménagement urbain

base.d-p-h.info/fr/fiches/dph/fiche-dph-8686.html
www.eru-urbanisme.be/

LA TRÉFILERIE, COLLECTIEVE AANKOOP VAN EEN GEBOUW IN LAKEN

De oude matrassenfabriek Epeda-Latoflex in Laken kon in 2002 genieten van het kader dat werd aangeboden door het team 'Afvaardiging voor de ontwikkeling van de Stad' (AOS - Stad Brussel): deze bracht de eigenaar - en de persoon die de fabriek sinds het begin uitbaat - en een groep kandidaat-kopers met elkaar in contact. De site (ongeveer 14.000 m²) werd destijds onderbezet en de eigenaar wenste het gebouw te verkopen om het niet te moeten platgooien. Op zijn aanvraag heeft de AOS een evenement genaamd 'Collectieve aankoopbeurs' georganiseerd, waarna ze de samenwerkingsdynamiek van het project begeleidde. Een pilootgroep van toekomstige kopers leidde deze dynamiek en zorgden zelf voor de voortzetting van het project. Resultaat na 3 jaar: inrichting van 50 woningen en 2000 m² atelier, de creatie van een tuin en gemeenschappelijke lokalen zonder

tussenkost van een vastgoedmakelaar en met behoud van de gebouwen.

Tussen 1996 en 2012 werden in Brussel meer dan 200 woningen gecreëerd met de steun van de AOS/vzw ERU. Vandaag breidt het concept met de verdeling van een vademecum uit, dat bijdraagt tot de uitwerking van dit soort projecten (meest recente project: transformatie van het atelier van Marthe Wéry in Molenbeek).

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Dit proces steunt op kandidaat-kopers die aan een zelfontwikkelingsproject willen meewerken en tijd vrijmaken om zo'n project uit te werken (particulieren die op zoek zijn naar een woning, professionals die een werkplek zoeken, ...).

MET WELK BUDGET?

De kandidaten moeten over een bepaalde leencapaciteit beschikken of de middelen hebben om een goed aan te kopen (lager dan de marktprijs). Het proces wordt interessant wanneer de prijs van het gebouw laag is (gebouwen die geen kandidaten op de vastgoedmarkt vinden).

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Collectieve aankopen zijn geschikt om grote industriële en/of atypische gebouwen om te vormen, en in te delen in verschillende entiteiten (3-4 tot een vijftigtal).

WELKE COMMUNICATIE?

De samenstelling van de groep kandidaat-kopers verliep tijdens een feestelijk en solidair moment waarop ze de site konden bezoeken en elkaar konden leren kennen.

Het vademecum voor de collectieve aankoop van een gebouw, opgesteld op basis van de eerste ervaringen, biedt hulp en advies.

Goed om te weten

- Sociale smeltkroes: de collectieve aankoopbeurs zorgde ervoor veel personen een woning tegen verlaagde prijs konden verwerven. De sociale smeltkroes die gecreëerd wordt is gunstig voor het sociaal contact en stimuleert gedachtewisseling.
- Deze wijze van gemeenschappelijk wonen maakt overigens de weg vrij voor het delen van middelen: gemeenschappelijke wasruimtes, gedeelde wagens, collectieve moestuinen en compost, gemeenschapsruimtes,...
- Functionele verscheidenheid: de gegroepeerde aankoop heeft ervoor gezorgd dat niet alleen de woning, maar ook de verenigingslokalen, kunstenaarsateliers, co-working spaces enz. konden ingericht worden. Deze functionele verscheidenheid biedt de bewoners verschillende diensten/winkels/werkruimtes.

5 ACTIE

BIDONS IN DE WIJK

Om vloeistoffen te vervoeren (voeding, huishouden, verf, ...) gebruiken we plastic bidons, zoals blikken, vaten, emmers, ... Die zijn vaak groot en passen niet in afvalzakken die worden opgehaald, waardoor het moeilijk is om ons ervan te ontdoen. Dit probleem doet zich vooral voor bij handelszaken en restaurants, maar ook bij bedrijven, scholen en andere voorzieningen die over een grootkeuken beschikken; en in mindere mate bij de gezinnen. Het zou een goede oplossing zijn om de bidons te recupereren en ze een tweede leven te schenken.

HOE KUNNEN DE BIDONS IN DE WIKEN GERECEPEREERD WORDEN?

Als een nieuwe functie wordt gevonden voor de bidons, kan dit hun levensduur verlengen.

Enkele Brusselse scholen hebben dit idee in de praktijk gebracht via het initiatief «bidons futés», nl. de Saint-Françoisschool in Elsene en de scholen Prins Boudewijn en Schumanpark in Sint-Lambrechts-Woluwe (schijnwerper).

Er werden ook andere ideeën toegevoegd: bij de Brusselse wijkcompost (fiche 14) vervoeren de gezinnen vaak het groenafval in gerecupereerde sausemmers. Dit gebeurt in de 'Duurzame Modelwijk', die een reserve heeft verzameld via de frituur van het Atomium en de emmers heeft aangepast (naar compostemmer) om uit te delen aan nieuwe deelnemers.

Dergelijke initiatieven hebben weinig middelen nodig en zijn eenvoudig te realiseren. Er is echter wel een minimale organisatie nodig voor het zoeken, inzamelen, reinigen en opslaan van bidons.

MAAR OOK ...

Bidons en andere verpakkingen kunnen leiden tot artistieke creaties (fiche 10).

Bulkgoederen en bidons met statiegeld kunnen onmiddellijk herbruikt worden, en het gebruik van veldflessen en waterfonteinen dringt het aantal wegwerpflessen terug (fiche 1).

De lantaarnvissen in de Noordpacifische Gyre eten
24000 ton
plastic per jaar!

BRON: WWW.THEOCEANCLEANUP.COM, 2011

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Een originele actie heeft al drie Brusselse scholen gemobiliseerd: de actie is gebaseerd op de recuperatie van verschillende soorten bidons. De bidons die normaal bestemd zijn voor de blauwe afvalzakken worden ingezameld en opnieuw voorzien van «huisgemaakte», ecologische en duurzame onderhoudsproducten.

innovation-education.
be/projets-secondaires/
operation-bidons-futes

OPERATIE «BIDONS FUTÉS» IN ELSENE EN SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE

Deze operatie ging van start in 2012 als onderdeel van de Europese week van de afvalvermindering (EWA), door de Saint-Françoïsschool in Elsene. En in 2013 vond ze plaats in de scholen Prins Boudewijn en Schumanpark in Sint-Lambrechts-Woluwe.

Het project in Elsene is een initiatief van een ecobeheercommissie, bestaande uit twee docenten, een leraar, en een ouder. In Sint-Lambrechts-Woluwe werd het initiatief genomen door de gemeentedienst voor Duurzame Ontwikkeling. Er werden twee scholen aangesproken om deze operatie te leiden en alle leerlingen werden opgedragen om lege plastic flessen en bidons mee te nemen, die anders toch in de prullenbak zouden belanden. Nadat de bidons waren ingezameld, gesorteerd en gereinigd, namen de studenten deel aan workshops om zelf ecologische onderhoudsproducten te maken. Met die producten werden nadien de klaslokalen gepeetst.

Het doel van deze operatie is om de jongeren en het onderwyzend personeel te sensibiliseren voor ecologie, afvalvermindering en de beperking van schadelijke producten. En dat door ideeën van ecoburgers om te zetten in de praktijk en via collectieve actie.

Kleine tip

Gespecialiseerde milieuverenigingen en zelfs gemeenten bieden opleidingen aan om onderhoudsproducten te leren fabriceren. Er bestaan ook verschillende gidsen (methodes op het internet).

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

De operatie vereist niet alleen de actie van de initiatiefnemers, maar ook de participatie van leerkrachten, leerlingen en zelfs ouders. Het is belangrijk om een deskundige in te schakelen voor de workshops rond de vervaardiging van onderhoudsproducten. Er bestaan methodes voor en boeken over, maar het is aanbevolen om niet te improviseren tijdens de samenstelling (het is nuttig om eerst te testen, want het is essentieel voor het project dat de productie slaagt!).

MET WELK BUDGET?

Het project vergt weinig kosten. De aankoop van basisuitrusting kost rond de € 100, waarmee enkele bidons kunnen gevuld worden. Merk op dat de etherische oliën die deel uitmaken van de samenstelling van de onderhoudsproducten, een aanzienlijk deel van het budget vormen. Er dient ook rekening gehouden te worden met de kosten die voortvloeien uit de workshops met een externe expert.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Er is een lokaal nodig voor de workshops. In een school is een gepaste ruimte snel gevonden. Bovendien is er voldoende plaats nodig om de bidons te bewaren.

WELKE COMMUNICATIE?

In eerste instantie werd het voorbereidende werk uitgevoerd: peilen naar de interesse bij klassen en leerkrachten, een postercampagne, communicatie naar de ouders toe. Nadien werd de ervaring gewaardeerd: de leerlingen hielden tentoonstellingen, er werden artikels gepubliceerd in de school- en gemeentekrant, het werk werd voortgezet in wetenschappelijke laboratoria, ...

6

ACTIE

GEEF HET DOOR AAN JE BUUR

Elke dag worden we aangespoord om nieuwe toestellen of voorwerpen aan te schaffen en te verzamelen ... door reclame, onze omgeving, diverse verleidingen. Maar hun nut is soms erg beperkt. Onze interesse in het product vervaagt, het raakt uit de mode, de technologie evolueert, ...

Het is echter perfect mogelijk om zich van deze spullen te ontdoen en die een tweede leven te schenken zodat anderen er nog van kunnen genieten. Schenken of doorverkopen heeft altijd al deel uitgemaakt van de levenscyclus van veel voorwerpen.

HOE KUNT U SCHENKEN, UITWISSELEN, DOORVERKOPEN, ... IN UW WIJK?

In een wijk kunnen netwerken, systemen of lokale evenementen worden opgezet om goederen te schenken, uit te wisselen of door te verkopen. In dit opzicht heeft de beperkte omvang van een wijk meerdere voordelen. Het is relatief eenvoudig om uitwisselingen te organiseren en de korte afstanden zorgen ervoor dat er vlot over en weer kan worden gegaan zonder gemotoriseerd transport in te schakelen. Daarnaast bevordert de nabijheid een vertrouwensrelatie tussen de schenker en de ontvanger en worden sociale banden gesmeed.

Er zijn verschillende verkoopsmogelijkheden, zoals bijvoorbeeld rommelmarkten en tweedehandsbeurzen (voorbeeld 1 en 2). Anderzijds maakt het internet het ook mogelijk om via verschillende sites en applicaties de buurtbewoners die spullen wensen uit te wisselen of verkopen met elkaar in contact te brengen (voorbeeld 4). Spullen wegschenken, wint steeds meer aan populariteit (voorbeeld 3 en schijnwerper).

MAAR OOK ...

Een andere mogelijkheid is om mede-eigenaar te worden van goederen en ze gemeenschappelijk te gebruiken (fiche 2).

En ook beschadigde voorwerpen kunnen een tweede leven krijgen. Ze kunnen worden gerepareerd (fiche 8) of aangepast voor alternatief gebruik (fiche 10 et 11).

Zelfs als een herstelling niet meer mogelijk is en het voorwerp helemaal in ongebruik is geraakt, kan een voorwerp nog waarde hebben en gedemonteerd en gerecycleerd worden (fiche 13).

Givebox, boekenbox, goedzak,
gratifieria, weggeefwinkel,
ruilhandeldag, ...
allemaal **100%** gratis!

BRON: ERU VZW

4 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1 ROMMELMARKTEN EN GARAGEVERKOPEN

Op rommelmarkten die georganiseerd worden door een vereniging, de gemeente of de wijkbewoners kunnen de zolderrestjes verkocht worden in een gemoedelijke sfeer. Er zijn meerdere varianten mogelijk: overdekt of buiten, op openbaar of privaat terrein, regelmatig of ad hoc.

Tegenwoordig worden rommelmarkten ook rond originele en specifieke thema's opgezet, zoals «Les Puces Nautiques», «Les Puces d'Hiver», vintagerommelmarkten, de kledijbeurs, ... iets waarvan alle inwoners en bezoekers van een wijk vrolijk worden!

Het is erg eenvoudig om een wijkrommelmarkt te organiseren. Als die in een openbare ruimte plaatsvindt, dan moet er één tot drie maanden op voorhand een schriftelijk verzoek worden ingediend aan het gemeentebestuur om een vergunning te krijgen. Het is nuttig om een prijs vast te leggen voor een standplaats en ook het bijhouden van de inschrijvingen in een register is een pluspunt.

2 WEGGEEFMARKTEN, 'GRATIFERIAS'

«Gratifieria» is een Spaans neologisme dat letterlijk betekent «gratis markt». Speelgoed, kledij, boeken, meubels of elektronische apparaten, ... worden geschonken zonder dat iets in de plaats wordt verwacht. Er is dus geen uitwisseling, noch tegenprestatie. Het gratifieria-concept is ontstaan in 2010 in Latijns-Amerika met als doel om de afvalberg te verminderen en de overproductie te beperken, maar ook om uitwisselingen en de solidariteit te stimuleren.

Deze gratis markten kunnen georganiseerd worden over de hele wereld, op voorwaarde dat iedereen welkom is en geen toegangsgeld wordt gevraagd. Er moet op voorhand afgesproken worden wat er gebeurt met de overschotten die niet werden weggegeven. Op het einde van het evenement kunnen de spullen die zijn achtergebleven geschonken worden aan bijvoorbeeld de GiveBox van de wijk (zie voorbeeld 3).

Er wordt steeds meer weggegeven en uitgewisseld in Brussel:

- De Transitiebewegingen organiseren weggeefmarkten. Sinds 2013 organiseert de groep «Elsene in Transitie» een weggeefmarkt nabij het Flageyplein in Elsene. In Brussel organiseert «1000BXL in Transitie» sinds 2014 een weggeefmarkt op de Steenkoolkaai.
- Ook de participatieve duurzame wijken, zoals «Wiels» in Vorst, «Broebel'Air» in Etterbeek, «Koto» in Schaarbeek, ... maken deel uit van het concept. De Kotowijk in Schaarbeek organiseerde in december 2013 haar eerste Gratifieria op het voorplein van de Sint-Servaaskerk. In Sint-Agatha-Berchem organiseerde de BLED in juni 2014 een Gratifieria.
- Zowel kinderen als jongeren tonen belangstelling voor de ruil- en weggeefmarkten: de Sint-Annaschool in Etterbeek organiseerde «ruildagen» waar de kinderen boeken, cd's, speelgoed, strips, ... meebrachten om onderling te ruilen. Alles wordt geruild of uitgeleend. Een weggeefwinkel maakt deel uit van de Kerstmarkt 2014 van het jeugdhuis L'Antirides in Ukkel - met een uitgebreid aanbod aan spelletjes, cd's, dvd's, boeken, ...

?

1. Agenda van de rommelmarkten: Wattedoen.be
www.petitespuces.be

2. www.participatieve.duurzamewijken.be
www.entransition.be/doku.php/bruxelles_en_transition

Informatiefiches 'Scholen' van Leefmilieu Brussel

3

WEGGEVEN OP STRAAT

De GiveBox is een «box» of «opbergkast» die op een publieke plaats staat en waar de wijkbewoners spullen kunnen achterlaten die ze niet meer gebruiken. Dit initiatief is geïnspireerd op de «bookboxes» uit de Verenigde Staten, waar boeken in worden achtergelaten. Deze open kasten zijn voor iedereen toegankelijk en benadrukken een gratis systeem. De GiveBox heeft een verantwoordelijke nodig (meestal een buurtbewoner) die de taak op zich neemt om de kast bijna dagelijks ordelijk en net te houden.

De eerste GiveBox in Brussel werd in de zomer van 2012 geplaatst in de participatieve duurzame wijk Wiels in Vorst. Het initiatief heeft een positief effect gehad: op de plaatsen waar de bewoners het initiatief hebben opgezet, zijn er minder sluikstortingen. In 2013 werd eveneens een 'verrassingsbox' geplaatst in de crèche Les Lutins (Vorst), waarbij babyspullen, speelgoed,

kledij, ... ter beschikking gesteld werden. Dit initiatief vond bijval in verschillende wijken (de duurzame wijk BLED, de gemeentes Etterbeek, Watermaal-Bosvoorde, Sint-Lambrechts-Woluwe, het Kindermuseum in Elsene, ...).

In 2013 werd in Nederland de «Goedzak» gelanceerd door twee jonge ontwerpers. De idee is om er de goederen die niet meer worden gebruikt in te stoppen en die op de stoep te deponeren. Iedereen neemt eruit wat hem interesseert en stopt in de «Goedzak» andere spullen die hij niet meer nodig heeft. Dit is een eenvoudige manier om onderlinge uitwisseling te vergemakkelijken.

?

3. Tips om een GiveBox te installeren:

www.participatieveduurzamewijken.be/toolkit/tips-voor-mijn-projecten/minder-en-beter-consumenten/

4. Facebook: JeQuitte MesBrolles

Facebook: bxlrecup

Facebook: ARecup Le Projet

www.apea-aurore.be

www.donnerie-etterbeek.be

4

ONLINE WEGGEVEN

Diverse websites bieden de mogelijkheid om ongebruikte of ongewenste spullen weg te geven, te verkopen of te ruilen. Zo hebben burgers een Facebook-pagina «Je quitte mes brolles» gelanceerd (inwoners van Anderlecht), anderen lanceerden «Bxl à Récup». Elke dag bieden Brusselse internetgebruikers er talrijke spullen aan om te ruilen. Afhankelijk van het initiatief wordt gratis of betalend geruild. De duurzame wijk Helmet in Schaarbeek lanceerde in 2009 de geveerij «Helmetingpot» in de wijk om uitwisselingen te voet of met de fiets aan te moedigen. In 2014 lanceerden de ouders van de Auroreschool in Jette een virtuele geveerij voor de klassen: een mailinglijst geeft de spullen die de ouders weggeven en de spullen die het onderwijsteam nodig heeft weer. Donaties gebeuren zonder compensatie en zonder wederkerigheid.

Hoewel dit een burgerinitiatief is, gaat de overheid er zich toch in betrekken. Zo is er in 2014 ook een virtuele geveerij online geplaatst door de gemeente Etterbeek.

Op wijkniveau zijn deze platformen gemakkelijk te organiseren en vereisen ze weinig menselijke en financiële middelen. Bij een online geveerij is geen lokaal nodig; de uitwisselingen kunnen via een webplatform gebeuren (Facebook-pagina, blog, website, ...) en de spullen gaan van de schenker naar de ontvanger.

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

De oprichting van een recycleerwinkel in een wijk heeft zijn nut. Die kan namelijk profiteren van de lokale mond-tot-mondreclame, een zekere zichtbaarheid op straat of in de buurt van voorzieningen, of andere mogelijkheden die de buurt biedt. Anderzijds kunnen buurtbewoners er gemakkelijk binnenlopen en eventueel betrokken raken bij het sociale project waar hij voor staat.

Het project dat hieronder wordt weergegeven, geeft de ruilhandel weer op wijkniveau. De voorwerpen, meubels, apparaten en kledij die niet meer gebruikt worden of uit de mode zijn, worden rechtstreeks geruild.

lavoisier.be

Facebook: [proj. lavoisier](#)

INNOVATIEVE RUILHANDEL: DE RECYCLEERWINKEL «LA LAVOISIER» IN SINT-GILLIS

Tussen 2010 en 2011 ziet de recycleerwinkel Lavoisier het levenslicht en wordt een innovatief ruilsysteem opgezet. Lavoisier aanvaardt alles dat staat te verkommeren op zolder of in de kelder in ruil voor een lokale munt. Deze munt laat de schenker vervolgens toe om andere meubelen en voorwerpen te kopen die, indien nodig, vooraf worden gerenoveerd, gerepareerd of opgewaardeerd.

Vrijwilligers verzamelen, sorteren, wegen, transformeren, repareren, reinigen, ... alles wat ze ontvangen, en geven jetons - de 'lavoisiers' - in functie van het gewicht, de algemene staat van het voorwerp, ... De creatie van een lokale munt, in de vorm van jetons, maakt het mogelijk om zich afzijdig te houden van alle gevoelswaarde van geld en nodigt uit om terug te keren naar de recycleerwinkel. Het is evenwel mogelijk om gedeponeerde goederen te kopen met euro's. De recycleerwinkel van Lavoisier is een dag per week en een week per maand toegankelijk op afspraak. Het is ook mogelijk om meubelen en spullen te reserveren op basis van foto's via de Facebook-pagina.

Het ruilsysteem kent veel succes in de wijk en trekt zelfs mensen daarbuiten aan.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het project steunt op een vrijwilliger die wordt geholpen door drie andere vrijwilligers. Dit aantal is momenteel voldoende. Het project slaagde ook in zijn opzet dankzij het enthousiasme van de buurtbewoners en andere geïnteresseerden.

MET WELK BUDGET?

Dit project vergt weinig middelen. Het project ontvangt geen financiële steun en zorgt voor autofinanciering via de verkoop. De omzet bedraagt ongeveer 1000 euro per maand en daarmee is de huur van het pand gedekt.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Een dergelijk project heeft een opslagplaats nodig. Voorheen beschikte Lavoisier tijdelijk over een oppervlakte van 400 m², die de ontwikkeling van zijn activiteiten mogelijk maakte. De recycleerwinkel is op zoek naar een nieuwe locatie en betreft op dit moment een garage van 20 m², wat de ontwikkeling beperkt en het succes van het project bedreigt.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Jetons, die vertegenwoordigen de virtuele munt die werd ontwikkeld.

Een bestelwagen die via het ruilsysteem van Lavoisier werd verkregen, dient als uitzonderlijk transportmiddel voor zware of omvangrijke meubelen.

De meubelen werden gebouwd door de vrijwilligers (rekken, ...).

WELKE COMMUNICATIE?

Het project is geslaagd dankzij de mond-tot-mondreclame in de wijk, de visuele impact van de garage in de straat, ... Het profiteert ook van de school in de buurt die zorgt voor veel verkeer in de straat. Een Facebook-pagina en een website zorgen eveneens voor promotie.

7
ACTIEHERGEBRUIK EN
TWEEDEHANDS
IN DE WIJK

Op zoek naar een vintage trui of een wasmachine aan een zacht prijsje? Eigenaar van een zitbank die vloekt met de nieuwe kleuren van het salon? Er bestaat een uitgebreide tweedehandsmarkt om hergebruik te bevorderen.

Schenken, verkopen en kopen zijn eenvoudige handelingen met een positief effect, omdat ze zorgen voor een keten van recuperatie:

- **ecologische meerwaarde:** hergebruiken van spullen vermijdt veel afval (en de verwerking ervan) en bespaart aanzienlijk veel natuurlijke grondstoffen;
- **economische meerwaarde:** hergebruiken van spullen ontwikkelt de lokale economie, door lokaal en duurzaam werk te creëren voor een doelgroep die vaak weinig kansen heeft op de arbeidsmarkt;
- **maatschappelijke meerwaarde:** schenken van spullen aan een sociaal-economische onderneming helpt mee aan de ondersteuning van projecten die het algemene belang dienen, zoals minderbegoeden helpen. Schenken en doorverkopen versterken ook de interactie in de wijken.

Om te ontdekken welke sociaal-economische ondernemingen actief zijn op vlak van hergebruik, bezoek dan de websites van het bedrijfennetwerk (Brussel, Wallonië en Vlaanderen respectievelijk) die sociale economie en duurzame ontwikkeling combineren:

Ressource:
www.res-sources.be

Komosie:
www.komosie.be

WELKE OPLOSSINGEN IN DE
WIJKEN?

Hergebruiken betekent dat een voorwerp gerecycleerd wordt om opnieuw te gebruiken zonder de vorm of functie te wijzigen. Er bestaan zelfs sectoren waar gerecycleerd wordt omwille van de dalende aanwezigheid van grondstoffen.

Professionele verkopers van tweedehandsgoederen vergemakkelijken hergebruik door spullen te verzamelen, te verbeteren, (reinigen, repareren, ...) en opnieuw te verkopen. Deze diensten worden geleverd in diverse sectoren. Naast de populairste producten, i.e. textiel, elektrische apparaten en meubels, wordt ook met andere voorwerpen gewerkt: informatica-apparatuur, fietsen (voorbeeld 2), inktpatronen, ...

In Brussel hebben veel spelers op deze sector ingezet. Sommige behoren tot de sociale economie (voorbeelden 1 en 2), en andere tot de traditionele economie, zoals brocantes en antiekwinkels. Deze twee structuren vertonen enkele verschillen: de sociaal-economische ondernemingen beogen een sociaal doel en bieden doorgaans werk aan mensen die niet actief zijn op de arbeidsmarkt; ze handelen volgens de idee van geven en nemen, terwijl de spelers uit de privésector kopen of handelen volgens de idee van opslaan om te verkopen.

Nutsbedrijven, verenigingen en bewoners spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van deze structuren met sterke lokale verankering (voorbeeld 5).

MAAR OOK ...

Sommige spelers bieden een reparatiedienst aan voor goederen die niet meer werken (fiche 8). Het is ook mogelijk om bepaalde voorwerpen een tweede leven in te blazen door aanpassingen te doen, door nieuwe ontwerpen te maken, via up-cycling* (fiche 10).

De sociaal-economische sector in
Brussel heeft
3644 ton
afgedankt materiaal terug in omloop
gebracht in 2013.

BRON: LEEFMILIEU BRUSSEL

5 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

UPCYLCING

Upcycling betekent dat materialen of producten worden gerecycleerd om die uiteindelijk op te waarderen. Er wordt dus 'opwaarts' gerecycleerd door voorwerpen te produceren met een betere kwaliteit dan het basisvoorwerp.

www.consoglobe.com

?

1. www.petitsriens.be/blog/2014/11/18/facebook-up-store-by-les-petits-riens

www.dekringloopwinkel.be

www.oxfam.be

2. L'HeureuxCyclage.be
www.lheureuxcyclage.be

fiche 8 – Herstellen (voorbeeld 1)

Atelier de la rue Voot:
www.voot.be

3. www.spullenhulp.be

1

DE TWEDEHANDSWINKELS

De verkoop van tweedehandsproducten duikt steeds vaker op in winkelzones. Spullenhulp, Oxfam-Solidariteit, Kringloopwinkel (in Vlaanderen), ... deze sociaal-economische ondernemingen openen winkels met kledij, accessoires, informatica-apparatuur, boeken.

De Kringloopwinkels (118 winkels in Vlaanderen) besteden bijzonder veel aandacht aan de presentatie van de producten. De voorwerpen worden soms opgewaardeerd via een make-over en de winkels zijn aantrekkelijk. In dezelfde geest besteedt Spullenhulp aandacht aan de communicatie, de opwaardering van hun imago, door samen te werken met ontwerpers.

Bijvoorbeeld: Up store, een concept store die volledig gewijd is aan upcycling*, bevindt zich in een appartement dat dienst doet als winkel (Amerikaansestraat 101 in Elsene) en volledig is ingericht met designmeubelen, ontworpen door gerenommeerde Belgische ontwerpers die werkten met gerecycleerde materialen.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

2

EEN FIETS, 10 JAAR LANG

De idee van deze actie is om een kind een fiets te geven die aangepast is aan zijn grootte en zijn behoeftes gedurende ... 10 jaar! In de praktijk gaat het kind naar een deelnemend fietsatelier, tekent er een contract en vertrekt met een fiets, voor 65 euro. Als de fiets te klein wordt, keert het kind terug naar het atelier en kiest het er een andere, zonder te betalen. De aangeboden fietsen zijn tweedehands, van gedegen kwaliteit en helemaal opgeknapt.

In het Waalse Gewest nemen vijf fietsateliers deel aan de actie, die werd opgestart in 2012. Brillo in Auvélais, Calidifourchon in Chaudfontaine, L'Outil in Namen, Méli-Vélo in Doornik en ReCycle in Wanze. Deze fietsateliers maken deel uit van het netwerk L'heureuxCyclage.be. In deze workshops is het mogelijk om een opge-

knapte tweedehandsfiets te kopen, die te laten repareren of graveren, of een fiets te huren voor een korte of langere tijd. In een aantal ateliers is het ook mogelijk om te leren fietsen repareren en onderhouden. In Brussel was de vzw Ateliers de la rue Voot de drijvende kracht voor dit project die de kinderen uit kansarme gezinnen de kans geeft om fietsplezier te ontdekken. Dit initiatief leert het kind ook omgaan met verantwoordelijkheid (met betrekking tot het geleende materiaal en de keuze voor zacht verkeer om zich te verplaatsen).

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

3

EEN TWEDE LEVEN BLAZEN IN VERLOREN VOORWERPEN

De gemeentes krijgen soms te maken met grote aantallen voorwerpen die op straat werden gevonden of in beslag werden genomen bij particulieren of handelaars. Om die voorraad te beheren, kan een samenwerking worden opgezet met een sociaal-economische onderneming die zich bezighoudt met het doorverkopen van de voorwerpen.

Net als de NMBS heeft de Stad Brussel hiervoor een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met Spullenhulp (voor 2013 betekende dit meer dan 2.500 gerecupereerde voorwerpen). Deze overeenkomst gaat van start in 2015. Meubelen,

elektrische apparaten, kledij, speelgoed, computers of gsm's gaan bij veel tweedehandswinkels vlot over de toonbank. Dit initiatief maakt deel uit van het actieplan «Agenda 21». Het vermindert de kosten die de stad heeft om de voorwerpen op te slaan of te vernietigen en creëert lokale werkgelegenheid en solidariteit.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

4 DE MATERIAALBIBLIOTHEEK OF HOE MATERIAAL HERGEBRUIKEN

De materiaalbibliotheek wil het eenvoudiger maken om materialen te hergebruiken om iets nieuws te maken. La Réserve des Arts in Parijs is een vereniging die bij bedrijven afval en overschotten inzamelt, opwaardeert en doorverkoopt aan creatieve professionals. Katoen, leer, alcantara, verf, behang, sierlijsten, karton, hout, ... krijgen op die manier een tweede leven.

De Réserve des Arts werd opgericht in 2010 en heeft als doel om op lange termijn herbruikbaar afval in te zamelen bij bedrijven en culturele instellingen, dat afval op te waarderen en te verkopen. De organisatie doet ook dienst als interface tussen ontwerpers en de bedrijfswereld om een vicieuze cirkel van afvalvermindering te genereren.

Vlaanderen kent een gelijkaardig project in Hasselt: Creazi. Vrijwilligers zamelen materiaaloverschotten in bij bedrijven. Die materialen worden vervolgens gesorteerd en gratis ter beschikking gesteld aan artiesten die lid zijn van de vereniging. In ruil daarvoor stemmen zij ermee in om een foto en een beschrijving van hun ontwerp op te sturen en een keer per jaar deel te nemen aan een van de Creazi-activiteiten.

Creazi werd opgericht door de Kringwinkel Okazi in samenwerking met de stad Hasselt en is eveneens een ondersteunend platform voor kunstenaars en creativiteit.

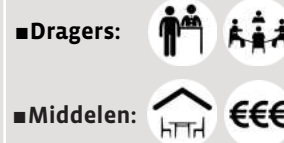
5 HERBRUIKBAAR AFVAL INZAMELEN AAN DE INGANG VAN CONTAINERPARKEN

Net zoals de inzameling kan het interessant zijn om in de containerparken een opslagruimte te voorzien voor herbruikbare goederen om de recuperatie lokaal te stimuleren.

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe profiteerde van de heraanleg van zijn containerpark om een zone van 400 m² te voorzien voor de inzameling, opslag en behandeling van herbruikbare goederen. Die zullen dan te koop worden aangeboden via een winkel in een ander deel van de stad. Deze winkel zal ook dienst doen als activerings- en sensibiliseringscentrum rond recuperatie en hergebruik, in samenwerking met de vzw Cada-

vres Exquis. Het project is voorzien om van start te gaan in 2015 en integreert een beroepsopleiding via recuperatie en opwaardeering.

De lancering gebeurt via Agenda 21. Het al dan niet verkrijgen van een EFRO-financiering zal de omvang van het project bepalen.

?

4. Réserve des arts:
www.lareservedesarts.org

Creazi: www.creazi.be

fiches 10 et 11: Zie ook: project Mat.O.S en de Zinneke Parade

5. De idee is ontstaan in Québec. Link om dit soort projecten beter te begrijpen:

Ecocentrum

www.ville.quebec.qc.ca/citoyens/matieres-residuelles/ecocentre/ecocentres.aspx

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

In het Waalse Gewest gaan bepaalde sociaal-economische ondernemingen die actief zijn op het vlak van hergebruik en opwaardering van afval samenwerkingsverbanden aan met lokale overheidsdiensten voor de inzameling van grofvuil. Deze samenwerkingsverbanden zijn een buitenkans voor een wijk, een gemeente en zelfs een gewest om voorzieningen te ontwikkelen die ten goede komen voor de lokale economie, werkgelegenheid en duurzame ontwikkeling.

RESSOURCERIE®

Een Ressourcerie® is een collectief merk dat wordt uitgereikt door de federatie Ressources aan sociaal-economische ondernemingen die zorgen voor de ophaling en de behandeling van afval.

In Brussel werken Spullenhulp en Oxfam zoals ressourceries, maar dan zonder het merk dat erkend wordt door Ressources. Ze hebben voldoende aan hun eigen bekendheid.

www.ressourceries.be

ZES SAMENWERKINGSVERBANDEN TUSSEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ONDERNEMINGEN EN LOKALE OVERHEDEN

Momenteel zijn er in Wallonië zes sociaal-economische ondernemingen werkzaam in een bepaald gebied, als gevolg van overeenkomsten die werden afgesloten met lokale overheden. Zij profiteren van het merk Ressourcerie®. Vier van hen verlenen «niet-selectieve» inzameldiensten. Dit betekent dat zij alle afval inzamelen, of die nu herbruikbaar is of niet. Het gaat om:

- Rcycl Ressourcerie® in Eupen, opgericht in 2000.
- La Ressourcerie® Namuroise in Namen opgericht in 2005.
- La Ressourcerie® du Pays de Liège in Luik opgericht in 2010.
- en La Ressourcerie® du Val de Sambre in Charleroi opgericht in 2013.

La Ressourcerie® Le Carré in Doornik, opgericht in 2004, zamelt enkel herbruikbare goederen in. La Ressourcerie® de la Dyle in Genappe, opgericht in 2009, biedt een gemengde dienst aan: de onderneming gaat zich enkel verplaatsen als minimum 25% van de goederen herbruikbaar zijn.

Naast de ophaling van goederen nemen deze sociaal-economische ondernemingen ook de opslag, sortering, verwerking en verkoop van de herbruikbare goederen voor hun rekening.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het systeem werkt met een permanent aangeworven ploeg, dankzij de werkgelegenheidssteun die wordt toegekend aan ondernemingen met een sociaal doel.

Statistisch gezien kan er per 100 ton verwerkte afval een persoon worden aangeworven en is er ruimte voor de begeleiding van een persoon die ingeschakeld wordt voor professionele integratie. Als we het voorbeeld nemen van een Ressourcerie® die haar diensten aanbiedt aan een gebied met 100.000 inwoners, dan kunnen we er vanuit gaan dat er 10 directe banen worden gecreëerd en dat er vervolgens tot tien mensen een vaste aanstelling kunnen krijgen¹.

MET WELK BUDGET?

Er moet een minimum geïnvesteerd worden in een call center, een sorteercentrum en rollend materieel. Wat het financiële rendement betreft onderscheiden we, naast de gesubsidieerde banen, drie belangrijke posten: de bezoldiging van de dienst die wordt uitgevoerd in opdracht van de overheid, de potentiële inkomsten van de materialen die in omloop zijn gebracht en de wederverkoop van tweedehandsgoederen.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Het project heeft een sorteerruimte nodig en één of meer tweedehandswinkels om de gerecupereerde goederen te verkopen. Voor de sorteerruimte is er minstens 1 m² per ton behandeld afval nodig, met een minimum van 500 m²¹.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Er is rollend materieel nodig om ophalingen te kunnen doen bij de domicilie. Ook al volstaan bestelwagens soms op wijkniveau, toch kan het interessant zijn om een vrachtwagen te bezitten.

WELKE COMMUNICATIE?

Naast de mond-tot-mondreclame voor de opstart van de activiteiten is de steun van de overheidsdienst die verantwoordelijk is voor het afvalbeheer belangrijk (gemeentelijke nieuwsbrief of ophaalkalender voor afval).

¹ CIJFERS VAN DE PROSPECTIEVE STUDIE VAN DE ONTWIKKELING VAN RESSOURCERIES IN HET WAALSE GEWEST, [HTTP://ENVIRONNEMENT.WALLONIE.BE/RAPPORTS/OWD/PWD](http://environnement.wallonie.be/rappports/owd/pwd)

8

ACTIE

DE 'HERSTELLERS'-WIJK

Voorwerpen die niet meer werken, in panne vallen of kapot zijn, herstellen we, dit lijkt evident. En toch, om uiteenlopende redenen, wordt dit vaak vergeten: vervangen door iets nieuws is eenvoudiger en goedkoper, de kwaliteit van het product vermindert, sommige zijn moeilijk of zelfs onmogelijk te herstellen, ... Bedrijfsstrategieën houden zelfs «geplande veroudering» in. Dit betekent dat de levensduur van elektrische apparaten bij hun ontwerp wordt bepaald/geprogrammeerd.

Welnu, met 20.000 ton afval dat jaarlijks wordt ingezameld door Agentschap Net Brussel, grijpen we de nood aan verandering van onze gewoontes en de terugkeer naar herstellingen.

Alles (of toch bijna alles) is potentieel herstelbaar, er bestaan meerdere kanalen en acties die het mogelijk maken om te vermijden of uit te stellen dat voorwerpen als afval geclassificeerd worden.

AEEA

Afgedankte elektrische en elektronische apparatuur

Sites en forums voor advies over herstellingen:

commentreparer.com,
ifixit.com ...

HOE HERSTELLEN OF LATEN HERSTELLEN DICHT BIJ HUIS?

In de meeste Brusselse wijken of winkelkernen bestaan er nog professionele hersteldiensten die gespecialiseerd zijn in bepaalde producten, knowhow of technologie (voorbeeld 1). Anderzijds duikt steeds meer de trend op om zelf spullen te herstellen en vinden we tal van oplossingen dicht bij huis. Sommige verenigingen bieden opleidingen aan, zoals de fietsenateliers (voorbeeld 2) of de naaiateliers (fiche 11). La Foire aux savoir-faire berust hoofdzakelijk op de idee dat kennis wordt gedeeld onder de burgers.

Net zoals in Wallonië en Vlaanderen spannen de Repair cafés, cafés waar men samen spullen herstelt, sinds 2012 ook in Brussel een web: tal van wijken hebben intussen al een Repair Café (schijnwerper).

Uiteindelijk maakt het 'Doe-het-zelf'-tijdperk, ondersteund door het internet en sociale netwerken, het mogelijk om zonder al te veel moeite de overstap te maken naar de «eigenhandige» herstellingen. Iets om te proberen en te delen met de burens!

MAAR OOK ...

De voorwerpen en apparaten kunnen ook worden uitgeleend en gedeeld (fiche 2).

De herstellingen geven opnieuw waarde aan het voorwerp, die vervolgens kan worden weggeschonken of verkocht als tweedehands (fiches 6 et 7).

Kledij en ander textiel kunnen altijd hersteld worden en kunnen ook worden aangepast (fiche 11).

Wat niet kan hersteld worden, moet gedemonteerd worden om de recyclage van de onderdelen eenvoudiger te maken (fiche 13).

De Europese richtlijn 2009/125/CE stimuleert de samenwerking tussen de producenten en de recycleerders en bevat maatregelen ter bevordering van ontwerp en productie van EEA*, met name met oog voor het vergemakkelijken van het hergebruik, de ontmanteling en de nuttige toepassing van AEEA * en de onderdelen en materialen daarvan.

75%
van de «kapotte» voorwerpen, bestemd voor de vuilnisbak, zijn «herstelbaar». Vraag het aan uw buur of de vrijwilliger in het Repair Café!

BRON: REPAIR TOGETHER VZW

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1

KLEINE HERSTELZAKEN

Kleermakers, schoenmakers, hersteldiensten voor elektrische apparatuur, hifi- en computerapparatuur, mobiele telefoons, camera's, enz., zijn nog steeds goed vertegenwoordigd in Brussel, zelfs al verliest de sector aan terrein (volgens een studie van de ADEME is er in Frankrijk tussen 2007 en 2009 een daling geweest van 20% onder de actieve bedrijven). De wijk ten zuiden van het historische centrum van Brussel - Lemonnierlaan, Zuidstraat, Marollen - telt verschillende adressen die vooral gespecialiseerd zijn in reserveonderdelen. Verder weg van bij ons, in het centrum van Mexico City, zijn verschillende straten van de wijk Juarez-Bellas Artes (Anticulo 123, Luis Moya, Victoria, ...) zelfs geheel gewijd aan de herstellwinkels. Herstellingen zorgen er niet alleen voor dat de levensduur van voorwerp

wordt verlengd en de afvalberg vermindert, maar zorgt ook voor ambachtelijke beroepen en houdt jobs in stand waarvoor specifieke kwalificaties nodig zijn.

Bepaalde tweedehandswinkels, zoals de Kringwinkels (fiche 7), herstellen elektrische apparaten en besteden extra aandacht aan het energieverbruik, door de instellingen aan te passen en door de consument goed in te lichten. Zij waarderen het feit dat een oud apparaat vaak groener is dan men denkt.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

ADEME

Frans agentschap voor milieu en energiebeheer

?

1. Studie van Ademe:

Label ElectroRev: www.res-sources.be/sites/default/files/docs/files/presentationelec_trorev_0.pdf

 fiche 7 – Wijk hergebruik en tweedehands

2

ZELF UW FIETS KUNNEN HERSTELLEN

De vzw 'Ateliers de la rue Voot' is een centrum van expressie en creativiteit die workshops aanbiedt rond verschillende disciplines. Deze vinden plaats in een geest van creativiteit en uitwisseling, en in het teken van duurzame ontwikkeling: wekelijkse workshops, thematische modules in verschillende sessies, originele cursussen, minicursussen, gespecialiseerde projecten, ...

Er worden al educatieve workshops over fietsenherstellingen georganiseerd sinds het midden van de jaren 70: het doel is om de fietsers autonoom te maken door hen alle aspecten van onderhoud en herstelling van hun fiets te leren. Het aanbod is ook uitgebreid naar opleidingen over fietsmechanica, de samenstelling van een vademecum over fietsmechanica, het opknappen van tweedehandfietsen, fietsverhuur en

graveren van fietsen.

Sindsdien zijn meerdere ateliers van de wijk in hun voetspoor getreden. Ze worden vaak in samenwerking met het Ateliers de la rue Voot opgestart door wijkhuizen, verenigingen, ...

Er is zich ook een ander initiatief aan het ontwikkelen: werkstations op openbare plaatsen waar 24u/24u gratis fietsen kunnen worden hersteld. De vereniging Papa Douala heeft drie werkstations geïnstalleerd in Sint-Gillis. In Vorst plant de Participatieve duurzame wijk Wiels de installatie van twee werkstations in de wijk.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Iedereen kan zich interesseren in herstellingen: zij die liever herstellen dan weggooien, zij die gehecht zijn aan hun voorwerpen, maar ook vele burgers die knowhow hebben en vrede nemen met wat waardering. De basis van de Repair Cafés is openheid en de wil om de relatie tussen de geïnteresseerden weer op te bouwen. Het concept van een collectief herstelatelier ontstond in Nederland in 2009 en is eenvoudig en effectief. Het heeft zich snel verspreid en is intussen al terug te vinden in tientallen landen.

www.repaircafe.be

www.repairtogether.be/
wordpress

[aassurance.volontariat@](mailto:aassurance.volontariat@cocof.irisnet.be)
cocof.irisnet.be

DE REPAIR CAFÉS IN BRUSSEL

Het eerste Brusselse project ontstond in Elsene in september 2012. De Repair Cafés organiseren regelmatige ontmoetingen (vaak maandelijks) waarbij particulieren hun kapotte voorwerpen meebrengen om die te herstellen met behulp van vrijwillige klussers. Ideaal is om zelf aan de slag te gaan, eventueel na wat uitleg van een deskundige. Deze ontmoetingen vormen een gelegenheid om te leren, te delen of eenvoudigweg een glas te drinken in een aangename omgeving.

De idee is dat alles wordt hersteld, in verschillende workshops: kleine huishoudtoestellen en computerapparatuur, kledij, fietsen, kleine meubels, servies, speelgoed, ... Gereedschap en materiaal worden voorzien door de vrijwilligers. Tussen 2012 en 2014 werden tien Repair Cafés geopend in de wijken van 10 van de 19 Brusselse gemeenten: Anderlecht, Sint-Agatha-Berchem, Vorst, Elsene, Jette, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis (2), Schaarbeek, Watermaal-Bosvoorde en Sint-Lambrechts-Woluwe. Andere zijn nog in projectfase en een aantal ervan zit al in de startblokken.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

De Repair Cafés worden opgestart door lokale groepen, burgers en vrijwilligers. Naast de projectdragers is er een minimum aan vrijwillige herstellende nodig om de ateliers vlot te laten verlopen. Het aantal varieert per sessie, van een tiental tot 30 vrijwilligers (Elsene).

De vzw Repair Together, die momenteel met het equivalent van een voltijdse medewerker en 4 vrijwilligers werkt, geeft advies, helpt om op te starten en het netwerk uit te breiden (door de identiteit van «Repair Café» op te volgen, met als doel om het netwerk te consolideren en het concept te verspreiden). Sommige gemeenten

ondersteunen de burgerprojecten (vooral door lokalen te voorzien).

MET WELK BUDGET?

Het project vereist bijna geen investering: de bedoeling is dat elke vrijwilliger zijn eigen materiaal meebrengt. De uitwisselingen en herstellingen zijn gratis, maar een spaarpot op de tafels van elk atelier, evenals snacks tegen redelijke prijzen, zorgen ervoor dat er een reserve kan worden aangelegd om enkele operationele kosten te dekken.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Er wordt op regelmatige basis een ruimte betrokken die ter beschikking wordt gesteld voor het project door een buurthuis, een cultureel centrum, een school, een vereniging, een feestzaal, ... De Repair Cafés denken momenteel na over een permanente implementatie van de ateliers in de wijken.

WELKE COMMUNICATIE?

De vereniging Repair Together biedt een «Repair-kit» aan: informatie, tips voor het opzetten van het project, modeldocumenten en communicatiemateriaal ... Om het project ruchtbaarheid te geven zijn er gedrukte posters en flyers beschikbaar.

Repair Together is ook verantwoordelijk voor het doorgeven van informatie via de website www.repaircafe.be en via verschillende media en communicatiemiddelen, waaronder sociale netwerken.

Goed om te weten

De Franse Gemeenschapscommissie (COCOF) biedt een gratis verzekering aan Brusselse feitelijke verenigingen (vzw) die actief zijn in vrijwilligerswerk (maximale dekking van 200 vrijwilligersdagen per jaar).

9 ACTIE

ANTIVOEDSEL- VERSPILLING

Van de producent tot de consument belandt bijna een derde van de voedingsmiddelen in de vuilnisbak. De gezinnen zijn deels verantwoordelijk voor deze verspilling (vergeten in de koelkast, overschreden vervaldata, geen passende recepten, ...). De voedingsindustrie draagt deels verantwoordelijkheid omwille van de verliezen tijdens het transport en het verwerkingsproces, het kalibreren van de voeding, ... Maar ook de horeca en de groothandelaren pleiten zich niet vrij.

De hele voedingsketen moet actie ondernemen om de verspilling te beperken: enerzijds door overschotten en verliezen te vermijden, en anderzijds door de weggegooide etenswaren die nog eetbaar zijn te recupereren.

Diverse bronnen, p. 64

Zie ook de informatie-fiches en brochures van Leefmilieu Brussel: www.leefmilieu.brussels

HOE KAN VOEDSELVERSPILLING VERMEIDEN WORDEN IN DE WIJKEN?

Iedereen kan in actie komen door een «anti-voedselverspilling»-mentaliteit aan te nemen. In de eerste plaats door aankopen te doen in functie van de behoefte. Vervolgens is het geven en delen van voedselresten ook een oplossing om de etenswaren in de menselijke voedselketen te houden (zie «Maar ook»). De etenswaren kunnen worden bevroren of bewaard in bokalen vooraleer de vervaldatum verstrijkt.

Op wijkniveau zorgt de collectieve keuken voor een meerwaarde met tips en oplossingen om voedselverspilling te vermijden als er gekookt moet worden voor feestelijke evenementen (voorbeeld 1).

Op vlak van catering worden maatregelen genomen om de voedseloverschotten in de kantine zo optimaal mogelijk te gebruiken (voorbeeld 2). Actiegroepen, verenigingen en sociaal-economische ondernemingen recupereren ook onverkochte etenswaren. Deze producten worden gekookt en verkocht aan lage prijzen of gratis verdeeld (voorbeeld 3 en blikvanger).

In Brussel ontstaan nu ook bedrijven die zich bezighouden met het hergebruiken van voedseloverschotten (voorbeeld 4).

MAAR OOK ...

De systemen van voedselverdeling worden overgenomen door burgers, burens (fiche 2 - websites en Facebook-applicaties «Partage ton frigo»)

De dieren helpen om het voedselafval te laten verdwijnen (fiche 3).

Als het niet meer mogelijk is om het voedselafval te recupereren, dan zal voedselafval worden gecomposteerd (fiche 14).

12%
van wat in onze witte vuilniszakken terecht komt, is voedingsafval.

BRON: LEEFMILIEU BRUSSEL

4 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1 RECEPTEN, KOOKWORKSHOPS EN ANTIVERSPILLINGSFEESTEN

Brussel telt veel enthousiastelingen die recepten ontwikkelen en kookworkshops organiseren om de restjes klaar te maken en de verspilling te beperken: verenigingen, bewonersgroepen, gemeenten, commerciële ondernemingen.

La Foire aux Savoir-Faire biedt onder meer gratis workshops om bewaarrecepten te delen: jam, ingemaakt voedsel, marinades in azië, enz ... De vereniging beschikt over een mooie verzameling recepten om droog brood te recupereren, restjessoepen te maken, ... De vzw Rencontre des continents organiseert voornamelijk ecologische kookopleidingen, die steunen op uitgebreid onderzoek. De opleidingen

openen ook de deur naar maatschappelijke vraagstukken over onze consumptiepatronen. De groep Bouillon Malibran, die verschillende verenigingen verzamelt die actief zijn op het vlak van verantwoorde consumptie, organiseert ook kookworkshops. Deze groep combineert culturele diversiteit binnen een wijk met duurzame voeding door samen rond de tafel te zitten.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

?

1. foiresavoirfaire.org
rdcontinents.canalblog.com

2. Europees project Green-Cook: www.green-cook.org

2 ANTIVERSPILLING IN DE KANTINES

Sinds 2010 is het Europese project «Green-Cook» erop gericht om de voedselverspilling tegen te gaan door diep in te werken op verschillende doelgroepen, waaronder de catering. Het cateringbedrijf TCO, beheerder van de kantines in meerdere gemeenten, heeft in dit kader maatregelen genomen die de verspilling moeten verminderen. Het project is gebaseerd op een studie over kooktechnieken en afgeruimde bordes. Dit leidde tot een nieuwe verdeling van de

porties en een bewustwordingscampagne over verspilling bij het personeel, de leerlingen en de leerkrachten.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

3 HET ONVERKOCHTE VOEDSEL RECUPEREREN EN SAMEN KOKEN

Op het einde van de markt gaan grote hoeveelheden voeding verloren als ze niet worden gerecupereerd. Sinds 2013 installeert «Dégustations de bon sens» zich aan het Heilig Kruisplein op Flagey en haalt het onverkochte voedsel op bij de marktkramers om er een grote kom soep van te maken, die dan gratis wordt uitgedeeld. Eveneens sinds 2013 vat de Disco Soupe, uitgevonden door Berlijners, post in verschillende Brusselse wijken (Sint-Gillis, Slachthuizen, Jourdan, ...). De groep bereidt soep op het ritme van muziek, wat de aandacht trekt van voorbijgangers die dan worden uitgenodigd bij de maaltijd. De aanpak sensibiliseert in ieder geval.

De vzw Point Perdu recupereert de onverkochte voedingsmiddelen van een twintigtal kleine handelszaken, hoofdzakelijk in de wijk rond het Zuidstation (beschadigd fruit en groenten, vervallen of bijna vervallen producten). De voedingswaren worden gesorteerd en vervolgens wordt een deel klaargemaakt en de avond zelf nog gratis uitgedeeld (in overeenstemming met de FAVV*-normen); met een ander deel worden

de sociale restaurants bevoorraad. Elke week wordt zo'n 150 kg onverkochte voeding opgehaald. De maaltijden, die exclusief met deze etenswaren worden bereid, worden verdeeld over ongeveer 25-50 personen, naargelang de dag. De vereniging heeft nog andere lopende projecten, zoals een kantine met vrije prijzen en een conservenfabriek.

De vzw Woningen 123 Logements organiseert sinds 2009 elke zondagavond een vegetarische table d'hôtes. Het project biedt ook een alternatief voor de overproductie en verspilling. Bijna alle groenten en fruit komen uit verschillende markten, dus moeten de chefs een sterk staaltje creativiteit en improvisatie tonen in hun menu's. De table d'hôtes steunt op openheid, solidariteit en sociale banden. De prijzen zijn vrij te kiezen.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

FAVV

Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen

3. degustationdebonsens.wordpress.com

facebook: [DiscoSoupe Belgique](https://www.facebook.com/DiscoSoupeBelgique)

www.pointperdu-asbl.be

www.123rueroyale.be/node/10

4. www.permafungi.be

beerproject.be

4 VOEDSELAFVAL HERGEBRUIKEN

Etenswaren die niet meer eetbaar zijn en voedselafval hebben toch nog een functie. Bedrijven die op zoek zijn naar innovatieve oplossingen, waarden deze verspilling. Sinds 2012 haalt het bedrijf Permafungi koffiedik op bij een heel aantal Brusselse bars en cafés om die op drie manieren te recyclen: als substraat voor de productie van oesterzwammen, als meststof en als productiekits voor oesterzwammen voor particulieren. Deze originele benadering zorgt voor een waardering van afval, de vermindering van het transport door de productie in de stad, creëert werkgelegenheid en zorgt ervoor dat de bevolking zich bewust wordt van het milieu en de lokale economie. Concreet wordt de koffiedik opgehaald per fiets. Daarna wordt er mycelium toegevoegd aan het substraat om champignonenteelt mogelijk te maken.

Beer Project Brussels brouwt bier op basis van gerecupereerd en gefermenteerd brood.

De inzameling van het brood werd mogelijk gemaakt via een samenwerkingsverband met Delhaize en Groot Eiland. Dit project zit momenteel in een testfase en het bier op basis van gefermenteerd brood zou gecommercialiseerd worden in 2015.

In Vorst beheert de vereniging «Une maison en plus» een sculptuur in de vorm van een reusachtige kikker, waar de bewoners hun oud brood kunnen afzetten. De vereniging Veeweyde haalt de broodrestjes dan op om de dieren te voeren. Dit project werd gefinancierd door de Koning Boudewijnstichting.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Sociaal-economische bedrijven zetten een circuit op om voedsel te recupereren in samenwerking met handelszaken, markten en supermarkten. Het onverkochte voedsel wordt op die manier toch nog gerecupereerd om voedselpakketten te maken voor mensen in nood en om de menu's samen te stellen in de sociale restaurants.

?

Gids voor Goede Praktijken: Recupereren van verse voedingsproducten in samenwerking met supermarkten. Stapsgewijze aanpak voor sociale restaurants - 2013 Ontwikkeld door Atelier Groot Eiland & Coduco met de steun van Leefmilieu Brussel en Greencook [online : www.leefmilieu.brussels]

HET SOCIALE RESTAURANT VAN HET ATELIER GROOT EILAND IN MOLENBEEK

Atelier Groot Eiland is een sociaal-economisch bedrijf dat al 25 jaar werkt aan de socialisering, integratie en emancipatie van werkzoekenden. Het sociale restaurant Heksenketel is een van de vier ateliers die het beheert. In dit kader wordt ook een cateringdienst aangeboden (traiteurbereidingen, leveringen, catering op evenementen, ...). In het kader van professionele integratie leren er een vijftiental medewerkers 8 maanden tot 2 jaar lang het reilen en zeilen van de horeca.

Aan de hand van samenwerkingsverbanden met Delhaize recupereert Atelier Groot Eiland de onverkochte voedingswaren van de supermarkten. Ze worden vervolgens gesorteerd, de menu's voor de restaurants worden bereid en de verse producten worden ingevroren. Ongeveer 20% van de maaltijden voor het restaurant bestaan uit onverkocht voedsel. De bereide maaltijden worden dan aan een vereniging geleverd die zich ontfermt over kansarme studenten. Elke maand wordt het menu aangepast. De etenswaren/ingrediënten variëren voortdurend en de chef moet flexibel en creatief zijn bij de samenstelling van het menu.

Goed om te weten

Het logistieke beheer vormt de grootste uitdaging: de ophaling en opslag (invriezen) van de producten.

Andere ervaringen

In Elsene houdt het project Refresh zich bezig met de recuperatie van de onverkochte voedingsmiddelen van de ochtendmarkt MaBru. Dit project, dat deel uitmaakt van het Duurzame wijkcontract van Maalbeek (2013-2017), zal een opleidingsaanbod uitwerken voor de horeca en een sociaal restaurant opzetten.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Elke jaar leidt Atelier Groot Eiland een vijftigtal personen op in het kader van professionele integratie. Vijftwintig ervan worden klaargestoomd als hulpkok/kelner. Vier coaches begeleiden de horecadiensten en twee personen zijn belast met het administratieve beheer en de communicatie.

Coördinatie, communicatie en motivatie van het begeleidende personeel en het opgeleide personeel zijn erg belangrijk.

MET WELK BUDGET?

De onderneming zorgt voor autofinanciering via de verkoop in het sociale restaurant, de traiteurdiensten en de evenementcatering. Ze kunnen echter ook rekenen op subsidies voor de socio-economische integratie. Af en toe ontvangen ze giften.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Ze kunnen lokalen huren van de vereniging Baita. Het restaurant beschikt over twee keukens (restaurant + cateringdienst) en een eetzaal.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

De onderneming beschikt momenteel over twee bestelwagens om de onverkochte etenswaren op te halen. De voeding kan worden opgeslagen in 4 tot 5 diepvriezers en het restaurant heeft ook een vacuüm machine.

WELKE COMMUNICATIE?

Het belangrijkste communicatiemiddel is mond-tot-mondreclame die zorgt voor het groeiende succes van de ateliers. De communicatieverantwoordelijke neemt de externe communicatie voor zijn rekening. Maar voor een goede coördinatie van de verschillende taken is ook de interne communicatie primordiaal.

10

ACTIE

DE CREATIEVE WIK

Gerecupereerd afval kan het basismateriaal vormen voor artistieke ontwerpen: blikjes, flessen, houtafval, textielafval, alledaagse voorwerpen, ... Met enkele aanpassingen kunnen zij aanleiding geven tot een veelheid van ideeën, waarbij nieuwe wegen verkend kunnen worden. Zo kan een nieuwe bestemming gevonden worden voor niet-functionele objecten. Dit vermijdt ook het gebruik van nieuwe materialen en zorgt voor financiële en materiële besparingen.

UPCYLCING

Upcycling betekent dat materialen of producten worden gerecycleerd om die uiteindelijk op te waarderen. Er wordt dus 'opwaarts' gerecycleerd door voorwerpen te produceren met een betere kwaliteit dan het basisvoorwerp.

www.consoglobe.com

HOE KUNNEN WE EEN WIK AANSPOREN OM CREATIEF TE ZIJN?

In Brussel schieten de creatieve workshops en participatieve initiatieven rond recuperatie als paddenstoelen uit de grond. Upcycling* is niet enkel meer voorbehouden voor de alternatieve kunstenaars. De workshops zijn een ontmoetingsplaats waar evengoed ideeën als materiaal kan worden gedeeld (voorbeeld 1 en 2).

Afval en materiaalrestjes stimuleren innovatieve ontwerpen. Zo verschijnen kunstwerken die gemaakt werden met gerecupereerde materialen in de Brusselse openbare ruimte (voorbeeld 3), zoals de werken van Arne Quinze, voornamelijk gemaakt van hout (Cityscape, The Sequence) of de indrukwekkende muzikale structuren van Etienne Favre.

In de Fab Labs, innovatieve en creatieve ateliers, kunnen diverse ontwerpen gerealiseerd worden door gespecialiseerde apparatuur ter beschikking te stellen, zoals lasercut, 3D-printers, ... Ze zijn toegankelijk voor professionals, maar ook voor het grote publiek. Deze ateliers stimuleren de samenwerking en het delen van middelen tussen gebruikers. Door de machines te delen, hoeven ze niet meer individueel aangekocht te worden (voorbeeld 4).

MAAR OOK ...

Kostuums en vermommingen maken uit oude kleren (fiche 11). De ontwerpen opknappen, repareren en verbeteren (fiche 8). Afgedankte materialen en voorwerpen verzamelen en recycleren (fiche 12).

99,99%
van de droge materialen die in de prullenmand eindigen, kunnen eventueel gerecupereerd worden voor een creatief project!

BRON: ERU VZW

4 CONCRETE VOORBEELDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

Er worden tal van workshops en evenementen georganiseerd rond creatie. Op initiatief van de openbare diensten, verenigingen en burgers, creëren ze verbanden en hebben ze een educatief doel, zoals weergegeven in de voorbeelden 1 en 2, door de burgers te sensibiliseren voor recycling en recuperatie.

?

1. www.lecercledechetsdoeuvre.be

www.foiresavoiraire.be

www.lamaison1080hethuis.be

www.bredeschoolbrussel.be/brom/

cocof-atelierscreatifs.be/recherche/galerie

2. www.plazey.be

www.greencaps.be/osc.php

1

WORKSHOPS ROND CREËREN EN KNUTSELEN

In 2010 richtten twee jonge milieubewuste vrouwen de vzw Cercle Déchets D'œuvres op. De vzw organiseert twee soorten workshops die werken rond recuperatie en hergebruik van afval: de reizende workshops werken samen met scholen en ateliers rond intergenerationeel creëren. De creaties worden vervolgens op culturele evenementen tentoongesteld.

In Sint-Gillis ontwerpt de vzw La Vitrine aux Oiseaux diverse kleine voorwerpen, zoals juwelen of staande lampen, op basis van plastic flessen. Daarnaast organiseert ze workshops rond ontwerpen.

De openbare artistieke ontmoetingsplaats, Het Huis van Culturen in Molenbeek, organiseert wekelijkse cursussen en workshops met de inwoners en scholen van de wijk. Er wordt een beroep gedaan op artiesten om te spelen met

creatie: workshops rond sculptuur op basis van plastic, hout, sessies in zalen of op straat, ...

Naar aanleiding van de Europese week van de afvalvermindering, werden tal van creatieve workshops opgezet: bijvoorbeeld workshops rond het ontwerpen van opbergdozen in Vorst; het OCMW van Sint-Lambrechts-Woluwe organiseerde «creatieve workshops rond hergebruik»; een jonge burger stelde Recup'Art Pilato voor, waar iedereen werd uitgenodigd om gebruikte bloempotten en oude blikjes te personaliseren.

2

FEESTELIJKE ARTISTIEKE EVENEMENTEN

Afval kan ook feestelijke evenementen inspireren en dienen als basis om kostuums, praalwagens en decoraties te maken. Hierdoor hoeft niet alles nieuw aangekocht te worden.

Zo ontstond de Zinneke Parade in het kader van Brussel 2000, «Europese cultuurstad». Het doel van dit tweejaarlijkse initiatief is om bruggen te slaan tussen de wijken en het stadscentrum in een dynamisch, artistiek en sociaal kader. De Zinnekes starten een jaar op voorhand met de voorbereiding van de parade aan de hand van creatieve workshops. Om het werk van de artiesten eenvoudiger te maken, ontwikkelde de werkgroep Rotor het project rond de materiaalbibliotheek «Mat. O.S.» (fiche 12).

Een ander evenement dat aandacht heeft voor de recuperatie van afval, is het muzikfestival «Plazey», dat wordt georganiseerd door drie gemeenschapscentra: Koekelberg, Gansho-

ren en Jette. Het evenement vindt plaats in het Elisabethpark, in hartje Brussel. Door te kiezen voor zachte mobiliteit, afval te hergebruiken en te sorteren, wordt het duurzame aspect benadrukt.

Iets kleinschaliger is het «Carnaval pour pas un Balle» dat al sinds 2008 wordt georganiseerd door Cité Forest Vert, in samenwerking met vzw Habitat et rénovation en Le Cairn. De kostuums worden gemaakt in creatieve workshops en afgewerkt op de ochtend van het carnaval zelf met gerecupereerde elementen (stof, diskettes, blikjes, sjaals, tassen, enz.).

De initiatieven van voorbeelden 3 en 4 hergebruiken de materialen om artistieke creaties te maken in een openbare ruimte of om nieuwe producten te ontwerpen; soms zelfs met een echte commerciële waarde.

3

COLLECTIEVE CREATIE IN DE OPENBARE RUIMTE

Naast het artistieke en esthetische aspect stemt kunst in de straat ook tot nadenken. De kunstenaars ondervragen de burger door verwerkt afval te hergebruiken.

Collectieve werken dragen een identiteit en kunnen bakens worden in de wijk, die het gevoel van verbondenheid versterken.

De 'Dazibao' is een plantensculptuur met portretten van de bewoners die werd gemaakt in maart 2014 op de Apollosquare in het kader van het Duurzame wijkcontract Helmet (2010-2014). Het werd gemaakt door de bewoners van de wijk Helmet aan de hand van wilgentakken die door de vereniging Ecofun werden ingezameld bij landbouwers. De kunstenaar Etienne Favre is een uitvinder van verschillende en leuke

muziekinstrumenten. Al 15 jaar lang vindt deze «geluidsmecaniciën» instrumenten uit om kinderen met muziek in contact te brengen. Hij wijzigt de functies van alledaagse voorwerpen: fietswielen, potten, flessen, ...

De kunstenaar Obète creëerde sculpturen op basis van gevonden, gerecupereerd en gerecycleerd hout. Zijn werken, de «Graffiticulture», zijn abstracte sculpturen die zijn opgetrokken tegen de wanden van muren en de hoeken bekleden.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

?

3. Dazibao: www.renovas.be/spip.php?article821

www.structuresmusicales.com

obetre.net

4. www.relab.be

fablab.fr/projects/project/charte-des-fab-labs

4

NIEUWE TECHNOLOGIEËN EN FAB LAB

Het Fab Lab werd opgestart in de jaren 90 door een professor van Massachusetts en is intussen uitgegroeid tot een wereldwijd netwerk van ateliers waar ideeën kunnen worden uitgewerkt en gerealiseerd aan de hand van computers, gereedschappen en machines. De ateliers werken met een «open source»-mentaliteit en stimuleren het gebruik van internet, het delen van kennis en adviezen met andere leden over de hele wereld.

Deze ateliers beschikken over een computergestuurde productie en zijn voor iedereen toegankelijk, zowel voor bedrijven als particulieren (ofwel beperkt tot studenten). Er kunnen via gespecialiseerde software en machines tal van projecten worden uitgewerkt en gerealiseerd, zoals producten herstellen, omvormen of ze zelfs een volledige make-over geven. De Fab Labs bestaan uit een ontmoetingsplaats en gezamenlijke creatie.

Er staat gereedschap ter beschikking zoals een lasercutter, schuurmachine, lintzaag en freesmachine. Ter plaatse begeleidt een team van digitale kunstenaars, ontwerpers, webontwikkelaars de leden, of ze nu opleiding volgen of niet.

Het doel van een Fab Lab is om de make-over/upcycling/herstelling van producten te stimuleren in een wijk door gereedschappen en machines toegankelijk te maken en het overbodig te maken om die individueel aan te kopen.

Het eerste Fab Lab in België opende in 2010 de deuren in Gent. De andere steden en gemeenten, zoals Leuven, Mechelen en Anderlecht, volgden al snel het voorbeeld. In Wallonië vinden we momenteel twee Fab Labs: het Relab in Luik en het Fablab in Bergen. In het Relab in Luik worden gerecupereerde materialen gebruikt als grondstof. Het OpenFab, dat in 2014 in Brussel werd opgericht, kent een groeiend succes. Ondernemers en ontwerpers tonen enorm veel interesse. Momenteel wordt er vooral met gerecupereerd hout gewerkt en het zaagsel dat achterblijft bij het zagen wordt nadien als compost gebruikt.

- **Dragers:**
- **Middelen:**

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Het innovatieve merk Raymonde, dat deel uitmaakt van de coöperatieve vereniging R2use, volgt de idee om afval te verwerken en op te waarden. Dit initiatief combineert de recuperatie van hout met een sociale en lokale insteek die zich uitstrekt over heel Wallonië. Het doel is om de productie van meubelen te relocaliseren naar België en het label «made in Belgium» te creëren. Het gerecupereerde hout wordt terug in ruwe staat gebracht om nieuwe meubelen te kunnen produceren.

www.raymonde.be

www.r2use.com

www.laressourcerie.be

www.apides.be

RAYMONDE, GERECYCLEERDE MEUBELN UIT NAMEN

Raymonde is een meubelenmerk dat werd opgericht en uitgegeven in 2014 door R2use. Deze nieuwe coöperatieve vereniging verzamelt divers afval bij bedrijven en gemeenschappen: overschotten van industriële productie, grofvuil bij bedrijven, ziekenhuizen en andere diensten, meubelen bij huisopruimingen (bij verkoop, nalatenschap), maar ook meubelen van handelszaken bij vernieuwingen. De coöperatieve vereniging werkt ook samen met de Ressourcerie Namuroise die afgedankte meubelen rechtstreeks bij particulieren ophaalt.

Het gerecupereerde hout wordt vervolgens gesorteerd en naar een ambachtelijke schrijnwerkerij gebracht, een partner van R2use, die erkend is als onderneming voor opleiding door arbeid (EFT - Apides).

Hout wordt gekalibreerd, geschuurd en samen gevoegd met hout van verschillende afkomst. Hierdoor krijgt het merk een typisch grafisch ontwerp. Er wordt ecologische olie en verf gebruikt om het hout te behandelen. De meubelen worden op maat gemaakt, volgens de wensen van de klanten. Sommige stukken van de collectie zijn ook te koop in de winkels in Namen, Brussel en Luik.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het project brengt drie spelers samen: de coöperatieve vereniging R2use, de Ressourcerie Namuroise, en de onderneming voor opleiding door arbeid, Apides, voor de behandeling van het hout en de productie van de meubelen. Er zijn arbeidskrachten nodig om het afval op te halen en om het hout te verwerken.

MET WELK BUDGET?

Om het project op te zetten, ontving de bezieler van Raymonde een pre-startpremie van € 12.500 van het Waalse Gewest. Dankzij de verkoop en de ophalingen die soms betalend zijn, is het project momenteel rendabel.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Er zijn meerdere ruimtes nodig: een atelier om het hout te behandelen, een opslagplaats om het hout en grofvuil op te slaan, een professionele schrijnwerkerij.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Een vrachtwagen om de ophalingen en de levering van hout aan het atelier te verzekeren.

WELKE COMMUNICATIE?

Communicatie om ruchtbaarheid te geven aan het merk: Facebook-pagina, officiële website, beurzen, salons. Communicatie naar de bedrijven toe voor de ophalingen: ontwerpen van maquettes, demonstraties, e-mailings, telefonische opvolging, vergaderingen met bedrijven.

Goed om te weten

Dit initiatief staat in zijn kinderschoenen en dus wordt de communicatie des te meer benadrukt.

Andere ervaringen

De gemeente Molenbeek bestudeert een project, in samenwerking met de vzw Atelier Groot Eiland (atelier van de schrijnwerkerij Klimop), met als doel om ingezameld houtafval te verwerken tot nieuwe meubelstukken. Er werd al een eerste test uitgevoerd met palletten van de Brasserie de la Senne (studie - proefproject gesteund door de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu).

11

ACTIE

DE 'TEXTIEL'-WIJK

De textielindustrie heeft een forse evolutie gekend. 60 jaar geleden had in Europa iedereen een naaimachine. Heel wat gezinnen maakten hun kledij zelf of deden een beroep op kleine ambachtsslui. Later drong de prêt-à-porter de massaverkoop van producten op. Al heel gauw ontwikkelde deze business zich en sindsdien verplicht de modesector ons om onze kleerkast voortdurend te updaten, terwijl een groot deel van onze stuks de vergeetput in tuimelen. Deze beschadigde of vervormde stoffen eindigen vaak in de vuilnisbak. De textielindustrie creëert tijdens de productie overigens een grote hoeveelheid afval: reststof, kleurmiddelen, ... Drie pijlers kunnen ervoor zorgen dat de productie van textielafval beperkt kan worden: vermijden, herstellen, hergebruiken. Alle soorten stoffen, van jeans tot parapluzeilen, kunnen gerecupereerd en gepersonaliseerd worden.

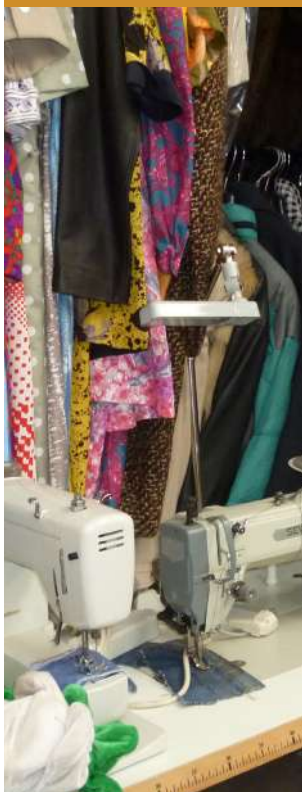

Voor het ethisch inzamelen van kledij, raadpleeg het label Solid'R:

www.res-sources.be/solidr

Kledij en accessoires restylen:

www.cutcutcut.eu

WELKE NIEUWE CIRCUITS VOOR TEXTIEL IN ONZE WIJKEN?

Eerst en vooral moeten we nieuwe aankopen vermijden en het creatieve potentieel benutten van tweedehandskledij en -accessoires. Binnen de wijk bestaan er meerdere acties of kunnen er heel wat georganiseerd worden om nieuwe aankopen te vermijden en recuperatie of reconversie van textiel te stimuleren.

Kledij met gaten in of beschadigde kledij kan als goed alternatief hersteld worden in plaats van nieuwe kleren te kopen. Verschillende privé- of verenigingsdiensten bieden herstel- en retoucheerwerk van kledij aan (voorbeeld 2). Naaiworkshops en breigroepen zijn trouwens een sociale gelegenheid voor de bewoners om met elkaar banden te smeden en knowhow uit te wisselen over herstel- en creatietechnieken (voorbeeld 3).

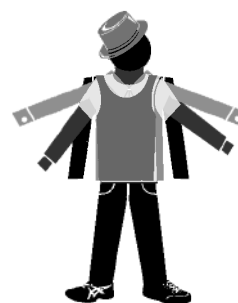
Ten slotte zorgt textielophaal en -recyclage ervoor dat nutteloze kledij opnieuw in het economische circuit terechtkomt. Deze initiatieven dragen bij tot de circulaire economie en hebben merendeels een sociaal objectief (vorming en professionele integratie, schenken of verkopen aan een minderbedeeld publiek, banden smeden tussen de bewoners, ...). Tegenwoordig zijn er tweedehandswinkels aanwezig in de winkelbuurten (voorbeeld 4). En een nieuwe trend is dat verschillende verenigingen en burgers zich beginnen bezighouden met het transformeren en creëren van producten uit gerecupereerde kledij (voorbeeld 1 en schijnwerper).

MAAR OOK ...

Textiel en kledij kunnen tussen particulieren direct uitgewisseld of verkocht worden (fiche 6). Er bestaat ook een netwerk van bedrijven met een sociaal oogmerk gebaseerd op het doorverkopen van kledij (fiche 7), als ook talrijke privéwinkels die zowat over het hele Gewest verspreid liggen.

Uit een creatief standpunt kunnen kleren ook getransformeerd worden met het oog op een ander gebruik (fiche 10). Herstelateliers zorgen ervoor dat de levensduur van kledij verlengd wordt (fiche 8).

Elk jaar koopt een Belg gemiddeld
13 kg
kleren, hetzij meer dan 40 stuks!

BRON INFO: OXFAM

4 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1

CREATIVITEIT TEN DIENSTE VAN SOCIOPROFESSIELE INTEGRATIE

Meerdere sociale projecten richten hun pijlen op creativiteit vertrekkende van textiel om mensen een opleiding te bieden en een plaats op de arbeidsmarkt te bezorgen.

Zo organiseerde de Compagnie des Nouveaux Disparus in het kader van het Duurzaam wijkcontract Liedekerke in 2013 een naaiatelier in het Guy Cudell-lyceum. De leerlingen creëren en customizen er de kostuums voor het Mimouna-festival waarbij ze gerecupereerde kledij gebruiken. Vervolgens stellen ze hun creaties tijdens een defilé voor. Er werd in de school ook een tweedehandswinkel geopend. Dit project biedt de leerlingen vooral nieuwe vaardigheden (naaien, creëren, administratief en financieel beheer van een winkel) en stimuleert hen om een professioneel project te ontwikkelen.

Andere verenigingen integreerden in hun naaiateliers een project voor professionele integratie. In het naaiatelier Recréart, dat in 2009 door de Stad Brussel in partnerschap met de vzw Job Office werd gelanceerd, kunnen elk jaar bijvoorbeeld meerdere personen opgeleid worden die werden aangenomen in het kader van een 'artikel 60'-contract.

1. recreart.canalblog.com

www.lesnouveauxdisparus.com

www.gaffi.be

 fiche 10 – De creatieve wijk

2. brusel.be

repaircafe.be

www.rezippt.be

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

2

BESCHADIGDE KLEDIJ HERSTELLEN

Meerdere winkels bieden kledinghersteldiensten. Bepaalde daarvan zijn gespecialiseerd in één type van kledij, zoals de boetiek Stoppage in Brussel, die wordt uitgbaat door een dame die niet zo gemakkelijk te repareren wollen en kasjmieren truien herstelt.

De vzw Gaffi in Schaarbeek wil de mensen zelf leren herstellen, en daarom organiseert ze nailessen en leert ze de basistechnieken voor confectionie aan. Het doel is om de mensen zelfstandig te maken, elkaar te helpen en de creatieve geest te ontwikkelen, voor vrouwen van alle origines, die weinig of niet geschoold zijn.

In dezelfde trend organiseert de vzw Rezippons la terre in Châtelet retoucheerlessen voor een minderbedeeld publiek. Deze vereniging kadert in een sociale en solidaire economie, waarbij duurzame ontwikkeling en de interacties tussen Noord en Zuid worden ondersteund. Rezippons

la terre heeft ook een tweedehandswinkel waar onder andere kledij, accessoires en decoratieobjecten verkocht worden.

Men kan ook een beroep doen op de Repair cafés (fiche 8), de Kennisuitwisselingsnetwerken (RES, 'Réseaux d'échange de savoirs') of de Lokale Economische Transactiesystemen (LETS), die de banden binnen de wijk helpen versterken. Met in het achterhoofd de noties 'uitwisseling' en 'delen', kan een bewoner van een wijk de beschadigde kledij van een van zijn burens herstellen.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

3

BANDEN SMEDEN TUSSEN DE BUREN

Leren hoe te recycleren en creëren vertrekkende van een oude bol wol of reststof, dat is de uitgelezen kans om mensen te ontmoeten, je kennis met anderen te delen en je creativiteit de vrije loop te laten. Op tijd en stond organiseren de leden van een wijk ontmoetingen om samen te naaien, breien, haken, rond een kop koffie of thee.

Deze initiatieven worden georganiseerd door de gemeente of de verenigingssector. De gemeente Vorst organiseert bijvoorbeeld workshops waar een naaister de bewoners les geeft over het recyclen van stoffen en het recyclen van stoffen en beschadigde kledij. De vzw Vertigo uit de Marollen, organiseert 'Tricot-Thé', waarbij ze wollen reststoffen gebruiken.

In Sint-Gillis organiseert de vzw Les Cadavres Exquis - een verenigingsatelier dat in 2012 werd gelanceerd voor het transformeren van textiel - naaiworkshops voor het omvormen van tweedehandskledij. Het Centre Armillaire van Jette organiseert met het oog op een dynamiek van wederzijdse hulp en sociale cohesie ook zulke activiteiten, tweemaal per week, en schenkt de creaties aan minderbedeelde kinderen.

3. www.missvertigo.be
 Facebook.: Lescadavres exquis
 4. fiche 7, voorbeeld 1

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

4

TWEDEHANDSKLEDIJ

Een ander alternatief is de aankoop en de verkoop van tweedehandskledij en -stoffen. Heel wat winkels bieden deze dienst aan, zoals de Kringloopwinkel, Oxfam-Solidariteit, het Leger des Heils of La Poudrière. Bepaalde winkels specialiseren zich, zoals boetieks van Oxfam-Solidariteit die vintage kledij en voorwerpen verkopen.

De innovatievere 'sociale vestiaires', die georganiseerd worden door de gemeente, sociale diensten of het OCMW, verkopen tegen een zacht prijsje tweedehandskledij aan mensen met een leefloon. De kledij wordt geschonken door de

bewoners. De sociale vestiaire van het OCMW van Etterbeek heeft overigens een luik geopend voor het customizen van kledij. Naaisters versnijden en transformeren de kledingstukken om ze opnieuw modern te maken, waardoor ze opnieuw gebruikt kunnen worden.

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

In Wallonië en Brussel werken 20 sociaal-economische bedrijven die deel uitmaken van het netwerk Ressources onder andere in de textiel- en tweedehandskledingsector. Bepaalde bedrijven hiervan leiden burgers in het kader van een project voor professionele integratie op met lessen voor naai-, strijk- en verkooptechnieken.

ROUF 2ND HAND ATELIER - TEXTIELWINKEL IN JETTE (ROUF = FOU DE RÉCUP)

In het kader van het Wijkcontract 'Hart van Jette', heeft de vzw CEJ ('Centre d'Entraide de Jette') in 2010 een sociaal-economische structuur in het leven geroepen waarbij met tweedehandskledij wordt gewerkt. Dit bedrijf combineert het repareren, creëren en verkopen van kledij. Elke dag deponeren tal van mensen er hun kleren. Elk jaar wordt zo'n 10 tot 15 ton textiel verzameld. Hierbij wordt elke gift gewogen en gesorteerd. Een deel hiervan wordt direct verkocht (nadat de stuks worden gewassen en gestreken). Bepaalde stuks worden hersteld of omgevormd alvorens ze worden verkocht. Rouf is zeer creatief: debardeurs worden omgevormd tot zakken, stoffen worden aan elkaar genaaid om bijvoorbeeld zadelhoezen voor fietsen van te maken enz. Gezien de grote hoeveelheid die geschonken wordt, gaan de overtollige stoffen naar partnerverenigingen die ze dan schenken aan de minderbedeelden. Rouf organiseert op aanvraag verschillende ateliers: naaien, creëren en mensen sensibiliseren voor het belang van kleding recycleren.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Een team van bedienden en vrijwilligers van de vzw CEJ werkten mee aan de organisatie van Rouf en de inrichting van het lokaal. Tegenwoordig nemen 4 bedienden en 4 vrijwilligers deel aan het project en 6 tot 8 personen werken er in het kader van hun professionele integratie. Rouf werd een succes en kon verder ontwikkeld worden dankzij de motivatie van de vrijwilligers en het personeel.

MET WELK BUDGET?

De oprichting van Rouf werd ondersteund door de gemeente Jette en gefinancierd met het gewestelijk budget dat werd toegekend in het kader van het Wijkcontract. De functionerings- en salariskosten worden deels gedekt door

de verkoop. Bovendien is het bedrijf officieel erkend als PIOW (Plaatselijk Initiatief voor de Ontwikkeling van Werkgelegenheid), waardoor het subsidies van het gewest kan krijgen voor zijn socioprofessioneel integratiewerk, maar ook van de gemeente voor zijn lokaal initiatief.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Het project vereist een groot oppervlak voor de ateliers, de verkoop en opslag. Rouf bezet een ruimte van 150 m² in het centrum van Jette. Dit lokaal wordt te klein, en dus huren ze een opslagruimte in het TIR-centrum van de Haven van Brussel.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Een gedeelde bestelwagen verzekert het transport van de kledij tussen de opslagruimte naar het werklokaal. Wat betreft het materiaal zijn er naai- en omslingermachines nodig voor het repareren en transformeren van de kledij, maar ook was- en droogmachines voor het onderhoud van bepaalde stuks en professioneel strijkmetaal voor de voorbereiding van de verkoop.

WELKE COMMUNICATIE?

De lokale ontwikkeling van Rouf werd leven ingeblazen door mond-tot-mondreclame en door de sociale netwerken. De communicatie van de federatie Ressources (waarvan vzw CEJ lid is) en het bekomen van een Solid'R-label, hebben ervoor gezorgd dat de territoriale zichtbaarheid van Rouf werd versterkt. Dankzij de organisatie van bijkomende activiteiten (Upcycling-ateliers, restyling-ateliers- en sociale activiteiten in het 'Centre d'Entraide', werd dan weer een gevarieerd publiek bereikt.

Goed om te weten

Het Brussels Gewest ondersteunt de plaatselijke ontwikkelings- en werkgelegenheidsinitiatieven en de invoegebodrijven. Voor dit soort van acties is het op deze manier mogelijk om een erkenning te krijgen.

www.centre-d-entraide-de-jette.be/nos-services/magasin-rouf

www.res-sources.be

Erkenning voor en financiering van de lokale initiatieven:

www.ecosubsibru.be

12

ACTIE

RECUP'STRUCTIE

De constructie van gebouwen vereist een productie van grote hoeveelheden materiaal die lange afstanden moeten afleggen en hiervoor heel wat grijze* energie nodig hebben. Uit economische, financiële en milieugebonden overwegingen, is het nuttig om zich te buigen over het 'hergebruikproces'. Dankzij het hergebruiken van materialen worden natuurlijke grondstoffen bespaard, die dus niet moeten ontgonnen worden, en vermijdt men afvalverwerking en het transport dat hiermee gepaard gaat. Dit is des te belangrijker voor een stad zoals Brussel die deze materialen niet produceert maar ze importeert en haar bouwafval exporteert. Hergebruik draagt dus actief bij tot een lokale circulaire economie.

Het hergebruikprincipe is niet nieuw. Al sinds de Oudheid werden stenen die gebruikt werden voor de bouw van forten of tempels opnieuw gebruikt voor gebouwen voor de volgende generaties. Tijdens de vorige eeuw rekenden afbraakwerkers niets aan voor hun arbeid, integendeel, ze kochten (de materialen van) een rechtstaand gebouw om het vervolgens af te breken. De uitdaging waar we tegenwoordig voor staan voor het hergebruiken van materialen, die vaak complex, hybride en aan elkaar gelijmd zijn, is dat ze niet altijd te demonteren zijn.

GRIJZE ENERGIE

Grijze energie stemt overeen met de hoeveelheid energie die nodig is om een industrieel goed of materiaal te produceren. Deze wordt geproduceerd tijdens de ontginning van de grondstoffen, de vervaardiging, het transport en de recyclage van het product.

Praktische gids voor het hergebruiken van bouwmaterialen, uitgewerkt door Ressources en de 'Confédération Construction Wallonne', in partnerschap met de Confederatie Bouw Brussel Hoofdstad en het CIFIUL van de Université de Liège.

Link naar de gids in het Frans: www.cifful.ulg.ac.be/images/stories/Guide_reemploi_materiaux_lecture_2013.pdf

WELKE OPLOSSINGEN IN ONZE WIJKEN?

Wij kunnen ons op wijkniveau organiseren om samen na te denken over onze gebouwen. Er bestaan enkele interessante voorbeelden van collectief werk dat geleid heeft tot de creatie van culturele ruimtes, gemeenschappelijke goederen, die soms duurzaam zijn maar vaker voor een tijdelijke periode, via het hergebruiken van diverse materialen (voorbeeld 1).

Heel wat sociaal-economische bedrijven willen op deze manier materiaalwinkels uitbouwen op niveau van de wijk of de agglomeratie om de circulaire economie op niveau van de wijken en steden te stimuleren (voorbeeld 1).

Het kan ook interessant zijn om bepaalde objecten een nieuw leven te geven en hen te transformeren in bouwwerken voor tijdelijke animaties in de wijken (voorbeeld 2).

MAAR OOK ...

Vooraleer een gebouw wordt afgebroken en een nieuw wordt opgericht, moet men eerst overwegen om te renoveren (fiche 4).

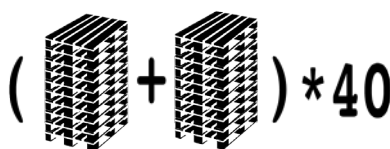
Een materiaalbibliotheek, die 'recup' wil stimuleren, geeft restmateriaal een tweede leven (fiche 7) door ze ter beschikking van kunstenaars te stellen. Deze materialen dienen dan als grondstoffen voor hun creaties (fiche 10).

Materialen, zoals hout, die niet gerecupereerd kunnen worden, kunnen deel gaan uitmaken van een netwerk van warmte en energieherwinning - een interessante oplossing voor de wijk (fiche 15).

Goed om te weten

De website www.opalis.be (verwezenlijkt door de vzw Rotor, met de steun van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest), richt zich tot alle particulieren, ondernemers en architecten die materialen voor hergebruik willen kopen, verkopen of gebruiken. Op de website kan men een geüpdatete lijst raadplegen van alle professionele verkopers van bouwmaterialen uit heel België, maar de site biedt ook advies over materialen voor hergebruik en hoe ze gebruikt kunnen worden, en bijzondere clausules uit lastenboeken die 5 materialen voor hergebruik voorschrijven.

Voor de bouw van het Jellyfishtheatre in Londen werden **800 paletten** verzameld.

BRON INFO: JELLYFISHTHEATRE

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

Bepaalde architectenbureaus specialiseerden zich in de bouw met behulp van recuperatiemateriaal en voeren hun projecten uit in het kader van collectieve acties. Een uitdaging voor de verbeelding en een rijke ervaring die de toekomstige gebruikers met elkaar in contact brengt (voorbeeld 1).

© WEST-VLAAMSE STEENCENTRALE NV

1

RECUP'STRUCTIE TEN DIENSTE VAN DE CULTUUR

In 2010 opende in Londen een verbazingwekkende spektakelzaal haar deuren, het Jellyfish-theatre, op een terrein in Southwark langs de Theems. Deze tijdelijke zaal, ontworpen door de Berlijnse architecten Martin Kaltwasser en Folke Köbberling voor het theater- en filmgezelschap Red Room, werd volledig opgetrokken met gerecupereerde materialen die bekomen werden door een grootschalige oproep naar het publiek toe. Er werden zowat 750 m² houten en multiplex platen en 800 palletten verzameld, voornamelijk op de markt van Covent Garden. Het geheel werd in 9 weken tijd met de hulp van 80 vrijwilligers opgebouwd. In deze zaal met ruimte voor 120 plaatsen, die werd ingericht met niet-gebruikte schoolmeubelen, gaf het gezelschap een voorstelling van twee theaterstukken, waarna de zaal weer werd afgebroken.

In Brussel concentreerde de vzw Rotor, die in 2008 werd opgestart door een groep jonge architecten, een deel van haar onderzoek op het recupereren van bouw materiaal. Sinds 2007 verwezenlijkten ze verschillende tijdelijke

gebouwen met gerecupereerde materialen. Hun expertise wordt benut door culturele verenigingen, zoals de Zinneke Parade, waarvoor ze een 'materiaalbibliotheek' creëerden, genaamd Mat.O.S, maar ook het Kunstenfestival des Arts. Voor deze laatste vereniging werd Rotor verschillende opeenvolgende jaren uitgenodigd om het zenuwcentrum van het festival te bouwen, voornamelijk ontworpen op basis van recuperatiematerialen.

Tijdelijke architecturale structuren kunnen ook andere soorten recuperatiemateriaal benutten, denk maar aan de onvergetelijke tijdelijke zaal van het Paviljoen van het Geluk, elegante gewelven opgetrokken uit bierkratten ter viering van het 50-jarige bestaan van het Atomium (door architectenbureau V+).

■ Draggers:

■ Middelen: €€ / €€€

2

RECUP'STRUCTIE IN DE OPENBARE RUIMTE

In dezelfde geest heeft de tijdelijke renovatie van de Schootstraat in Brussel, onder leiding van Frédéric Nicolay, aan de hand van gekleurde palletten, de verlaten achtergevels van drukkerij Nimifi omgetoverd tot een grafisch bord.

Ook het werk van architecte, stedenbouwkundige en beeldend kunstenaar Françoise Schein is inspirerend. Zij verwezenlijkte van 1999 tot 2011 talrijke werken om zich de openbare ruimte opnieuw eigen te maken aan de hand van stadsmeubilair bezet met gerecupereerde tegels, die versierd werden door de toekomstige gebruikers. Dit werk werd in de favela's

van steden in Brazilië, maar ook in Palestina bijvoorbeeld, samen met de bewoners aangevat, die boodschappen schilderden of achterlieten, en de faiences plaatsten. Muurtjes, fontein en banken geven de ruimte een nieuw perspectief en bieden de bevolking de kans om zich de ruimte opnieuw toe te eigenen.

■ Draggers:

■ Middelen: €€ / €€€

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Dit project, dat werd aangevat door een doorwinterde architect, is de verwezenlijking van een utopie. Hij laat zijn cliënteel achter en denkt een systeem uit dat collectieve opleiding combineert met sociale hulp en creativiteit waarbij de milieu- en financiële factuur dan nog eens gedrukt wordt.

DE RURAL STUDIO IN ALABAMA

Dit project van de Amerikaanse architect Samuel Mockbee die de Rural Studio in 1992 oprichtte is zeer inspirerend. Deze architect had het gehad met zijn gegoede cliënteel dat enkel mooie villa's op zijn verlanglijstje had. Daarom begon hij zich in te zetten voor de misdeelde zwarte bevolking in Hale, Alabama, waarvoor hij zeer economische constructies ontwierp. Hij kwam op het idee om een sociaal project te linken aan een praktische opleiding in de bouw. En daarom creëerde hij dus de Rural Studio met een professor van de faculteit architectuur van Auburn University. Zo realiseert een team van vrijwillige studenten elk jaar een (of meerdere) bouwwerk(en) voor de gemeenschap van het dorp. Ze treden met elkaar in overleg en bepalen het programma; een huis voor een gezin of een gemeenschapslokaal.

Om de constructiekosten tot een minimum te beperken en innoverende projecten te ontwikkelen, beperkt Rural Studio de startinvestering tot een houten structuur, de palen en belangrijkste balken. De realisatie gebeurt vervolgens aan de hand van recuperatiemateriaal om de wanden op te trekken en de structuur aan te kleden, met een totaal innoverende aanpak. Er worden uiteenlopende oplossingen onderzocht in functie van de materialen die in de omliggende bedrijven kunnen gerecupereerd worden. Op esthetisch vlak zijn de gebouwen zeer elegant - een voorafgaand design bepaalt hoe de verscheidene gerecupereerde materialen moeten worden samengebracht: banden gevuld

met steengruis zoals schanskorven, opeengestapelde blokken van vloerbekledingstegels, strobalen, enz. Na het overlijden van Samuel Mockbee werd het project verdergezet door zijn opvolger Andrew Freear, en ze stapelen zich op!

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het project werkt samen met een klas architectuurstudenten onder leiding van professoren en assistenten. Zij staan in voor het volledige ontwerp en de bouw van het project in samenwerking met de toekomstige begunstigden.

MET WELK BUDGET?

In het begin worden de middelen beperkt tot de aankoop van de hoofdbalken en de balken voor de houten structuur. Het gros van de extra materialen is 'recup' en het werk van de studenten is vrijwillig. Geleidelijk aan werd het project bekender en begon men fondsen van schenkers te ontvangen, waarmee ambitieuzere projecten kunnen opgestart worden.

WELKE LOGISTIEKE MIDDELEN?

Het project ging van start met de pick-up van Samuel Mockbee.

WELKE COMMUNICATIE?

Het project kon genieten van de voorbeeldfunctie die een universiteitsstructuur kan opwaarderen en werd gepubliceerd in verschillende rapportages, tentoonstellingen en werken.

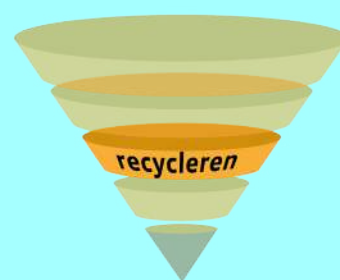
www.ruralstudio.org

13

ACTIE

KLAAR VOOR DE INZAMELING

Als een product niet meer kan hersteld of hergebruikt worden, dan kunnen de onderdelen wel nog nuttig zijn bij de productiecycclus van een ander product.

Wat wordt zoal gerecycleerd in Brussel? Bij de gewone gezinnen wordt het papier en karton en het PMD* aan de deur opgehaald en bij bedrijven wordt een ophaalcontract afgesloten. Maar sommige afvalstromen vereisen een speciale behandeling: bijvoorbeeld producten die naar een inzamelpunt moeten gebracht worden. Dit is zo bij chemische of gevaarlijke producten, batterijen, AEEA*, glas, oliën, kurk, inktpatronen, ... Veel van deze afvalstromen zouden baat hebben bij een verbeterd circuit.

STROMEN

Om de verschillende materiaaltypes aan te duiden die gerecupereerd/gerecycleerd worden, spreekt men over stromen.

PMD

Plastic flessen en flacons, metalen verpakkingen en drankkartons [afval]

AEEA

Afgedankte elektrische en elektronische apparatuur

HOE KAN EEN WIJK BIJDRAGEN TOT DE RECYCLAGE?

Er zou beter gerecycleerd worden mochten de ophaalpunten gemakkelijk te bereiken zijn voor elke gebruiker. De twee gewestelijke en zeven gemeentelijke containerparken volstaan niet. Er is bijvoorbeeld in elke wijk een glasbak (waarin ook glas met statiegeld wordt weggegooid, dat bedoeld is om te hergebruiken). Voor andere producten zijn er tal van lokale inzamelpunten: kurken kunnen worden afgegeven in bepaalde winkels (zoals Oxfam), bij verenigingen, in scholen, bedrijven, en zelfs bij particulieren; voor batterijen bestaat ook een uitgebreid netwerk van ophaalpunten op openbaar en privaat terrein. Voor olie werd sinds kort een systeem met boxen ontwikkeld (voorbeeld 1); in Brussel en elders zijn proefprojecten aan de gang voor de ophaling van AEEA* (schijnwerper). Daarnaast zetten acties die op wijkniveau gebeuren ook in op sensibilisering, praktische experimenten en de complementariteit van de maatregelen (voorbeeld 2).

Goed om te weten

- Sorteerverplichting: sinds 2010 (gezinnen), sinds 2013-2014 (bedrijven). Europees doel: 50% van het afval sorteren tegen 2020.
- De afvalophalingen van de gezinnen gebeuren door het Agentschap Net Brussel, maar handelszaken en bedrijven kunnen ook een beroep doen op private inzamelbedrijven.

MAAR OOK ...

Het is uiteindelijk beter om verpakking van papier, karton en PMD te vermijden (fiche 1). Vooralere de producten worden gerecycleerd, kunnen die worden hergebruikt (fiches 5, 10), Hier wordt dan in de eerste plaats gedacht aan (kleine en grote) elektrische apparaten, die worden opgehaald en gerecupereerd door sociaal-economische ondernemingen (fiche 7).

De recyclage zou verbeteren mochten de milieucriteria, waaronder eenvoudige demontage, worden opgenomen in de ontwerpfase van het product (eco-design - eco-ontwerp).

Het Brussels Hoofdstedelijk
Gewest telt
1 041
glasbakken.

BRON: NET BRUSSEL

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1 INZAMELING VAN SPIJSOLIE: FRIT-O-BOX EN OLIobox

Ophaaldiensten gaan gebruikte oliën en vetten verzamelen bij restaurants, snackbars, kantines, ... om die vervolgens over te dragen aan een bedrijf die deze afvalproducten gaat recyclen (het centrale orgaan voor deze afvalstroom is de vzw Valorfrit). Particulieren kunnen hun gebruikte vetten en frituurolie kwijt in de gemeentelijke en gewestelijke containerparken of bij Proxi-chimik, maar weinig burgers doen dit ook effectief.

De ophaaldiensten Eurofat en Atravet ontwikkelden sinds kort de inzamelpunten «Frit-O-box» en «Oliobox», respectievelijk, die terug te vinden zijn in de supermarkten. In Vlaanderen en Wallonië zijn al meerdere supermarkten uit-

gerust met deze boxen. In Brussel vinden we er 10, maar enkel in de grotere supermarkten omwille van de beschikbare plaats. De kleinere supermarkten kampen vaak met plaatsgebrek om deze extra meubelen te plaatsen.

De verwerking van de oliën produceert groene energie: in 2012 werd 98% van de 28.941 ton ingezamelde frituurolie en -vetten via Valorfrit omgezet in biobrandstof.

?

1. Valorfrit:
www.valorfrit.be

Eurofat: Fritobox
www.fritobox.be

Atravet: oliobox:
www.oliobox.be

2. www.brusselswastenetwork.eu

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

2 SORTEREN EN VERZAMELEN: EMULATIE EN COMPLEMENTARITEIT VAN ACTIES

De wijk in het centrum van Sint-Joost-ten-Node is de proeftuin van verschillende complementaire projecten voor netheid en het sorteren van afval. Het wijkcontract «As Leuven», dat in 2013 werd opgericht, koos het duurzame afvalbeheer als pilootproject. Dit project ondersteunt verschillende lokale initiatieven in Brussel die recent werden ontwikkeld, waaronder het ingraven van glasbakken op verschillende plaatsen in de wijk. Het pilootproject rekt erop dat de projectdragers zich inzetten en het doelpubliek kunnen mobiliseren. Het is een pluspunt dat er zich een gemeentelijk containerpark in de wijk bevindt.

Eveneens in 2013 lanceerde Atrium een sensibiliseringscampagne voor snackbars en broodjeszaken in het kader van het Brussels Waste Network. Dit gebeurde naar aanleiding van de

inwerkingtreding van de wet die het sorteren van PMD verplicht voor bedrijven. Er werden brochures verspreid over sorteren, de handelaars werden gedurende enkele maanden opgevolgd door «afvaladviseurs», er werden praktische sorteervuilnisbakken met een aantrekkelijk ontwerp verdeeld, ... De vuilnisbakken van de deelnemende handelaars werden aan het begin en het einde van de begeleiding gewogen. En de resultaten waren bemoedigend (betere sortering, minder witte vuilzakken).

■ **Dragers:**

■ **Middelen:**

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Het uitgangspunt van deze actie houdt verband met de kwaliteit van de levensomgeving van de wijken met sociale woningen: de wijken gaan erop achteruit als het afval en zwerfvuil zich ophopen in de openbare ruimte. Op basis van een project in Nantes kan de bron van het probleem worden aangepakt, door de bewoners van een sociale wijk meer mogelijkheden te bieden om zich te ontdoen van afgedankte voorwerpen.

ECOSYSTEME

is een Franse organisatie, equivalent aan Recupel in België, die zich bezighoudt met de verwerking van AEEA.

MINI-AFVALVERWERKING IN DE BUURT VAN NANTES

Om het afvalprobleem op straat aan te pakken, inspireerde Nantes Métropole zich op een experiment uit Rijsel dat werd uitgevoerd in samenwerking met het stadsbestuur en een sociale verhuurder. Het project in Nantes werd uitgevoerd in 2012-2013 in een kleine wijk met 5 sociale woontorens (1.150 bewoners). De verhuurder, Nantes Habitat, stelde twee ongebruikte lokalen ter beschikking, goed voor een afvalvolume van acht families: AEEA (Ecosystème was van bij het begin een partner), dozen, al dan niet herbruikbare meubelen, textiel, gevaarlijk afval, hout, schroot. De lokalen zijn twee ½ dagen open per week. Een baliemedewerker (voorzien door de verhuurder) maakt de bewoners wegwijs. Vervolgens komen de verwerkingsbedrijven van de verschillende afvalstromen het afval ophalen. De frequentie van die ophalingen hangt af van de afspraken die gemaakt zijn met de verhuurder omtrent het volume van de gevulde container (het voordeel hiervan is dat zij een goed zicht hebben op de hoeveelheid afval die moet worden opgehaald).

Brusselse ervaringen

Recupel: houdt zich al twee jaar bezig met «innovatie van de afvalophaling». Het jaar 2014 wordt gekenmerkt door een aantal proefprojecten in Brussel: «Recupel On Tour» (een inzameltdag per gemeente in samenwerking met Net Brussel en Spullenhulp), «Samen recycleren» (wedstrijd die alle buurtbewoners samen wil stimuleren, per gemeente); inzameltpunten in de winkels (in samenwerking met Bebat).

CF2M: sociaal-economische onderneming die nieuwe strategieën ontwikkelt om de inzameling te verbeteren met behoud van de kleine elektrische en elektronische apparaten. Afhankelijk van de staat van de voorwerpen worden ze onmiddellijk hergebruikt of manueel ontmanteld voor een optimale recyclage.

De ervaringen van dit project waren erg positief: minder zwerfvuil, tevreden gebruikers, veel afval ingezameld. Het project werd bijgevolg uitgebreid naar twee andere wijken.

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

Het stadsbestuur van Nantes Métropole is de projectpromotor. Meerdere sociale verhuurders werden aangesproken en Nantes Habitat toonde al snel veel interesse. Het is van cruciaal belang dat de (sociale) verhuurder akkoord gaat, want hij wordt een centrale speler. Hij moet ook de huurders stimuleren en personeel ter beschikking stellen (ter aanvulling van de lokalen).

MET WELK BUDGET?

In een toegankelijk lokaal en in goede staat, zijn de kosten (materiaal, onderhoud) voor dit project eerder beperkt. Er mag niet vergeten worden dat er personeel nodig is voor de permanentie, de opvolging en de communicatie.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

De site beschikt over twee gesloten lokalen die ruim genoeg zijn om de containers te plaatsen (25 tot 40 m²). Vereiste technische aspecten: deuren die voldoende groot zijn, goede inrichting van de wegen en de oprit. Het is belangrijk om dicht bij de woningen gevestigd te zijn en een gemakkelijk toegang te hebben. Kleine karretjes zijn selfservice.

ANDERE?

De voorbereidingsfase loopt over zes maanden. Het stadsbestuur superviseert momenteel de technische kant van het project.

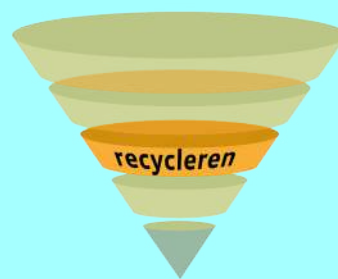
WELKE COMMUNICATIE?

De communicatie i.v.m. de wijziging van de dienst was heel belangrijk. Vooral mondelinge communicatie aan de gebruikers: van deur tot deur via sorteerambassadeurs (medewerkers van de sociale verhuurder). Om de bewustwording te stimuleren, werden technische bezoeken aan een verwerkingscentrum georganiseerd.

14

ACTIE

DE 'COMPOST'-WIJK

Vandaag de dag vertegenwoordigt organisch afval ongeveer een derde van het totale huishoudafval. Composteren is een proces dat toelaat om zowel de hoeveelheid afval te verminderen, die te verwerken en te recycleren ten dienste van de natuur. De compost ontwikkelt natuurlijke stoffen die alle organische stoffen breken, zoals groenteschillen, fruit, groenten, bladeren, kruiden, enz. De resulterende natuurlijke mest wordt vervolgens gebruikt om de ecologische cyclus te voltooien (zie onderstaand schema). Het is rijk aan voedingsstoffen en verbetert aanzienlijk de plantengroei, waardoor het ideaal is voor planten, tuinen, groenzones en de omgeving rond gebouwen. In tegenstelling tot chemische meststoffen bevat compost ook structurele elementen voor de bodem en zorgt het ervoor dat het water goed wordt vastgehouden voor de planten.

?

Brochure van Leefmilieu Brussel «Composteren om mijn afval te verminderen»
[online : www.leefmilieu.brussels]

HOE COMPOSTEREN IN DE WIJKEN?

In Brussel bestaat een stevig netwerk voor wijkcompost: er zijn meer dan 70 sites, de oudste werden in 1991 opgericht in Berchem (voorbeeld 1). Deze compostpunten zijn er gekomen onder impuls van het Comité Jean Pain in de jaren 70. Sinds 2010 zet Leefmilieu Brussel dit werk voort in samenwerking met de vzw Worms, die de omkadering en de uitbreiding van het netwerk faciliteert. De vzw organiseert en coördineert ook de opleidingen tot compostmeesters, op initiatief van het comité Jean Pain (meer dan 300 vrijwilligers).

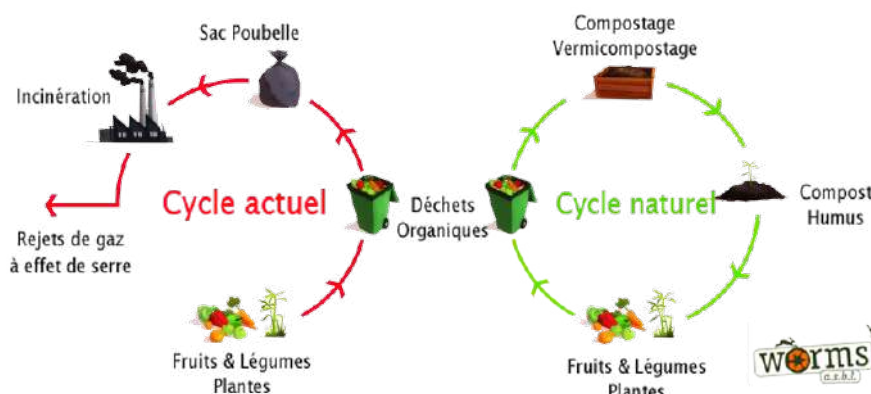
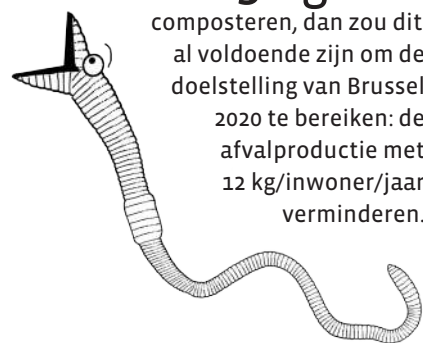
Collectief composteren kan verschillen van wijk tot wijk. Er kan initiatief worden genomen door burgers, gemeentes, verenigingen, scholen of bij collectieve huisvesting kan het in gezamenlijk beheer gebeuren. Leefmilieu Brussel steunt projecten in het kader van de jaarlijkse projectoproep (financiering, tot maximum € 1000, voor de aankoop van materialen zoals compostbakken, recuperatiesysteem voor regenwater, berghok, enz.). Ook bij grootkeukens, kantines en restaurants is er plaats voor compostbakken.

Dergelijke projecten kunnen vaak op veel bijval rekenen van de gemeente, bijvoorbeeld door een terrein ter beschikking te stellen, zorgen voor de inrichting of aanpassingen van de site.

MAAR OOK ...

Dieren kunnen worden gebruikt om de compost in de wijken te vervoeren (fiche 3). Rauwe groenten en fruit die niet meer eetbaar zijn, kunnen uiteindelijk nog dienen als compost (fiche 9).

Mocht iedereen **231 gram**

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1

COMPOSTEREN IN DE WIJK

In de zeventigtal compostbakken die verspreid staan over de Brusselse wijken, deponeren er een 2000-tal deelnemers hun organisch afval. De taken en het beheer worden verdeeld, net zoals de geproduceerde compost.

De site van Zavelenberggaarde in Sint-Agatha-Berchem ligt langs de Groene Wandeling. Er bevinden zich enkele moestuintjes en het grootste deel is bestemd voor compostering. De bewoners hebben er 24u/24 vrije toegang en het beheer is in handen van een groenteteler uit de wijk.

Het collectieve compostpunt van de Tillensblok tot Ukkel was het eerste experiment dat gebruik maakte van de projectoproep die door Leefmilieu Brussel werd gelanceerd in 2000. Dit compostpunt bevindt zich ook dicht bij een collectieve moestuin en wordt beheerd door twee compostmeesters, die geholpen worden door andere vrijwilligers. Momenteel nemen een dertigtal huishoudens deel en wordt de rijpe compost periodiek in het weekend verdeeld.

In Watermaal-Bosvoorde werkte het buurtcomité van de Bezemhoek samen met de school La Sapinière om een collectief compostpunt op

te richten met een educatieve insteek. Op die manier worden er animaties georganiseerd in de klassen.

Sommige compostpunten hebben een beperktere toegankelijkheid omdat de permanentie afgestemd is op wat de inwoners hebben voorgesteld (in Elsene is de site in de Graystraat slechts een keer per maand open).

Om het project te promoten, meer op de voorgrond te plaatsen en ook mensen in het project te betrekken die zich moeilijker verplaatsen, komen wijken soms met originele ideeën op de proppen voor de inzameling van deur tot deur: met behulp van een ezel (Maritiemwijk in Molenbeek - fiche 3), een kruiwagen (Kesselsruimte in Schaarbeek, tweewekelijkse ronde) of een compostfiets (idee van de duurzame wijk Durabl'XL).

1. Brussel-Compost: www.bru-compost.be

Vzw-Worms: www.wormsasbl.org

Projectoproep rond wijkcompost: www.bruxellesenvironnement.be/Templates/news.aspx?id=40704&langtpe=2060

Met de steun van de projectoproep «Participatieve duurzame wijken» werden een vijftiental wijkcompostpunten opgezet. participatieveduurzamewijken.be

2. www.recyclart.be/fr/agenda/vertigobox

2

ORGANISCH AFVAL RUILEN VOOR GROENTEN

De Vertigo Box is een systeem om organisch afval op te halen dat werd ontwikkeld door de vzw Vertigo, gelegen in de Marollen in Brussel.

Elke zaterdag van 12 u. tot 15 u. gaan zij die willen met hun organisch afval naar de vzw. In ruil hiervoor zijn ze vrij om zoveel beschikbare groenten en fruit mee te nemen als ze willen. Dit zijn de onverkochte groenten van de afgelopen week uit de Tanneurs-supermarkt. Deze actie zorgt ervoor dat er een brug wordt geslagen tussen de supermarkt en de wijk, tussen de bewoners en de collectieve moestuinen. Het is ook een goede gelegenheid om een kopje thee of koffie te drinken of een maaltijd te delen met de

andere bewoners, waarbij het de bedoeling is om een gemoedelijke ontmoetingsplaats te creëren. De collectieve moestuin van Visitandines recupereert vervolgens het afval om te composteren. Er bestaat ook een mobiele Vertigo Box waarmee het organische afval rechtstreeks bij de bewoners of de restaurants van de wijk kan worden opgehaald.

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

Het volgende voorbeeld toont hoe de compostidee over verschillende niveaus kan gedijen, van een enkel individu tot een uitgestrekt gebied, bijvoorbeeld een hele stad. Het initiatief van BISA in Eupen stelt een driedubbel doel voorop bij het ophalen en recycleren van organisch afval: een ecologisch, sociaal en economisch doel.

www.bisa-ostbelgien.be

GROENAFVAL VERWERKEN: DE VZW BISA IN EUPEN

De vzw BISA is een sociaal-economische onderneming die groenafval verwerkt in het kader van socioprofessionele integratie. Zij staat in voor de inzameling, recyclage en het hergebruik van afval. Er worden containers ter beschikking gesteld aan de privésector, de inwoners van Eupen en omliggende gemeenten. Elk jaar wordt er meer dan 4.000 ton organisch afval ingezameld. Via de ophaaldienst op aanvraag en de publieke stortplaats voor particulieren bij het verwerkingscentrum wordt elk jaar meer dan 8.000 ton groenafval verwerkt.

BISA houdt het niet alleen op de inzameling en verwerking van deze inkomende afvalstromen, maar implementeert ook procedures om het verwerkte groenafval op te waarderen. De vzw verkoopt composteerproducten, maar ook houtspaanders, compost, mulch en zwarte aarde, allemaal gemaakt met ingezameld organisch afval. De compost wordt ook gebruikt om de groene ruimtes in de stad te onderhouden.

Op die manier zit BISA rechtstreeks verankerd in het lokale ecologische, sociale en economische weefsel: door inzamelingen te organiseren op haar grondgebied, door lokale werkgelegenheid te creëren en door afgewerkte producten te verkopen die voortvloeien uit het composteren in Eupen zelf, een gemeente met de omvang van enkele Brusselse gemeenten.

Goed om te weten

De grote inzamelsite voor groenafval in Vorst, Brussel, dat wordt beheerd door Net Brussel, produceert jaarlijks tussen 9.000 en 10.000 ton compost. Deze compost wordt eveneens verkocht aan bedrijven en particulieren (in de gewestelijke containerparken).

MEER WETEN

WIE ZIJN DE MEDESPELERS?

De vzw BISA werkt nauw samen met de verschillende OCMW's van het gewest en stelt mensen te werk die het moeilijk hebben in het reguliere arbeidscircuit.

MET WELK BUDGET?

Omwille van haar statuut als vzw en haar sociale karakter kan zij rekenen op een lening van € 155.000 van SOWECSOM – Waalse maatschappij voor sociale handelseconomie. BISA stelt economische rendabiliteit als doel.

WELKE RUIMTE IS NODIG?

Een centrum voor de inzameling en verwerking van afval heeft niet enkel composteeractiviteiten, maar ook administratieve kantoren op dezelfde site voor de 15 medewerkers van de vzw die zich bezighouden met de inzameling van afval, de verkoop van producten of het beheer.

WELKE ANDERE LOGISTIEKE MIDDELEN?

BISA beschikt over voertuigen voor het transport van groenafval en gespecialiseerde voertuigen om de containers op te halen.

WELKE COMMUNICATIE?

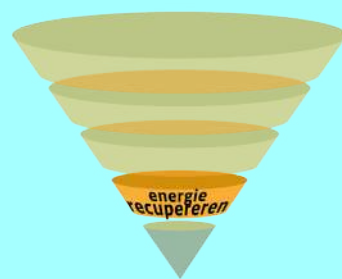
Er is een huisstijl en een logo ontworpen die op alle voertuigen zijn aangebracht, en er werd een website over BISA ontwikkeld.

15

ACTIE

DE ENERGIEKE WIJK

Wanneer de afvalproductie niet kon voorkomen worden en het niet meer mogelijk is om bepaalde materies te hergebruiken of te recyclen, kan de aanwending van deze materies als energiebron een ultiem alternatief vormen. Bepaald huishoudelijk en groen afval kan waardevol zijn voor de productie van warmte en/of elektriciteit. En dit ook op wijkniveau, wat een relevante schaal is voor een nauw opgevolgd beheer en een kwaliteitscontrole.

HOE KAN ENERGIE IN DE WIJKEN GERECUPEREERD WORDEN?

Onder het organisch afval, wordt tegenwoordig enkel groen afval (bladeren, maaiafval, takken, ...) in Brussel selectief opgehaald. Het andere organisch afval wordt ofwel gecomposteerd (fiche 14), ofwel naar de verbrandingsoven van Neder-Over-Heembeek gebracht, in witte zakken voor restafval. Deze witte zakken bevatten gemiddeld 50% organisch afval, waarvan twee derde fermenteerbaar en dus potentieel bruikbaar is. Het is natuurlijk verkiesbaar om de productie van dit afval aan de bron te vermijden (zie verder, § Maar ook), maar het blijkt dat de verwerking ervan in biomethaniseringseenheden op wijkniveau een mogelijke oplossing is. Wat betreft groen afval, naast het tuinafval dat door Brussel-Compost in Vorst wordt opgehaald en gecomposteerd, komen er in Brussel talrijke hout bevattende afvalbronnen voor zoals palletten, houtresten van schrijnwerkers of hout voor bouwwerken. Wederom, wanneer dit materiaal op het einde van zijn leven komt en niet meer herbruikbaar is, kan men overwegen dit te verbranden in een collectieve stoker.

De voorbeelden hierna geven verschillende mogelijkheden weer om organisch afval op wijkniveau te transformeren in energie: collectieve stokers op hout (voorbeeld 1 en innoverende actie), biomethanisering (voorbeeld 2).

Goed om te weten

Geen behandeld hout verbranden dat een bron zou kunnen vormen voor gevaarlijke vervuiling.

MAAR OOK ...

Men moet ook een prioriteit maken van de strijd tegen voedselverspilling (fiche 9), alvorens men overgaat tot de biomethanisering van weggesmeten voedsel.

Men moet het hergebruik van houten objecten en producten verkiezen boven de verbranding ervan (fiche 6, 7, 10, 12).

Organisch afval wordt liever naar een compost gestuurd dan verbrand te worden (fiche 14).

De biomethanisering van het
fermenteerbare aandeel van de
jaarlijkse productie huishoudelijk afval
in Brussel en de warmtekracht die
vervolgens geproduceerd wordt met het
bekomen biogas zou

10.000

Brusselse gezinnen kunnen voorzien
van elektriciteit en sanitair warm water.

2 CONCRETE VOORBEEDEN OM EEN WIJK TE TRANSFORMEREN

1

COLLECTIEVE STOKER OP HOUT

Een collectieve stoker die gebruik maakt van niet-recupereerbaar afval zou meerdere gezinnen uit een wijk kunnen voorzien van verwarming en sanitair warm water.

De Foyer Plomcot in Namen, een complex van zes appartementsgebouwen die door de sociale huisvestingsmaatschappij 'Le Foyer Namurois' worden beheerd, heeft een project dat in een naburige zagerij een stoker wil plaatsen die bevoorradt wordt met het zaagafval, waardoor de appartementen van Plomcot aan een verlaagde prijs en ecologischer kunnen verwarmd worden.

In Brussel zouden deze stokers bevoorradt kunnen worden met huishoudelijk tuinafval of onbruikbaar hout (uit groene ruimtes, schrijnwerkerijen, ...). De houtbevoorrading is beslist beperkt, maar het vestigen van een collectieve stoker op het niveau van een 'nieuwe wijk' of

een groep woningen zou een interessante oplossing kunnen zijn in de strijd tegen afval. Met de nieuwe EPB 2015-eisen zullen de noden steeds beperkter worden en de oplossing des te realistischer.

In Malempré zorgde een burgerinitiatief ervoor - gefinancierd door de Waalse overheid - dat een warmtenetwerk kon geïmplementeerd worden op basis van een stoker die houtplaten verbrandt afkomstig van afval aangevoerd door snoei-bedrijven en lokale zagerijen. Het netwerk zal 50 gezinnen van energie kunnen voorzien.

2

DE METHANISERING VAN ORGANISCHE MATERIES

In een stedelijk dichtbevolkt kader, is een kleine biomethaniseringseenheid die bevoorradt wordt door organisch huishoudelijk of industrieel afval een beloftevolle oplossing.

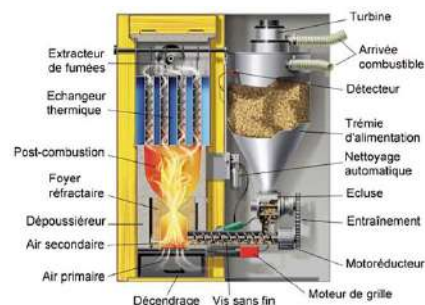
In Straatsburg bijvoorbeeld gebeurt de biomethanisering van het fermenteerbare aandeel van huishoudelijk afval op de site zelf waar dit vroeger verbrand werd, waardoor direct bruikbaar biomethaan geproduceerd wordt via het gasnet van de stad evenals digestaat dat vervolgens gecomposteerd kan worden (compost rijk aan mineraal stikstof).

Het ambitieuze energieplan van de gemeente Beckerich in Luxemburg richt zijn pijlen zowel op de beperking van energieverstopping als op een ontwikkelingsplan voor hernieuwbare energie. Het omarmt voornamelijk een warmtekrachtcentrale op biogas, die wordt bevoorradt door gier en mest aangevoerd door 19 landbouwers uit een coöperatieve, waaruit jaarlijks zo'n 4.450.000 kWh elektriciteit wordt gegenereerd

(dat om en bij de 700 gezinnen bevoorradt). Als deze aanvoer van mest of gier niet uit de stad komt, kunnen andere stedelijke stromen binnen hetzelfde model aangewend worden. Dit is het geval voor het project van de nv Abatan, die zich richt tot de afvalvloeistoffen van de slachthuizen van Anderlecht. De private beheerdersmaatschappij van de site voorziet de installatie van een microbiomethaniseringseenheid. In Neder-Over-Heembeek staat de Ferme Nos Pilifs aan het begin van een onderzoek in samenwerking met Solvay, dat de installatie van een biomethaniseringseenheid op het terrein beoogt.

SCHIJNWERPER OP EEN INNOVERENDE ACTIE

© MCGREENERGY

Bepaalde ecowijken hebben al op innoverende wijze collectieve stookeenheden georganiseerd die bevoorrad worden door een aanvoer van organisch materiaal. Dit is het geval voor de wijk Vauban in Freiburg, of recenter voor de projectontwikkeling van de passiefwoningen 'Les pléiades' in Visé, die in 2004 werden ontwikkeld en sinds 2010 geleidelijk aan bewoond worden.

Ecowijk Domaine des Pléiades:

horizongroupe.com

Ideeën over de warmte-netwerken:

clusters.wallonie.be

HET VOORBEELD VAN DE ECOWIJK 'LES PLEIADES' IN VISE

De woningen van Les Pléiades in Visé worden verwarmd door middel van een centrale stoker die werkt met biomassa op basis van houtsnippers. Deze laatste zijn een typisch subproduct van de bosbouw, afkomstig van boomkruiers, takken en andere delen van de bomen die niet direct als hout voor de bouw of verwarming aangewend kunnen worden. Dit afval uit de bosbouw zou beslist voor een ander doel kunnen dienen, zoals voor de productie van spaanderplaten of multiplex platen. De verbranding ervan in een collectieve stoker - zoals in dit geval - biedt echter een alternatieve oplossing die als voordeel heeft dat het verbruik van fossiele brandstoffen wordt ingeperkt. Dit op voorwaarde dat de transformatie en het transport ervan niet buitensporig veel fossiele brandstoffen vereisen, met als ideaal scenario de aanwending van lokale woudbiomassa in de mate van het mogelijke.

Zo wordt in de ecowijk Les Pléiades 95% van de warmteproductie voor verwarming en sanitair warm water gegenereerd door hernieuwbare energie (biomassa en zonne-energie). De behoeften van de wijk worden aangevuld door het elektriciteitsnet van de regio. De collectieve centrale stoker, die wordt bevoorrad met woudbiomassa, heeft een capaciteit van 800 kW. Het netwerk functioneert enkel tijdens de 'verwarmingsperiode', wanneer elke week 20 ton houtsnippers op de site worden aangevoerd. Het collectieve warmtenet zal de 220 wooneenheden en de school uit de buurt bevoorraden aan 80 graden Celsius.

NOODZAKELIJKE MIDDELEN

NOODZAKELIJKE MIDDELEN ?

De bewoners van de ecowijk kunnen als essentiële medespelers van het project beschouwd worden als ze aanvaarden om een premie te betalen die vergeleken kan worden met een vergelijkbare klassieke woning. Ook de ontwikkelaar, die in spijttechnologische ecologische oplossingen investeert, speelt een belangrijke rol. Ten slotte zijn de biomassa producenten uit de regio eveneens vermeldenswaardig: zonder lokale brandstofbron kan de stoker niet operationeel zijn.

MET WELK BUDGET?

Biomassastokers vereisen een grote kapitaalinvestering, waardoor ze vaker voorkomen in openbare of privéstructuren die waardevol afval produceren. Zij vinden echter ook hun plaats in ecowijken, waar men het dan heeft over 'collectieve stokers'. In het geval van Les Pléiades verzekert een privéontwikkelaar de bouw en het beheer van de stoker die 220 woningen via een stedelijk warmwaternet zal bevoorraden. Deze collectieve stokers kunnen ook steun krijgen van de overheid.

WELKE MIDDELEN MOETEN AANGEWEND WORDEN?

De collectieve stoker vereist niet enkel een aangepast lokaal, maar ook een gans gespecialiseerd netwerk voor de distributie van warm water.

Goed om te weten

Dit projecttype wordt bij voorkeur op nieuwe projecten toegepast. Er wordt ook een aandachtspunt gewijd aan de noodzakelijke hoeveelheid biomassa.

LEESROOSTER: WELKE ACTIES VOOR WELKE MEDESPELERS?

Het rooster hieronder biedt een synthetisch overzicht van de veelvuldige collectieve acties die in Brussel, Wallonië en Vlaanderen, onze buurlanden en zelfs verder worden gevoerd. Dit rooster volgt de indeling van het vademecum in 4 hoofdstukken volgens de Ladder van Lansink: 'Vermijden', 'Hergebruiken en herstellen', 'Recycleren en composteren', 'Energie recupereren', en in 15 thematische fiches (zie p. 6 en 7). De rubriek van de tabel 'Links tussen de fiches' plaatst de verbanden tussen deze fiches in de kijker (fiches die dezelfde toestromen behandelen, die gelijkaardige handelingen promoten, ...).

De acties die in het vademecum worden voorgesteld bestaan allemaal al, ongeacht of ze al enkele jaren geleden gelanceerd werden of nog in de startfase zitten. Deze acties zijn het initiatief van een bepaalde drager - die alleen of in partnerschap opereert - maar kunnen ook geïnspireerd zijn op andere initiatiefgroepen. Dit wordt aangegeven door de vakken hieronder.

Voor bepaalde acties bestaat er ten slotte al een netwerk (in het groen hieronder), dat informatie biedt, bijdraagt tot het verbinden van de projecten, tot de steun en ontwikkeling van de lokale acties, ... Het betreft een meerwaarde voor de lokale actie, die het verdient om naar juiste waarde geschat te worden.

HOOFDSTUK I. "VERMIJDEN"

Fiche 1. Aan tafel zonder verpakking.

Biomanden								
Solidaire aankoopgroepen								
Aankoopverenigingen								
Brooddozen en kruiken binnen de verenigingen								
Brooddozen mee te nemen van restaurants								
Verdeling van kruiken								
Herbruikbare bekens : verzameldepot systeem								
Collectieve herbruikbaar servies								
Drinkfonteinen								
Drinkfonteinen in collectieve lokalen								
Losse verkoop: het voorbeeld van Capannori								
								5 - 9 - 10

Fiche 2. De 'deel'-wijk

Auto's en fietsen delen								
Materiaal en diensten uitwisseling								
Lokale Economische Transactiesystemen (LETS) en de Kennisuitwisselingsnetwerken ('RES', Réseaux d'échange de savoirs').								
Een wasmachine delen								
Wasbare luiers ter beschikking van de gemeenschap stellen								
Uitdelen en herstellen van electro: 'Les Machines Du Voisins'(MDV) in Namen								
								3 - 4 - 6 - 7 8 - 11

Fiche 3. Dieren in actie

Ecologisch maaierwerk in de stad								
Paardachtigen in plaats van gemotoriseerde werktuigen								
Insectenbar								
Collectief kippenhok Le Kip-Kot in Sint-Agatha-Berchem								
								9 - 13 - 14

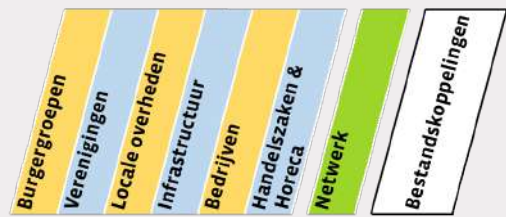
Fiche 4. Lichte renovatie van de gebouwen

De zonale stedenbouwkundige verordeningen								
Lichte renovatie: Duurzame wijkcontracten								
La Tréfilerie, collectieve aankoop van een gebouw in Iaken								
								2 - 8-10 14 - 15

HOOFDSTUK II. "HERGEBRUIKEN EN HERSTELLEN"

Fiche 5. Bidons in de wijk

Verandering van sausemmers in compostemmers								
Operatie "Bidons Futés" te Ixelles in Woluwe-Saint-Lambert								
								1 - 10 -14

Fiche 6. Geef het door aan je buur

Rommelmarkten en garageverkoop								
Weggeefmarkten, 'gratiferias'								
Weggeven op straat								
Online weggeven								
Innovatieve ruilhandel: De recycleerwinkel "La lavoisier" in Sint-Gillis.								2-9-10 11-14

Fiche 7. Hergebruik en tweedehands

De tweedehandswinkels								
Een fiets, 10 jaar lang								
Een tweede leven blazen in verloren voorwerpen								
De materiaalbibliotheek of hoe materiaal hergebruiken								
Herbruikbaar afval inzamelen aan de ingang van containerparken								
Zes samenwerkingsverbanden tussen sociaal-economische ondernemingen en lokale overheden.								8-10

Fiche 8. De 'herstellers'-wijk

Kleine herstelzaken								
Zelf uw fiets kunnen herstellen.								
Zelf uw fiets kunnen herstellen : werkstations op openbare plaatsen								
Repair cafés in Bruxelles								2-7-10 13-11

Fiche 9. Antivoedselverspilling

Recepten, kookworkshops en antiverspillingsfeesten								
Antiverspilling in de kantines								
Het onverkochte voedsel recupereren en samen koken.								
Voedsel afval hergebruiken								
Het sociale restaurant van Het Atelier Groot Eiland in Molenbeek.								2-3-14

Fiche 10. De creatieve wijk

Workshops rond creëren en knutselen								
Feestelijke artistieke evenementen								
Collectieve creatie in de openbare ruimte								
Nieuwe technologieën en FAB LAB								
Raymond, gerecycleerde meubelen uit Namen.								9-12-14

Fiche 11. De 'textiel'-wijk

Creativiteit ten dienste van socioprofessionele integratie								
Beschadigde kledij herstellen								
Banden smeden tussen de burens								
Tweedehandskledij								
Rouf 2ND Hand Atelier - textielwinkel in Jette (Rouf = Fou de Récup)								2-6-7- 8-10-11

Fiche 12. Recup'Structie

Recup'structie ten dienste van de cultuur								
Recup'structie in de openbare ruimte								
Rural studio in Alabama								2-4 7-15

HOOFDSTUK III. RECYCLEREN en COMPOSTEREN

Fiche 13. Klaar voor de inzameling

Inzameling van spijsoolie: frit-o-box en oliobox								
Sorteren en verzamelen: emulatie en complimentariteit van acties								
Mini-afvalverwerking in de buurt van Nantes.								1-5-7 8-10

Fiche 14. De 'compost'-wijk

Composteren in de wijk								
Organisch afval ruilen voor groenten								
Groenafval verwerken: De VZW Bisa in Eupen.								3 9-15

HOOFDSTUK IV. ENERGIE RECUPEREN

Fiche 15. De energieke wijk

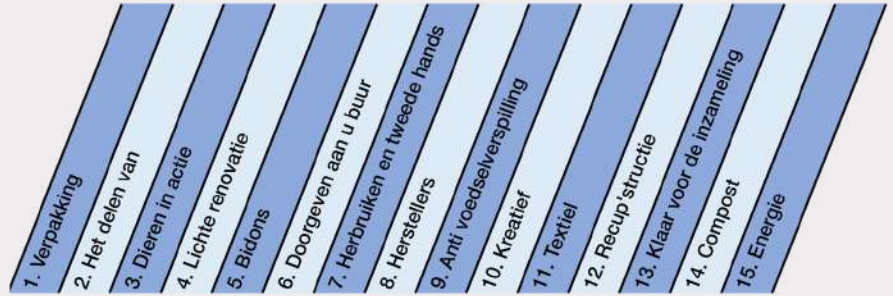
Collectieve houtketel								
Méthanisatie van organisch afval								
Collectieve verwarming: 'Les pléiades' in Visé								6-7-9- 10-14

LEESROOSTER: WELKE FICHE VOOR WELKE TOESTROMEN?

Niets gaat verloren, alles wordt gerecupereerd of getransformeerd! Dit rooster van materies, producten en kanalen gidst u door het lezen van de fiches: het helpt u om onder de 15 thematische fiches deze te situeren die de productie van de afvalstroom kunnen vermijden in functie van de soorten materies en kanalen.

Bepaalde fiches richten zich tot een specifieke toestroom, andere groeperen dan weer acties die meerdere materies beogen.

Fiches

Soorten materialen - producten

Verpakking

Papier/karton	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Plastiek-PVC	1			4											
Glas	1														
Paletten/kratten															

Groenafval

Voedingsafval			3	4				9	10				13	14	15
Tuin-park afval			3	4				9	10				13	14	15

(Om)bouwmateriaal

Alle soorten				4								12			
--------------	--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	----	--	--	--

Produits manufacturés-Grofvuil

Meubelen							6	7							
Andere interieuruitrusting							6	7							
Vrijtijdsartikelen							6	7							
Fietsen							6	7							

Elektrische en elektronische apparaten- (AEEA)

Grote en kleine elektronische apparaten							6	7						13	
Elektrische apparatuur en elektronica							6	7						13	

Informatie- en communicatietechnologie (ICT)

Computers, printers							6	7						13	
Inktpatronen							6	7						13	
Audio - video apparatuur							6	7						13	
Telecommunicatieverbinding - GSM							6	7						13	

Textiel-geassimileerd

Kleding							6	7			11			13	
Choenen, zakken, leder, ...							6	7			11			13	

Specifiek en gevaarlijk afval

Gloeilampen-batterijen														13	
Farmaceutica														13	

Anderen

Luiers															
Olien en vet in de voeding														13	
Autobanden															
Grof hout															
Tegels															
Schroot en industrieel afval															

DOCUMENTAIRE BRONNEN

GENERALE DOCUMENTATIE

Vierde afvalplan voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest : Plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen. Leefmilieu Brussel. Mei 2010. 71 paginas.

Ontwerp voor het 4e gewestelijk plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen [online]. Leefmilieu Brussel. 2012.

100 tips: Minder afval produceren: 100 tips om duurzaam te consumeren [online]. Leefmilieu Brussel. 2014. 42 paginas.

Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu Duurzaam bouwen : Een krachtig middel voor duurzame economie in Brussel [online]. Leefmilieu Brussel. 2013.

Économie circulaire : l'urgence écologique- Monde en transe, Chine en transit [online]. Jean-Claude Levy. 2010.

Dématérialisation – créer des emplois dans une économie circulaire régionale [online]. Walter R. Stahel. 2012. 20 paginas.

De Europese Week van de Afvalvermindering [online]. Europese Commissie. 2013.

Penser la ville durable commun écosystème. Métabolisme urbain et écologie industrielle: quelles opportunités pour la Région bruxelloise? [online]. Etopia, colloquium. 2012.

Gestion des déchets ménagers à Bruxelles et en Wallonie: Etat des lieux et enjeux. [online]. Etopia, Hadelin de Beer. 2012. 17 paginas.

Brusselaars, Belgische afvalkampioenen? [online]. IBSA. 2014. 8 paginas.

Cycling urban material flows : using waste as resources. [online]. «UNICA (réseau des universités des capitales de l'Europe). 2012. 110 paginas.

Déchets: nouvel eldorado ou borbier social? [online]. Alteréchos. 2013. 34 paginas.

SPECIFIEKE DOCUMENTATIE

Vente en vrac : pratiques et perspectives [online]. ADEME. 2012. 61 paginas.

Capannori (Italie) : Premier cas de mise en oeuvre de la Stratégie «Zéro déchet» en Italie [online]. Inclusief steden observatorium / UCLG. 2010. 12 paginas.

Le tour du monde de la consommation collaborative [online]. Conso Globe. 2014. 30 paginas.

Stadslandbouw in Brussel, Opkomst van een sector filière [online]. Leefmilieu Brussel. 2012. 46 paginas.

Métamorphose. Transformer sa maison au fil de la vie. Mariette Beyeler. 2014. 175 paginas.

Le gaspillage alimentaire dans l'Horeca en Wallonie [online]. CRIOC Steve Braem. 2012. 50 paginas.

Les supermarchés et le gaspillage alimentaire [online]. «CRIOC Rob Buurman & Jan Velghe». 2013. 58 paginas.

Greencook, stratégies, méthodes et outils communs pour vaincre le gaspillage alimentaire (Conferentie groot publiek en professioneel - 21 novembre 2012)

Reisel (59) - Frankrijk. Projet Interreg GREENCOOK. 2012. 25 paginas.

Récupération de denrées alimentaires fraîches en collaboration avec des supermarchés Méthode par étapes pour les restaurants sociaux [online]. Coduco. 2013. 20 paginas.

Praktische gids, Hergebruik en hertoepassing van bouw materiaal [online]. RES-SOURCE. 2013. 48 pages.

Etude économique et géographique de faisabilité relative à l'implantation de nouveaux parcs à conteneurs en Région de Bruxelles-Capitale [online]. ARCADIS. 2011. 178 paginas.

De voorwerpen van morgen sorteert u vandaag [online]. Fost Plus. 15 paginas.

Recycleerbaarheid en ecodesign van uw verpakking [online]. Fost Plus. 2013. 8 paginas.

Composter en mijn afval te verminderen [online]. Leefmilieu Brussel. 2010. 30 pages.

Guide Mini-waste (compost) [online]. LIFE (Europeen project). 2012. 26 paginas.

Vademecum ontwikkeld op initiatief van Leefmilieu Brussel - Duurzame stad

Ontwerp en productie - ERU asbl in samenwerking met de federatie RESSOURCES asbl en Ecorem S.A.

- ERU asbl: Catherine De Zuttere, Marie Demanet, Julien Harquel, Adèle Jacot (layout)
- RESSOURCES asbl: Benoît Janssens, Tanguy Ewbank
- Ecorem S.A.: Amandine D'Haese, Nicholas Merriman, Hélène Delmée

Foto credits - Fotos (Buiten vermeldt) : ERU asbl en uit de internet sites van de projectleiders

Verantwoordelijke uitgever - Leefmilieu Brussel

Wettelijk depot - D/5762/2015/02

Februari 2015